

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

ODRAŠČANJE V USTANOVI –

ŠTUDIJA PRIMERA

Tina Kmetec

Ljubljana, oktober 2009

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Tina Kmetec

Naslov naloge: Odraščanje v ustanovi - študija primera

Kraj: Maribor

Leto: 2009

Število strani: 128

Število grafov: 0

Število prilog: 10

Število virov: 50

Število tabel: 1

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Somentor: as. dr. Milko Poštrak

Diskriptorji: odraščanje, socializacija, dejavniki odraščanja, zlorabe, travmatski dogodki, institucionalna obravnava, vedenjske motnje.

Povzetek: Naloga opisuje dolgoletno institucionalno obravnavo dekleta in potek njenega odraščanja v ustanovi. S študijo primera želim prikazati življenje dekleta, obravnavo mladostnika v instituciji in delo strokovnih delavcev. S pridobljenimi uradnimi podatki, na podlagi dekletove pripovedi in pripovedi njenih matičnih vzgojiteljic, sem skušala rekonstruirati njeno življenjsko zgodbo in raziskati kako so prve izkušnje v matični družini vplivale na potek njenega odraščanja. Med rezultati sem ugotovila, da sta se center za socialno delo in šola aktivno vključevala in spremljala dekle. S pomočjo raziskave sem ugotovila, da je dolgoletna institucionalizacija mladostnika lahko tudi uspešna, če se seveda udejanja na strokovnih načelih. Vendar bi morala tako dolgotrajna institucionalizacija ostati prej izjema kot pravilo, saj je na razpolago veliko drugih možnosti.

PARTICULARS ABOUT DIPLOMA WORK

Name and surname: Tina Kmetec

Title of diploma work: Upbringing in an Institution - Case Study

Place: Maribor

Year: 2009

Number of pages: 128

Number of graphs: 0

Number of additions: 10

Number of sources: 50

Number of tables: 1

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Co-mentor: as. dr. Milko Poštrak

Descriptors: upbringing, socialization, factors of growing up, abuse, traumatic events, institutional treatment, behaviour disturbances.

Abstracts: The thesis deals with a long-year institutional treatment of a girl and the process of her upbringing in an institution. With the case study I wish to demonstrate the life of the girl, treatment of an adolescent in an institution and the work of experts. I have tried to reconstruct the girl's life story and investigate how her first experience in her original family affected the process of her upbringing, based on acquired official data, her testimonies and the testimonies of her original teachers. My results show that the social services centre and the school were actively involved and showed interest in the girl. The research revealed that a long-year institutionalization of an adolescent can be successful, provided it is carried out in a professional manner. However, a long-term institutionalization should be an exception rather than the rule, due to the number of other available options.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**ODRAŠČANJE V USTANOVI -
ŠTUDIJA PRIMERA**

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Somentor: as. dr. Milko Poštrak

Tina Kmetec

Ljubljana, oktober 2009

*Vsak človek je zase svet,
čuden, svetel in lep
kot zvezda na nebu ...*

*Vsak tiho zori,
počasi in z leti,
a kamor že greš, vse poti
je treba na novo začeti.*

Tone Pavček

PREDGOVOR

V četrtem letniku študija na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani sem obvezno prakso opravljala v Mladinskem domu Maribor, kjer sem spoznala dekletke, ki že trinajst let biva v mladinskem domu. Pojavilo se mi je ogromno vprašanj, ki so bila pobuda za nastajanje diplomskega dela.

V svojem diplomskem delu prikazujem dolgoletno institucionalizacijo mladostnice in njen osebni razvoj v ustanovi. Naloga je sestavljena iz teoretičnega dela in raziskave. V teoretičnem delu sem najprej opredelila odraščanje, kjer sem se podrobneje osredotočila na proces socializacije in oblikovanje identitete, ki pomenita bistvo človeka. Opredelila sem dejavnike odraščanja, ki lahko delujejo varovalno ali pa so dejavniki tveganja in osredotočila na tiste, ki so se najmočneje kazali v študiji primera. Izstopa družina, ki človeku ponuja prva izkustva. Pri otroku ali mladostniku lahko povzroči tudi travmatske dogodke, pri katerih sem izpostavila dva in sicer nasilje v družini in smrt družinskega člana. V teoretičnem uvodu sem predstavila vedenjske in čustvene težave otrok in mladostnikov, ter institucionalno varstvo letih. Podrobneje sem predstavila Mladinski dom Maribor, ki je pri študiji primera igral ključno vlogo.

Ker vsakemu otroku ni mogoče odraščati v svoji matični družini in v njen doživljati pozitivna izkustva, jih zaščiti država, ki je centrom za socialno delo dala javna pooblastila, da zaščitijo otroka in ga namestijo v institucionalno varstvo.

V raziskovalnem delu naloge sem rekonstruirala dekletovo življenjsko zgodbo. Zanimalo me je iz kakšne družine je dekletke prihajalo. Prikazala sem potek namestitve v Mladinski dom Maribor, ključne dogodke in ocenila izid njenega odraščanja v ustanovi. Predvsem sem se osredotočila iskati vplive matične družine v času dekletovega odraščanja v ustanovi.

Podatke, ki sem jih potrebovala pri raziskavi, sem pridobila iz dekletovega spisa, največ podatkov pa sem črpala iz odprtih intervjujev, ki so mi ponudili bogat opis dogodkov.

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Sreču Dragošu in somentorju as. dr. Milku Postraku, ki me je ves čas pisanja diplome vodil s strokovno pomočjo in koristnimi nasveti.

Zahvaljujem se ge. Jasni in ge. Tanji, ki sta mi bili vedno na voljo in sta mi s svojimi izčrpnimi pripovedovanji ponudili bogate opise zgodbe.

Posebna zahvala gre Luni, ki mi je zaupala svojo življenjsko zgodbo in mi s tem omogočila pisanje naloge. Hvala, da si me spustila v svoj svet. Želim ti povedati, da si nekaj posebnega in da verjamem vate.

Na koncu bi se želela zahvaliti svoji družini, ki me je ves čas študija podpirala in verjela vame. Hvala mojemu fantu in prijateljem za vzpodbudo in tople besede in vsem, ki so kakorkoli pripomogli k nastajanju diplomske naloge.

KAZALO

1. TEORETIČNI DEL	7
1.1 ODRAŠČANJE	7
1.1.1 Oblikovanje identitete.....	8
1.1.2 Socializacija	10
1.2 DEJAVNIKI ODRAŠČANJA	14
1.2.1 Družina	16
1.2.2 Šola	22
1.2.3 Prosti čas	23
1.2.4 Vrstniki	23
1.2.5 Vrednote	25
1.3 TRAVMATSKI DOGODKI	25
1.3.1 Nasilje v družini.....	28
1.3.2 Smrt družinskega člana	35
1.4 ČUSTVENE IN VEDENJSKE TEŽAVE OTROK IN MLADOSTNIKOV	39
1.4.1 Uživanje omamnih substanc	41
1.4.2 Spolno vedenje mladih.....	45
1.4.3 Laganje	48
1.4.4 Kraja.....	49
1.4.5 Beganje	50
1.5 INSTITUCIONALNA OBRAVNAVA MLADIH.....	52
1.5.1 Center za socialno delo	52
1.5.2 Zavodi za vzgojo in izobraževanje.....	54
1.5.3 Dispanzer za pedopsihiatrijo.....	55
1.5.4 Rejništvo	56
1.5.5 Mladinski domovi	57
2. PROBLEM.....	60
3. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA.....	61
3.1 VRSTA RAZISKAVE.....	61
3.2 IZBIRA PRIMERA	62
3.3 POPULACIJA	62
3.4 VIRI PODATKOV	63

3.5	ZBIRANJE PODATKOV	63
3.6	UREJANJE PODATKOV	64
3.7	ANALIZA PODATKOV IN RAZPRAVA	65
4.	SKLEPI	97
5.	PREDLOGI.....	99
6.	OPOMBE	100
7.	LITERATURA	101
8.	POVZETEK.....	104
9.	PRILOGE.....	105
9.1	INTERVJU Z LUNO	105
9.2	INTERVJU Z GO. JASNO.....	110
9.3	INTERVJU Z GO. TANJO	112
9.4	LUNINE IZJAVE	117
9.4.1	<i>Lunino pismo dedku Mrazu</i>	<i>118</i>
9.4.2	<i>Izjava o begu.....</i>	<i>118</i>
9.4.3	<i>Oktober 2000: Opis bega</i>	<i>120</i>
9.4.4	<i>November 2000: Razmišljanje ob premestitvi v drugo enoto MD.....</i>	<i>121</i>
9.4.5	<i>November 2000: Pismo matični vzgojiteljici go. Jasni</i>	<i>122</i>
9.4.6	<i>November 2000: Zastavljeni cilji po premestitvi v drugo enoto MD</i>	<i>123</i>
9.4.7	<i>Januar 2001: Obiskovanje šole</i>	<i>124</i>

Seznam tabel:

<i>Tabela 1: Kronološki pregled ključnih dogodkov</i>	<i>65</i>
---	-----------

1. TEORETIČNI DEL

1.1 ODRAŠČANJE

Človek se skozi vse svoje življenje razvija, tako ali drugače. Razvija se v različnih obdobjih, ki ga vsako zase posebno zaznamujejo. Psihologi osebni razvoj posameznika okvirno razdeljujejo v pet večjih razvojnih obdobjih. Ta so: otroštvo, mladostna doba, odrasla doba, doba zrelosti in starost.

Vsako življenjsko obdobje ima svoje značilnosti in svoje posebne razvojne naloge. Izpolnjevanje teh nalog je odvisno od celotnega razvoja v prejšnjih obdobjih in izid tega zorenja odloča o tem, kakšne bodo nadaljnje stopnje (Tomori 1989: 78).

Kako bo odraščanje potekalo in kakšen bo izid, je odvisno od mnogih dejavnikov.

Prirojene sposobnosti in lastnosti se povežejo najprej z dogajanjem v družini. Ta mu ponuja prva življenjska izkustva. Tudi vplive širšega okolja otrok sprejema najprej preko družine dokler se jim ne izpostavlja sam. Zunanji vplivi lahko razvoj posameznika bogatijo, lahko pa ga tudi zavirajo (Tomori, po Milčinski et. al. 1986: 62).

Tomori (1989: 78) pravi, da ga krepijo, če je pripravljen prav sprejeti izziv. Če pa bo iz obdobja otroštva izstopil preveč ranljiv, odporen in brez zadostne opore v ljudeh, ki so zanj pomembni, je mogoče, da bodo pritiski in zahteve, ki spremljajo obdobje mladostništva, zanj prehuda izkušnja, kar lahko ogroža njegov zdrav osebni razvoj, kasneje celo pot v odraslost.

Pospešen telesni razvoj oziroma proces telesnega zorenja, ki je bolj odvisen od dednih konstitucijskih dejavnikov kot od zunanjih dejavnikov, prinaša slovo od otroštva in vstop v adolescenco (Tomori, po Milčinski et. al. 1986: 62- 64).

Izraz »puberteta« izhaja iz latinske besede »pubertas« in pomeni »obdobje možnosti«. Nanaša se na začetno razvojno stopnjo mladostnega obdobja, ko postaja spolno dozorevanje očitno (Conger 1985: 18).

Martina Tomori (po Milčinski et. al. 1986: 62) pravi, da je mladostništvo obdobje, ki se loči med otroštvom in odraslostjo.

Tomori (1998: 5) navaja, da je adolescenca obdobje več sočasnih in pospešenih sprememb na področju telesnega razvoja, spoznavnih sposobnosti, psihološkega dozorevanja in socialnih spretnosti.

V času mladostništva se odvijajo mnogi dolgi in zapleteni procesi. To je obdobje intenzivnega razvoja, v katerem se poleg oblikovanja telesa mladega človeka izoblikuje in zori njegova osebnost. Mladostnik za sabo pusti pravice in prednosti otroštva in se pripravlja in uči za življenje, ki ga bo moral prevzeti v svoje roke, ko odraste.

Mladostnik ima v naš družbi prav posebni položaj. Tomori (po Milčinski et. al. 1986: 62, 63) pravi, da ga odrasli ne razumejo in ščitijo več kot otroka, v svoj svet ga pa še tudi ne sprejemajo. Čeprav telesno prav hitro dozori, pa je njegovo duševno odraščanje toliko daljše in bolj zapleteno, kolikor več nalog in zahtev je povezanih s statusom odraslega človeka. Na eni strani je ta proces prepleten z izpolnjevanjem razvojnih nalog (oblikovanjem samostojnega mišljenja in zrelejšega čustvovanja, gradnjo spolne identitete in razvojem socialnih spretnosti), na drugi strani pa je vpet v raznovrstne formalne sisteme, v katerih poteka šolanje in usposabljanje za poklic. Zatikanje na eni strani ima takojšnje neugodne posledice na drugi.

1.1.1 Oblikovanje identitete

Conger (1985: 9) pravi: »Osrednja naloga mladostnega obdobja je najti uporaben odgovor na vprašanje »Kaj je moje mesto v svetu« ali preprosto »kdo sem«.

»Preden se mladostnik lahko uspešno odreče varnosti otroške odvisnosti od drugih, mora vedeti kdo je, kam gre in kolikšne so možnosti, da bo tja prispel.« (prav tam) Vprašanje identitete je odločilno za razumevanje mladostnega razvoja. Mladostniki potrebujejo čas, da hitre telesne in duševne spremembe povežejo v počasi ponavljajoč se občutek enotne identitete. Začetki osnovne identitete so izoblikovani že zgodaj v otroštvu. Proces se začne v detinstvu in se nadaljuje v delnih identifikacijah, ki jih odraščajoči otrok oblikuje s starši, vrstniki, sorodniki in odraslimi, ki ne sodijo v družino in to vse do obdobja zrelosti. Potek oblikovanja identitete je odvisen od mnogih dejavnikov. Starši lahko precej pospešujejo ali podpirajo ali pa zavirajo razvoj močnega občutka identitete, zato je njihova naloga nadvse pomembna.

Starši, ki imajo jasno oblikovano identiteto, ki je otrokom dober vzor, razvojno nalogo svojih otrok precej olajšajo.

Mnoge hitre notranje spremembe v zgodnjem mladostnem obdobju ogrožajo občutek notranje trdnosti. V nasprotju s postopnim in sistematičnim telesnim razvojem otroka se mladostnik v precej kratkem času zave, da je tuj svojemu jazu, ki mu je bil znan od zgodnjega otroštva. Uspešno povezovanje teh dramatičnih telesnih sprememb v nastajajoči občutek stanovitve, notranje trdne osebne identitete je lahko dolgotrajno in težavno (prav tam: 9-18).

Posebno v prvih mladostnih letih so spori s starši naravni in jih je treba pričakovati. Ko se duševno obzorje mladostnikov širi, začnejo spoznavati, da družinske vrednote in oblika življenja družine niso edine mogoče (prav tam: 41).

Izid izbojevanih mladostniških bitk in prizadevanj v adolescenci v mnogo čem odloča o tem, kakšen bo človek ob vstopu v odraslost (Tomori, po Milčinski et. al. 1986: 78).

Osebnost se v vseh njenih razsežnosti ne razvija v praznem prostoru. Posameznikove podedovane lastnosti in konstitucijske značilnosti naletijo na številne zunanje vplive in so pri svojem oblikovanju močno odvisne od njih. Razen splošnih, širše sociokulturnih in ekonomskih dejavnikov, ki tudi uravnavajo osebnostno zorenje vsakega člana širše skupnosti, vplivajo na razvoj posameznika tudi dejavniki v njegovem ožjem okolju. Predvsem nanj vpliva družina, njen celotni življenjski in vzgojni slog, medsebojni odnosi med družinskimi člani, osebnost vsakega člana in njegova vloga v odnosu do vseh drugih vlog v tej skupnosti (Tomori 1989: 78).

Čeprav ima mladostnik zaradi širjenja svojega socialnega prostora, sposobnosti abstraktnega mišljenja, večje komunikativnosti, obsežnejših zanimanj in večje sprejemljivosti za dogajanje v širšem okolju dejavnejše stike s svetom daleč zunaj družine, je vendarle še v marsičem odvisen od tega, kar doživlja v svoji družini. Njegov samostojni in ustvarjalni korak v svet (hkrati pa tudi njegovo postopno stopanje v odraslost) je toliko zanesljivejši, kolikor učinkoviteje je preстал razvojne naloge, ki se zasnujejo, odvijajo in iztečejo pretežno prav v družinskem krogu.

Socialno vedenje je v svoji celovitosti zahtevna razvojna naloga. Prav v družini dobi mladostnik napotke zanj, vzore in oporne točke, kot so zdrava samozavest in predstava o njegovem mestu med drugimi. V adolescenci se morajo razrešiti napetosti, povezane z agresivnostjo, avtoriteto in spolnostjo. Pričakovanja o lastni bodoči družini in njegovi vlogi v njej so povezana z doživetji in odnosi v sedanji družini, za katere je zelo dovzeten že kot otrok, mladostnik pa je zanje še posebno občutljiv in sprejemljiv. V tem obdobju se oblikujeta tudi samostojnost pri delu in odnos do ustvarjalnosti (prav tam: 79).

Tomori (1989: 80) pravi, da je mladostnikova zunajdružinska podoba neposredno povezana z vsem, kar se dogaja in se je že dogajalo v njegovem otroštvu, znotraj družine. Podobo o sebi, ki jo je lovil v zrcalu odnosov z drugimi družinskimi člani, tako s starši kakor tudi s sorejenci, dopolnjujejo socialne spretnosti, ki se jih je izučil doma.

Poleg osebnosti, se oblikuje tudi *spolna identiteta*, saj je spolnost neločljivi del človekove osebnosti in je trdno povezana še z drugimi komponentami psihe, ki vplivajo nanjo, pa tudi spolnost na njih. Človekovo ravnanje v spolnem življenju je tem bolj razumljivo, čim bolj poznamo njegovo osebnost. Z vzgajanjem osebnosti vzgajamo tudi njeno spolnost. Spolna vzgoja se tako začne že v prvih dneh življenja. Spolnost je vsakomur prirojena in je odvisna od mnogih genetskih, somatskih, psiholoških in socialnih dejavnikov. Potrebno jo je obvladati, vendar se mora seksualni del človekove osebnosti kultivirati skupno s celotnim razvojem, šolanjem, oblikovanjem osebnosti (Predigal- Vučko 2000: 73).

Spolna identiteta je pomemben del celotne človekove identitete, je sprejemanje biološke narave moškega ali ženske. Ker je spolnost biološko dejstvo na katero ni mogoče dosti vplivati, konflikti glede spolne identitete zelo verjetno povzročajo velike težave pri razvijanju samozavestne, trdne identitete (Conger 1985: 13).

Martina Tomori (po Milčinski et. al. 1986: 66) poudarja, da se v mladostniški dobi ne oblikuje le odnos do spolnosti nasploh, pač pa tudi odnos do lastne spolne vloge. Od tega, kakšen je ta odnos do spolnosti pri ljudeh, ki so za mladostnika čustveno pomembni, in kakšna vrednota je spolnost tudi za njegovo širše okolje, je odvisno, kako bo dozoreval na tem področju, koliko tesnobe, bojazni in občutij krivde bo doživljal ob zaznavanju svojih prvih želja, koliko zadrege in zavor ali pa prijetnega zadoščanja mu bodo prinesli prvi in nadaljnji poskusi na področju spolnega vedenja.

1.1.2 Socializacija

Berger in Luckmann (1980, po Čačinovič Vogrinčič 1998: 23) opredeljujeta socializacijo kot proces, kot vsestransko uvajanje posameznika v objektivni svet družbe ali del družine. V tem procesu otrok postaja član družbe.

V proces socializacije so vpleteni številni ljudje, od katerih so najpomembnejši: družina, prijatelji, šolski sistem (sošolci, učitelji) - imenujemo jih *pomembni odrasli*. So dejavniki oziroma nosilci socializacije. Izmed vseh institucij in posameznikov najvplivnejša usmerjevalka in oblikovalka je prav družina, v kateri poteka prva faza socializacije- *primarna*

socializacija. Ne glede na to, kdo jo sestavlja (ali sta v njej oba starša ali samo eden, ali ima otrok sorojence), bistveno vpliva na izoblikovanje odnosa do sebe in do drugih. Ti odnosi oziroma vzorci interakcij postanejo osnova za posameznikov življenjski slog odnosov z drugimi ljudmi, ki ga običajno »osvojimo« za vse življenje (Kompore 2006: 317).

Primarna socializacija poteka brez izjeme v intimnih socialnih skupnostih, saj lahko otrok v njihovem okviru razvije polne in čustvene stike in si pridobi zavest skupnosti. Primarna socializacija otroka je lahko uspešna samo v čustveno ugodnem vsakodnevnem in osebnem toplem stiku, ki veže otroka s starši oziroma skrbniki.

Ne glede na družbeno okolje velja, da proces primarne socializacije otroka poteka povsod brez izjeme v intimnih socialnih skupnostih. V okviru takšne skupnosti otrok razvije polne in čustvene stike in si pridobi zavest skupnosti. Tako primarna socializacija otroka uspeva samo v čustveno ugodnem vsakodnevnem in osebno toplem stiku.

Prek socialnega učenja in socializacije se otrok prilagaja družbenim normam in jih sprejema za pomembno sestavino svojega življenja, pravzaprav za del samega sebe. Ta proces je tesno prepleten z dozorevanjem in zorenjem oziroma z biološkimi osnovami. Otrok mora namreč najprej doseči funkcijsko zrelost; npr. dokler ne dozori ustrezne kognitivne in motorične funkcije, se ne more naučiti govora. Prav govor ima temeljno vlogo pri procesu socializacije (prav tam 2006: 318)

Po petem letu starosti, ko otrok že obvlada osnovne družbene in kulturne pojme, nastopi *sekundarna socializacija*. Zaznamuje jo čas intenzivnega šolanja otroka v za to določenih institucijah, ki poglobljeno in sistematično posredujejo kulturo družbene skupnosti. Vedenje, vrednote, stališča, motivi ipd., vse, kar je v zgodnjem otroštvu večinoma usmerjano s tem, kar otrok zaznava kot zaželeno s strani staršev, pogosto izgublja »težo«. Šola kot socializacijski dejavnik pogosto pomeni drugačen način socializacije, saj je v njej v ospredju kognitivni razvoj, z načinom dela pa pogosto spodbuja predvsem primerjanje, tekmovanje, uveljavljanje itd. (prav tam 2006: 318).

Terciarna socializacija se imenuje zadnjo tretjo fazo, ta traja od obdobja adolescence. Zaznamuje jo prehod od prilagajanja kulture, do avtonomnejšega gledišča na kulturo in družbeno življenje.

Vzgoja in vzgojni stili

Vzgojne stile večina raziskovalcev povezuje s tem, kako starši nadzorujejo vedenje otroka in kako postavljajo pravila v družini (včasih to imenujejo tudi »starševanje« oz. »parenting«) (Kompere 2006: 357). Prav tako so različni vzgojni stili prisotni v institucijah, kjer so nameščeni otroci in mladostniki, ki v matičnih družinah nimajo možnosti z zdrav razvoj.

Vzgoja po Bregantu (po Šebart 1990: 51) temelji na rabi in prepletanju vzdolž treh velikih dimenzij.

- Prva razlikuje vzgojni slog, ki ga označuje čustvena toplina (naklonjenost, ljubezen...) od sloga, ki ga označuje hladen, odklonilen in morda celo sovražen odnos
- Druga dimenzija loči vzgojne sloge, za katere je značilen močan nadzor (kontrola) od vzgoje, kjer je nadzor minimalen, svoboda pa maksimalna
- Tretja dimenzija pa pojasnjuje manj razlik v vzgoji, vendar je še vedno pomembna; na eni strani označuje miren in nekam odmaknjen odnos (vendar ne odklonilen) odnos do otroka, na drugi strani pa označuje vzgojo, v katero se starši vpletajo s pretirano, nevrotično zaskrbljenostjo in bojaznijo.

V literaturi sem zasledila različne izraze za poimenovanje vzgojnih stilov. Omejila sem se na definicije vzgojnih stilov, ki jih navaja Milko Poštrak v svojem članku Kaj posebnega lahko ponudi socialno delo pri delu z mladimi (Šolsko svetovalno delo 2003, letnik 8, številka 3/4, strani 26-33). Poštrak v članku navaja naslednje vzgojne stile: avtoritativni vzgojni stil, demokratičen vzgojni stil in Laissez- faire vzgojni stil.

Avtoritatna vzgoja je osnovana na podrejanju staršem. V ospredju so zahteve staršev in pričakuje se, da jih bo otrok izpolnjeval, včasih celo brez spraševanja in kritične presoje v lastno škodo. Kot pravi Conger (1985: 49), dajejo takšni starši prednost ubogljivosti kot absolutni obliki in se na vsak poskus ugovaranja odzovejo s kaznijo in prisilo. Ker so prepričani, da mora mlad človek brezpogojno sprejemati njihovo mnenje o tem, kaj je dobro, sta kakršnikoli neprisiljen pogovor in sodelovanje med starši in otroki onemogočena.

Najpogostejši posledici izredno avtoritarne vzgoje sta lahko, da:

- se otrok že zelo zgodaj začne upirati staršem ter tam, kjer lahko uveljavlja podoben stil vedenja, kot ga uporabljajo starši (podreja si druge);

- postaja » pretirano« prilagodljiv, tako da svojih lastnih potreb in želja ne upošteva več (včasih se jih celo ne zaveda), ampak poskuša vedno znova ravnati tako, da bi ustregel drugim (staršem, prijateljem, partnerjem).

Kot pravi Kompare (2006: 357, 358) lahko v skrajni različici vzgoja preide v trpinčenje in zlorabljanje (fizično in/ali psihično). Osnova obojega je namreč uveljavljanje moči nad šibkejšim, saj le tako lahko dobi potrditev o lastni moči.

V *Laissez faire* vzgojnem stilu je otroku dopuščeno vse, skorajda brez vsakih omejitev. Celo takrat, ko so neke meje in zahteve postavljene, jih otroci pogosto brez sankcij kršijo in spreminjajo skladno s svojimi potrebami. Omejitev ni, ali pa starši pri njih ne vztrajajo, tako da tudi, kadar so postavljene, nimajo za otroka nobenega pravega pomena.

Rezultat takšne vzgoje je lahko otrok, ki je pretirano »razvajan«, nesocialen, včasih celo antisocialen. Starši ob njem kmalu postanejo nemočni, saj otrok ne upošteva nobene njihove zahteve oz. meje. Njegova smernica v življenju in ravnanju je v brezmejnem zadovoljevanju lastnih potreb- pogosto tako, da prezre potrebe drugih, včasih celo na škodo drugih. Najpozneje z vstopom v šolo pa je vsak otrok prisiljen prilagajati svoje vedenje tudi potrebam drugih, kar pomeni za nekoga, ki je bil deležen popustljive vzgoje, stalne konflikte, saj mu zunaj družine nihče ni pripravljen v vsem ugoditi (Kompare 2006: 358).

V *demokracijskem* vzgojnem stilu prevladujejo vrednote, ki se navezujejo na enakost, svobodo in hkrati na odgovornost. Za ohranjanje teh vrednot družina izbere pravo ravnotežje med popustljivostjo in elementi avtoritarnosti, kar pomeni, da je v takšnih družinah veliko svobode, vendar ta ni brez omejitev, upoštevajo se potrebe in želje posameznikov, vendar se ne dopušča njihovo zadovoljevanje na račun drugih. Tako ima vsakdo pravico do kakršne koli potrebe, vendar mora izbirati pravi način zadovoljevanja teh potreb.

Starši sicer postavljajo meje, vendar jih postavljajo smiselno in utemeljeno, nikakor pa ne ponižujoče. Meje in pravila postavljajo in hkrati spreminjajo glede na otrokov razvoj, zrelost, stopnjo samostojnosti, sposobnosti itd. Značilnost takšnega stila vzgoje je, da ne temelji na podrejanju, ampak predvsem na dogovarjanju. Ko otrok in starši v zvezi z nečim dosežejo dogovor, tudi prevzamejo odgovornost, da se ga bodo obojestransko držali (Kompare 2006: 358-359).

Omeniti želim še *nevpleteni* vzgojni stil, s katerim starši izražajo nezahtevnost in neodzivnost do otroka. Nekateri avtorji takšnemu vzgojnemu slogu dodajo še brezbržnost ali nevpletenost

in zanemarjanje, ki se pojavijo, kadar starši niso sposobni ali ne znajo vzpostavljati čustvenega odnosa (niti pozitivnega niti negativnega) s svojim otrokom, lastnih nerešenih konfliktov, osebnostnih motenj, včasih zaradi alkoholizma ali zlorabe drog ipd. V nasprotju s tistimi tipi vzgoje, pri katerih je v ospredju nesmotrnost ali neposredno ogrožanje, prihaja tudi do opuščanja oz. zanemarjanja vzgoje. Kot je poudarjal Leopold Bregant (po Kompare 2006: 359, 360), psihoterapevt, je takšna vzgoja za otroka vseeno ugodnejša, saj ga ne ogroža v njegovih temeljnih potreb.

1.2 DEJAVNIKI ODRAŠČANJA

Včasih se vprašamo, zakaj nek mladostnik na primer uživa drogo, drug mladostnik, ki prav tako izhaja iz podobnih okoliščin, pa ne. Poudariti je treba, da je vsak individuum in kar za nekoga velja kot varovalo, je za drugega lahko izvor tveganja.

Poštrak (2007) izhaja iz splošne predpostavke, da subjekt opredeljujejo trije sklopi dejavnikov. To so dednost, okolje in samoaktivnost. Kot pravi, so dejavniki tveganja razpeti preko vseh teh treh sklopov, zato jih moramo v njihovem kontekstu razumeti kot kompatibilne.

Varovalni dejavniki so posameznikove organske prednosti (inteligenca, temperament ...) ter podpora iz družine in okolja (npr. trdna vseživljenjska vez z dorelim sorodnikom ali mentorjem), ki potencialno lahko ublaži dejavnike tveganja.

Dejavniki tveganja lahko izhajajo iz posameznikove konstitucionalne (fiziologija) in/ali kontekstualne stvarnosti v posameznikovem življenju (fizično, kulturno, socialno, politično in ekonomsko okolje).

Blanka Tivadar (2000: 148–171) v raziskavi Kazalci socialne ranljivosti, opravljeni leta 1998, navaja nekatere pomembnejše demografske, socialne in kulturne dejavnike tveganja, s katerimi povezuje prestopniško vedenje mladih.

S temi dejavniki tveganja si lahko pomagamo tudi pri pojasnjevanju drugih oblik vedenja pri mladih, ne le prestopniškega vedenja. Pri tem pa velja opomniti, da lahko nekateri dejavniki tveganja za določenega posameznika v določenem kontekstu in situaciji delujejo varovalno.

Martina Tomori (1998: 5) je *tvegano vedenje* opredelila kot vse eksperimente, občasna vedenja, dejavnosti in vedenjske vzorce, ki odstopajo od sprejetih norm in prinašajo tveganje

za posameznika in/ ali njegovo okolje. Njihov pomen je velik predvsem zaradi možnih in sorazmerno verjetnih posledic.

Kot možne posledice tvegane vedenja Tomori (1998: 5-6) navaja:

- neposredna ali posredna ogroženost mladostnikovega zdravja (uživanje psihoaktivnih snovi, spolno prenosljive bolezni) ali celo življenja (visoko rizični športi in tvegane igre);
- vključitev škodljivih navad v življenjski slog, ki se prenaša še v odraslo dobo (uživanje dovoljenih drog- alkohola in tobaka, neustrezne prehranjevalne navade);
- stopnjevanje konfliktov s socialnim okoljem ali družbenimi mehanizmi in s tem utrjevanje nadaljnje obrobosti oziroma delikvence ;
- ogrožanje drugih ljudi in lastnine (nasilništvo, razdiralno vedenje);
- prezgodnje prekinjanje šolanja in procesa usposabljanja za poklic ter
- slabše možnosti za osebno zorenje zaradi preuranjenega prevzemanja odraslih vlog (zgodnja nosečnost).

Tomori (prav tam: 6) pravi, da se ene vrste tveganja pogosto povezujejo z drugimi (zloraba drog in alkohola, delikvenca, uživanje alkohola, nevarna vožnja in ne varna spolnost) in da se posebno rizični mladostniki hkrati vključujejo v več različnih vzorcev tvegane vedenja, kar še posebno povečuje škodljivost in nevarnost nekaterih od teh vedenj.

Ker je adolescenca življenjsko obdobje raziskovanja in preizkušanja, je tvegano vedenje do neke mere za adolescentno dobo naravno in formativno (oblikuje posameznika in spodbuja njegov razvoj).

Tvegano vedenje je nedvomno posebno ogrožajoče:

- kadar se prične zgodaj v procesu razvoja (kajenje pred 15. letom);
- kadar je kontinuirano in ni omejeno le na posamezne priložnosti ali izolirane dogodke;
- kadar je povezano z življenjskim slogom, ki je za mladostnika neustrezen, konstruktivne dejavnosti (npr. šolanje, redni športni treningi) pa otežkoča ali celo onemogoča in je z njimi nezdržljivo;
- kadar poteka v krogu vrstnikov, ki to vedenje spodbujajo, odobravajo in občudujejo;
- kadar se med seboj povezuje in dopolnjuje več oblik tvegane vedenja.

V subjektivnem doživljanju in pojmovanju mladostnikov je tvegano vedenje povezano z mnogimi pozitivnimi težnjami: prinaša ugodje, sprostitve, vznemirjanje, daje občutek odraslosti in neodvisnosti, poguma in moči, nadomešča druge oblike samopotrditve, večja sprejemanje s strani vrstnikov, ugled in veljavo v njihovih očeh, napolni prosti čas in odpravlja dolgčas, odžene neprijetne misli in lajša neugodna čustva in razpoloženja, večja zadovoljstvo s seboj in nadomesti druge (težje dosegljive) vire samospoštovanja (Tomori 1998: 6).

Dejavniki, ki povečujejo pripravljenost za tvegano vedenje, so:

- odraščanje v disfunkcionalni družini, slabi odnosi s starši (brezbrižnost, odtujenost, konfliktnost, neustrezna vzgojna sporočila...);
- družba vrstnikov, ki goji tvegano vedenje (subkulture, obrobne skupine mladih);
- šolska neuspešnost in pomanjkanje možnosti za konstruktivno uveljavitev in
- večja osebna ranljivost (nizko samospoštovanje, večja impulzivnost in težje obvladovanje impulzov in teženj, izrazita sugestibilnost ob nizki gotovosti vase, socialne negotovost, anksioznost...) (prav tam 1998: 6-7).

Med dejavniki tveganja oziroma varovalnimi dejavniki, ki jih navaja Tomori bom v nadaljevanju izpostavila le družino, šolo, prosti čas, vrstnike in vrednote saj se ti najbolj jasno odražajo v študiji primera.

1.2.1 Družina

Vsaka družina je svet zase in kot katerakoli druga organizacija ima tudi vsaka družina svoje posebne značilnosti in pravila. Njeno ravnoesje je krhko in ga lahko porušijo številni dejavniki, kot so bolezen, brezposelnost, rojstvo novega otroka ali smrt katerega izmed družinskih članov. Ob kriznih situacijah poskušajo družine odkriti način za vnovično vzpostavitev ravnoesja.

Organiziranost družine se nenehno spreminja, s tem pa se prilagaja zunanjim in notranjim pritiskom (Asen 1995: 11, 12).

Kaj je družina in katere so oblike družin

»Družino definiramo kot skupino oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba ter je med seboj povezana v zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem.« (Novotny, Fux, Pinnelli 2004, v Renner. 2006: 16)

Predlog novega družinskega zakonika pojem družine zastavlja širše kot v ZZZDR, saj za družino šteje tudi nekatere skupnosti življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj, vendar pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni (dolgo)trajni odnos skrbi odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok, to je, da gredo po pravu odrasli osebi v razmerju do otroka določene pravice in dolžnosti, ki jih imajo sicer starši v okviru starševske skrbi.

»Družina na svoj edinstven, poseben način omogoči in obvlada neskončno raznolikost razlik med posamezniki in ustvari skupino oziroma sistem, ki bo omogočil srečanje, soočenje in odgovornost za soočenje. Družina je prostor, kjer se človek mora naučiti preživeti.« (Čačinovič Vogrinčič 1998: 19)

Družina je skupnost oseb na različnih stopnjah razvoja, skupnost, ki skrbi za otroke. Člani družine so povezani na različne načine in so med seboj odvisni. Tomori (1994: 18) pravi, da te povezave in odvisnosti ne izhajajo le iz osnovnih potreb za preživetje, temveč se ves čas sproti razvijajo in dopolnjujejo v čustvenem doživljanju, spoznavnih izkušnjah, oblikovanju socialne potrebe in osebnostne rasti slehernega posameznika od družinskih članov. Vsaka sprememba, ki jo doživi družina kot celota, pusti v življenju vsakega od teh, ki družino sestavljajo, svojo posebno sled; vse kar se dogaja z enim izmed članov družine, se na tak ali drugačen način zrcali v vseh preostalih.

Musek (1995: 19, 20) pravi, da je družina svet, življenje, človeštvo in družba v malem, je edinstvena celica, kjer se spletajo temeljne vloge človeškega bitja, spolne in generacijske-vloga moškega in ženske, vlog staršev in otrok. Bolj kot kjerkoli drugje se posameznikova osebnost oblikuje prav v družini- v vseh tistih razsežnosti: biološko, socialno in duhovno.

Trendi življenja se spreminjajo, kar pa vpliva tudi na podobo družine.

Alenka Švab (2001) poudarja, da danes ni več možno postaviti enoznačne definicije družine, temveč je potrebno vedenje o pluralnosti družinskih oblik in o nasprotjih v družinskem življenju.

V zahodnem svetu ima vse večji delež družin drugačno sestavo od klasične. Tudi pri nas se je že skoraj tretjina otrok rodi v družinskem okolju, ki ni tradicionalno (Tomori 1994: 15).

Pojavi se težava pri oblikovanju definicije družine, saj mora ta biti raziskovalna, inkluzivna, torej nediskriminatorna in operativna (Rener 2006:2).

Na osnovi različnih definicij družin so se razvile naslednje tipologije:

- jedrne družine (sem se uvrščajo biološke in socialne jedrne družine staršev in otrok, enostarševske družine in adoptivne družine);
- razširjene družine (to so tri ali večgeneracijske družine);
- reorganizirane družine (sem sodijo dopolnjene ali vzpostavljene družine, življenje v skupnostih in reorganizirane družine istospolnih partnerjev) (Cseh- Szombathy 1992, po Rener 2006: 4).

Tomori (1989: 9-19) poudarja, da družina ni le vmesni člen med družbo in posameznikom, ni le pasiven posrednik norm in vrednot, ki veljajo v neki širši kulturi. Vendar pa se tako v njeni zunanji vlogi kakor tudi v notranjem življenju odražajo sociokulturna dogajanja in zunanje spremembe, ki se jim mora prilagajati.

Poleg socialnih, kulturnih in gmotnih razmer, v katerih živi družina, vplivajo na njeno delovanje tudi številni drugi dejavniki. Taki dejavniki so število in spol otrok, vključevanje starih staršev in drugih sorodnikov v družinske dejavnosti, poklic in zanimanja očeta in matere, njune osebnostne lastnosti, zdravje, življenjske navade, ki sta jih prinesla iz svojih izvornih družin.

Kakor vsak posameznik se tudi vsaka družina razvija prek značilnih razvojnih obdobij. Vsako obdobje prinaša svoje posebne naloge, zahteve in obremenitve, pa tudi svoje prijetnosti, spodbude in zadoščenja družini kot celoti in vsakemu članu posebej. Vsaka stopnja v razvoju družine je nova preizkušnja zanjo. Od vseh družinskih članov zahteva veliko prilagoditev in često tudi pomembne spremembe pri porazdelitvi družinskih vlog, pri njeni celotni zgradbi in načinu življenja.

Če družina izkušnje uspešno prestane, izpolni naloge in doživi ob tem zadoščenje, lažje preide v naslednje obdobje. Če pa jo pri tem prehodu naprej karkoli ovira, če ne zmore prerazdeliti vlog in zadostiti drugim razvojnim zahtevam, družina ne doživi zadoščenja in spodbud za korak naprej, tedaj je celoten razvoj sistema in njegovih članov ogrožen. Vračajo se nazaj v

obdobja, v katerih so se bolje počutili, vztrajajo pri odnosih, ki ne ustrezajo novi razvojni stopnji, utrjujejo medsebojne vezi, ki po eni strani prinašajo tolažbo, po drugi pa ne dopuščajo napredovanja in so torej zaviralne.

V razvoju povprečne družine Tomori (1989: 9-16) navaja naslednja obdobja:

- oblikovanje partnerskega odnosa,
- pričakovanje prvega otroka,
- rojstvo in zgodnje otroštvo prvega otroka,
- obdobje predšolskih otrok,
- družinska skupnost s šolskimi otroki,
- adolescenca prvega otroka (in prehod v adolescenco drugih otrok),
- osamosvajanje otrok in zapuščanje družinskega sistema ter
- manjšanje osnovne družine ali širjenje zaradi nastajanja novih družin odraslih otrok.

Vloga družine

Družina ima pomembno vlogo. Je celo »glavna enota za mentalno zdravje v današnji družbi«(Titmus 1989). Poleg tega pa Ličen (1995) navaja še funkcije, ki se nanašajo na:

- biološko reprodukcija,
- zadovoljevanje čustvenih potreb,
- skrb za otroke in vzgoja otrok,
- skrb za dom, kjer poteka zadovoljevanje osnovnih potreb (hranjenje, fizična in socialna varnost...),
- prenašanje kulturnih vzorcev in izročila.

Kot pravi Tomori (1989: 9) je ena izmed pomembnih vlog družine, da prek medsebojnega, emocionalnega in vzgojnega dogajanja pripravlja otroka na dejavno vključevanje v širši socialni in kulturni prostor.

Mila Goldner- Vukov (1998, po Kompare 2006: 256, 257) navaja več temeljnih funkcij, ki jih ima družina (biološko-reproduktivna, ekonomska, zaščitna, seksualna, emocionalna, vzgojno-izobraževalna in socializacijska), poudarja pa tudi, da bi ob tem morala vsaka družina izpolnjevati tri vrste nalog:

- temeljne naloge, ki se nanašajo na zagotavljanje hrane in zaščite članov družine pa tudi na čustveno podporo, ljubezen in razumevanje med vsemi člani družine;
- razvojne naloge, ki pomenijo spodbujanje razvoja, dozorevanja in vsestranske rasti;
- prilagoditvene naloge in reakcije na nepričakovane dogodke - družina naj bi delovala kot blažilec in uravnalec stresnih dogodkov, ki se pojavijo v njej (npr. bolezni, smrt, ločitev) in v družbi (npr. socialne, ekonomske, politične spremembe).

Družina mora posamezniku zadovoljiti tri sklope potreb: potrebo po pripadnosti, po smislu in po izražanju nezadovoljstva. »Če je oseba zelo izolirana, zelo nezadovoljna in 'nima upanja', je na poti k smrti« (Breger 1980, po Čačinovič Vogrinčič 1998:136).

Družina ima pri čustvenem razvoju in procesu socializacije nenadomestljivo vlogo. Zlasti v zgodnjem otroškem obdobju je ton emocionalnega dogajanja, ki uravnava odnose ključnih oseb v otrokovem življenju, odločilen za razvoj njegovih čustvenih, socialnih in spoznavnih moči. Preko izkušenj v mrežju neprestanih komunikacij s temi osebami otrok in kasneje mladostnik razvija, gradi, zavira, spodbuja ali preusmerja determinante svoje osebnosti (Milčinski 1986 : 72).

Milčinski (prav tam: 72) pravi, da se vloga, ki jo je imela družina v razvoju otroka, začne v adolescenci bistveno spreminjati. Odvisnost, tako značilna za dotedanje obdobje, preneha biti pogoj in spodbuda za otrokovo čustveno ravnotežje ter socialno varnost in postaja vedno močnejša ovira njegovemu celotnemu duševnemu zorenju. Zato mora mladostnik to odvisnost razrahljati, da bo lahko kos rastočim zahtevam, ki jih njegovi samostojnosti postavlja proces odraščanja. To osamosvajanje pa ne gre vedno gladko. Mladostnik je - prav tako kot otrok - potreben neprestane spodbude, ki naj bi prihajala iz kohezivnih, čustveno polnih družinskih odnosov. Težko mu je zapustiti varno in zaščitno, tako dobro poznano domače zavetje in se podati v nov, neznan in na toliko načinov ogrožajoč svet, ki pa mu je vendarle privlačen.

Mladostniki, ki so odraščali v okolju, ki mu ni ponudilo najboljših možnosti za zdrav razvoj, se osamosvajajo drugače.

Milčinski (prav tam: 73) pa opozarja, da je potek osamosvajanja tam, kjer starši in domače okolje otroku že od njegovega zgodnjega obdobja niso nudili ugodnih pogojev za osebnostno rast. Mladostniku je težko odraščati, če ga dom ni podprl z občutji sprejetosti, če ga ni opremil s primernimi vzorci za komuniciranje in trdnimi normami za oblikovanje odnosov z ljudmi, če ga ni naučil izražati in sproščati čustev na način, ki je njemu v zadovoljstvo, drugim pa

sprejemljiv, in mu ni pomagal usmeriti njegovih zanimanj in sposobnosti v ustvarjalne dejavnosti.

Za posameznika je družina nenadomestljiva in nepogrešljiva. Musek (1995: 20) omenja raziskave po vsem svetu, ki jasno kažejo, da je prav oteženost družinskih odnosov eden najbolj problematičnih negativnih pojavov, ki pestijo sodobne družbe, tudi našo: je skupni imenovalec psihičnih problemov in težav, nevrotičnosti, šolske neuspešnosti, je skupni imenovalec nasilja, agresivnosti, kriminala, vseh oblik odvisnosti os alkoholizma do uživanja drog, je skupni imenovalec samomorilnosti.

Odnosi v družini

Družinski sistem teži za nekim dinamičnim notranjim ravnotežjem in mora vsem družinskim članom omogočiti sprejemljive pogoje za skupno življenje.

Odnosi v družini niso le enosmerni, temveč se prepletajo v mreži medsebojnih povezav, od katerih vsaka deluje v obe smeri; vzajemni so in recipročni. Vsakemu članu družine omogočajo, dopuščajo ali spodbujajo njegovo vlogo vsi drugi s tem, da sami prevzemajo svoje vloge, ki so z njegovo komplementarne.

Nasploh sta bližina in medsebojna povezanost družinskih članov zelo pomembni prvini družinskega življenja. Bližina daje občutek varnosti, sprejetosti, pripadnosti. Če je pretesna in intenzivna, lahko omejuje osebnostni razvoj posameznih članov, krati pa njihovo avtonomnost in otežkoča njihove stike in odnose zunaj družine, hkrati pa zapira družino pred dogajanjem v okolju. Če bližine ni ali je premajhna, bližina posameznih članov na njihovi samostojni poti sicer ne ovira, a jih tudi ne oskrbuje s tako pomembnim občutkom zaupanja vase in trdnosti, ki jo dajejo le pomembni primarni čustveni odnosi. Prava mera bližine torej omogoča zrelost za svobodo (Tomori 1989: 14).

Martina Tomori (prav tam: 10) poudarja, da medsebojna odvisnost članov sistema ni samo eksistenčna, temveč tudi čustvena. Zato so povezave in spremembe med njimi toliko pomembnejše in odločilnejše. Čustvene izkušnje v družini so za vsakega člana najpomembnejše. Iz odnosov z najbližjimi izhajajo najintimnejša zadovoljstva, najbolj boleča razočaranja, najbolj vznemirljiva pričakovanja in najokrutnejša iztreznjenja. Vsak član družinskega sistema namreč je z drugimi v posebnem odnosu, z vsakim od njih je povezan s posebnimi čustvi in pričakovanji. Njegovo doživetje samega sebe in njegova lastna podoba sta odvisni od vsakega od njih.

1.2.2 Šola

V času šolanja si mladostniki želijo spremembo statusa, težijo po enakovrednosti. Pogosto so razočarani, saj jih šola vzpodbuja v tistih sposobnostih, ki jih pripisujemo otroštvu. V mnogih primerih prevzame šola poleg izobraževalnega procesa še nalogo vzgoje.

Mladostnik čuti potrebo, da bi se izkazal in bil uspešen. Mladostnik, ki prihajajo iz neurejenih družinskih razmer, so pogosto brez delovnih navad, samozaupanja in samoinicative. Možna reakcija na neuspeh je lahko prestopniško vedenje.

Raziskava Blanke Tivadar potrjuje posredni pomen šolskega uspeha: »Kajti boljši kot je, manjša je možnost, da bodo otroci prestopniki, tudi če se v šoli sicer slabo počutijo« (po Ule 2000: 166).

V raziskavi dejavnikov tveganja pri slovenskih srednješolcih, so glede šole opredelili tri postavke, ki naj bi bile ogrožajoči ali varovalni dejavniki razvoja. Eden izmed njih je neopravičeno izostajanje mladostnikov od pouka. Martina Tomori (1998: 26) pravi, da je podatek o pogostem izostajanju od pouka velikokrat v povezavi z vsemi tveganimi vedenji, kot so kajenje, opijanje z alkoholom in raba drugih psihoaktivnih snovi, suicidno vedenje, višja depresivnost itd. in je lahko pomemben prediktivni dejavnik.

Najbolj pogost vzrok za usmeritev v vzgojni program, še zlasti za oddajo v vzgojno ustanovo, je poleg vzgojne težavnosti otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami je šolska neuspešnost, zato se je treba skladno z njihovo vzgojo (v okviru vzgojnega programa) hkrati posvečati tudi njihovim učnim in drugim težavam v šoli.

Otroci in mladostniki s čustvenimi in vedenjskimi težavami, ki so hkrati tudi učno manj uspešni, se po veljavni zakonodaji in glede na stopnjo njihove težavnosti lahko izobražujejo:

- v vzgojno-izobraževalnih programih brez prilagoditev, tako da jim svetovalni ali drugi strokovni delavci nudijo ustrezno dodatno strokovno (vzgojno in učno) pomoč,
- v vzgojno-izobraževalnih programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo in
- v prilagojenih vzgojno-izobraževalnih programih z običajnim ali nižjim izobrazbenim standardom.

1.2.3 Prosti čas

Dolgčas pri mladih je pogost vzrok v pomanjkanju zahtev in nalog, ki jih starši, vzgojitelji, učitelji postavljajo pred otroka. Ker jih ne postavljajo, otrok ne more razvijati interesov in ne morejo nastajati pobude. Gre za osnovne življenjske naloge, ob katerih bi morali mladi začutiti, da je vsak posameznik dolžan izpolniti svoje naloge v okviru lastnega življenjskega poslanstva. Otrok mora imeti cilj, smisel, da zanj živi, dela in se uči (Zorko 2000: 34).

Kot pravi Zorko (prav tam) značilnost prostega časa ni brezzdelje, temveč dejavnosti vsakega posameznika v njegovem vsakdanjem življenju. V prostem času naj bi posameznik razvijal tiste dejavnosti, ki ga najbolj zanimajo, veselijo in si jih tudi najbolj želi. Prosti čas pri mladostniku je lahko zelo razvejan po svojih možnostih, vprašanje pa je, kako tako razvejanost izrablja. Mlajši so morda bolj vsestransko radovedni, starejši pa gospodarnejše omejujejo svoje interese. Mladostniku je treba ponuditi in omogočiti kar največ možnosti, da izbira med najrazličnejše vrste dejavnosti prostega časa, seveda pa najraje tiste, v katerih so uspešni.

Poštrak (2007) pravi, da lahko predpostavljamo, da bo mladostnik, ki nima težav v družini ali v šoli, v prostem času razvijal take načine preživljanja prostega časa, torej strategije preživetja, ki bodo bolj ustrezne družbenim normam, manj moteče za okolje. Neustrezni načini preživljanja prostega časa so tako lahko znak, simptom stisk, v katerih je mladostnik, medtem ko z ustreznimi, načrtovanimi načini dejavnosti v mladostnikovem prostem času lahko blažimo njegove stiske ali pomagamo pri njegovem soočanju z njimi.

Posebej velik poudarek prostemu času namenijo v vzgojnih zavodih in se trudijo, da so te aktivnosti del vsakdanjega življenja. Zorko (2000: 34) ugotavlja, da je pri mladostnikih, ki so v vzgojnem zavodu, eden izmed pomembnih in najpogostejših problemov, da svoj prosti čas premalo načrtujejo, živijo od danes do jutri in premalo razmišljajo o svojih ciljih. Manj uspešni mladostniki se izogibajo ustvarjalnim dejavnostim, bolj se vključujejo v šport in družabne aktivnosti.

1.2.4 Vrstniki

Vrstniki- istih let ali starejši, s katerimi mlad človek preživi večino svojega časa- imajo odločilno vlogo v psihičnem in socialnem razvoju večine mladostnikov.

Vplivi vrstnikov se pojavijo že pred mladostno dobo, vendar postanejo ravno v mladostni dobi posebno pomembni. Kot pravi Conger (1985: 66) odnosi z vrstniki istega in nasprotnega spola v mladostnih letih utegnejo biti prototip zvez v zrelosti. Mladostniki so bolj kot mlajši otroci odvisni od odnosov z vrstniki, preprosto zato, ker postajajo vezi s starši ohlapnejše, ko mladostnik dosega večjo neodvisnost. V prvih mladostnih letih otežujejo odnose z družinskimi člani tudi nasprotujoča si čustva- hrepenenje po odvisnosti ob težnjah po neodvisnosti, sovražnost, pomešana z ljubeznijo, in nasprotja, ki nastajajo med družinskimi in zunanjimi kulturnimi vrednotami ter družbenim vedenjem.

V mladostnem obdobju je mogoče bolj kot kadarkoli v življenju pomembno, da močna in pogosto zmedena čustva, dvome in sanje lahko doživljajo skupaj z drugimi. Na splošno so mladostna leta obdobje velike družabnosti, pogosto pa tudi hude osamljenosti. Vendar druženje ne rešuje težave; pogosto se mlad človek počuti najbolj osamljenega sredi možnosti, na zabavi ali na plesu. Zato je zavest, da ga vrstniki na splošno sprejemajo- posebno en ali dva dobra prijatelja - odločilnega pomena v življenju mladega človeka. Vrstniki lahko zelo pomagajo mladostniku, da določi svojo identiteto, saj na nobeni drugi razvojni stopnji v življenju ni občutek identitete tako spremenljiv (prav tam: 66).

Tudi Milčinski (1986: 69, 70) poudarja, da imajo odnosi in življenje med vrstniki imajo za osebno rast slehernega mladostnika ogromen pomen, saj ravno pri vrstnikih spozna vrednote svoje generacije, z njihovo močjo gradi vrednostni sistem (katerega povezavo s sistemom odrasle generacije goreče zanika). Z vrstniki se mladostnik primerja, z njimi tekmuje, preko njihove podobe razpozna svojo lastno in postaja z njo domač. V odnosih z vrstniki se uri v nešteti socialni spretnosti in oblikuje svoje vzorce vedenja. Uči se voditi in podrežati, sprejemati zmage in poraze, se povezovati in sodelovati. Skupaj z vrstniki išče sredstva in poti, po katerih bi premagoval tesnobo ob soočenju s svojo spolnostjo in agresivnostjo. Občutje lastne nebogljenosti premaguje s pripadnostjo svoji generaciji, svoji subkulturi, svoji ožji družbi. In spodbudne izkušnje, ki mu jih to doživetje pripadnosti daje, uporabi za premagovanje svoje nebogljenosti.

Pripadnost in sprejetost med vrstniki sta tako pomembni za gradnjo samospoštovanja, da je zaradi njiju pripravljen utopiti tudi svojo lastno identiteto v skupinski identiteti subkulture, ki ji pripada. Skupinska samozavest je pri mladostniku povezana z osebno; to, da so ga vrstniki sprejeli, veča njegovo zadovoljstvo s samim seboj. Spodbude in zadovoljive izkušnje v odnosih z vrstniki olajšujejo tudi mladostnikova individualna prizadevanja na poti k njegovi osebni zrelosti.

Tomori (1998 :27) poudarja, da je vloga vrstnikov v adolescentnem obdobju velika, ker vrstniki prevzamejo vrsto različnih vlog, ki oblikujejo mladostnikovo osebnost. Omogočajo mu razvoj občutja pripadnosti širši, ne le družinski skupnosti, urjenja in preizkušanja različnih socialnih vlog, učenje sodelovanja in lojalnosti, tekmovanja in pomoči drugemu. Pritisk vrstnikov odločilno spodbuja ali zavira določene oblike vedenja, ki so za posameznika v adolescenci lahko usodne tako v pozitivnem kot v negativnem smislu. Mesto med vrstniki vpliva na samopodobo in samopodoba vpliva na to, kakšno mesto si posameznik zastavi v skupini. Tako iskanje in izpostavljanje različnim tveganjem kot varovanje pred njimi je pomembno odvisno od vrednot, posrednega in neposrednega vpliva vrstnikov.

1.2.5 Vrednote

Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeljuje besedo vrednota tako: *»čemur priznava kdo veliko načelno vrednost in mu zato daje prednost.«*

Svoje odločitve oblikujemo na podlagi prepričanj in idej, torej vrednot. Vrednote ponotranjimo. Za posameznika so pomembne in usmerjajo njegova dejanja. Kot navaja Tivadar (2000: 170), na vedenje ne vplivajo neposredno, temveč na podlagi stališč.

Blanka Tivadar (prav tam: 168) med dejavniki prestopniškega vedenja navaja tudi religioznost in druge vrednote. Pravi, da raziskovalci ugotavljajo, da religioznost varuje pred delikvenco, saj izboljšuje družinske odnose in hkrati povečuje navezanost na starše. Kot pravi Tivadar ta vodi v večjo identifikacijo s starši in bolj učinkovito ponotranjanje norm konvencionalnega vedenja pri tem pa se sklicuje na Benda (1995).

1.3 TRAVMATSKI DOGODKI

Travmatski dogodek je dogodek, ki je izven običajne otrokove izkušnje in pri skoraj vseh otrocih povzroči zelo močno reakcijo. V strokovni literaturi idiom predstavlja dogodek, katerega stvarne razsežnosti presegajo po svoji naravi ali po svoji identiteti običajna stresna doživetja. V pogovornem jeziku pa imamo v mislih ob pojmu »travmatski dogodek« dogajanja, ki sprožijo značilne takojšnje in/ali pozne travmatske reakcije, ne glede na stvarne razsežnosti grozljivosti dogajanj. Možno je tudi, da povzroči pri otroku travmatske reakcije dogodek, ki po splošni presoji ni zares ogrožajoč, dobi pa tak pomen v doživljanju otroka. Govorimo lahko o stvarni in doživeti ogroženosti (Samec 2001: 8).

Tatjana Samec (prav tam) navaja nekaj najpogostejših travmatskih dogodkov:

- otrok kot priča družinskemu nasilju,
- otrok kot žrtev telesnega napada,
- izpostavljenost uličnemu nasilju,
- telesno trpinčenje,
- spolna zloraba,
- prometne nesreče,
- otrok kot priča posilstva, uboja, samomora,
- naravne katastrofe,
- vojna dogajanja.

Kot pravi, idiom *travmatsko doživetje* v strokovni literaturi običajno označuje dražljaj izjemno ogrožajoče situacije, ki ga spremljajo občutki hudega strahu, groze in telesne reakcije, ki porušijo otrokove obvladovalne sposobnosti ter zmogljivosti in povzročijo občutek popolne nemoči.

Otroci se različno odzovejo na travmatske dogodke. Kakšen bo otrok odziv na travmatski dogodek in koliko časa bodo motnje trajale, je odvisno od več dejavnikov.

Predvsem so pomembni:

- narava in intenziteta dogodka: grožnja, telesni napad, ranjenost, prisostvovanje nasilni smrti drugega ...;
- izpostavljenost dogodku: koliko je bil otrok oddaljen od dogodka, koliko časa je bil udeleženec dogodka;
- vzrok ali storilec travmatskega dogajanja: tehnološke nesreče, naravne nesreče ali nasilje, ki so ga ljudje storili; znano je, da so otroci najbolj prizadeti ob človeškem nasilju; čim bližje je storilec otroku, tem bolj bo otrok prizadet, zato so otroci še posebej prizadeti ob družinskem nasilju, ki ga izvajajo nad njim starši;
- sposobnost razumevanja in prepoznavanja ogroženosti;
- otrokova psihična odpornost: temperament, prejšnje izkušnje, sposobnosti obvladovanja;
- pomen dogodka in celotne situacije za otroka: koliko je npr. otrok navezan na osebo, ki je bila v njegovi prisotnosti ranjena ali umorjena;

- dejanski ali namišljeni »prispevek« otroka k dogodku: marsikateri otrok si domišlja, da je sam prispeval k nesreči, ali da je sam zakrivil nesrečo s svojim vedenjem;
- občutja krivde: pri otrocih so zelo pogosta; nekateri otroci imajo nerealne predstave o tem, da bi lahko preprečili nesrečo;
- pomoč otrokove naravne podporne mreže: pri tem so predvsem pomembni otrokovi starši, pa tudi širše okolje, šola, življenjsko okolje;
- spremljajoča ali druga neugodna dogajanja, ki sledijo prvotnemu travmatskemu dogodku: npr., če mora po prometni nesreči, v kateri je izgubil starše, otrok v novo okolje; če postane zaradi travmatsko pogojenih težav pri učenju v šoli neuspešen;
- širši kontekst travmatskega dogodka: individualne in skupinske nesreče, moralno sprejemljivo dogajanje (npr. posilstvo) ali družbeno cenjeno dogajanje (npr. otroci junaki).

Kot pravi Ramovš (2007: 46) je kakovost človekovega življenja odvisna od tega, koliko in v kolikšni skladnosti so zadovoljene vse njegove potrebe. Še tako dobro zadovoljevanje nekaterih potreb ob zanemarjanju drugih pomembnih potreb povzroča življenjske motnje, lahko pa tudi izniči vse dosežke drugih zadovoljitev.

Za stalno uravnovešanje pri zadovoljevanju potreb ima človek v vseh svojih razsežnostih posebne sposobnosti, ki jih imenujemo *obrambni mehanizmi*. Ramovš (2007: 46, 47) jih definira takole: »Obrambni mehanizmi so samodejni (avtomatični), pretežno nezavedni vzgibi ali mehanizmi, ki služijo ohranjanju človekovega telesnega, duševnega, socialnega, sožitnega, duhovnega in vsakršnega drugega zdravja.«

Med obrambne mehanizme prištevamo:

- racionalizacijo
- projekcijo
- negacijo ali zanikanje
- enačenje
- razvojno nazadovanje ali regresijo
- cinizem

Ramovš (2007: 50) opozarja, da lahko obrambni ali imunski sistem ostane zakrnel, oboli ali odpove: kot pravi, so to najhujše okvare ali obolenja pri človeku, saj oboli zadnja človekova sposobnost, ki služi preživetju.

V nadaljevanju bom izpostavila tiste travmatske dogodke, ki so se pojavili v študiji primera in so imeli vplivali na potek odraščanja dekleta.

1.3.1 Nasilje v družini

V letu 2008 je bil v Sloveniji sprejet nov Zakon o preprečevanju nasilja v družini (v nadaljevanju ZPND, Ur. list, št. 16/2008), ki opredeljuje nasilje v družini kot poseben družbeni pojav, potreben specifične obravnave.

ZPND nasilje opredeljuje iz dveh vidikov:

- *Katera dejanja so tista, ki predstavljajo nasilje* (Trem, širše poznanim oblikam nasilja (psihično, fizično, spolno) doda še ekonomsko nasilje in zanemarjanje oz. opuščanje dolžne skrbi)
- *V kakšnem medsebojnem odnosu so osebe med in nad katerimi se izvaja nasilje.* (Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Ur.l. RS 69/2004 – prečiščeno besedilo) opredeljuje družino kot življenjsko skupnost staršev in njihovih otrok, pa ZPND pojmuje družinske člane bistveno širše. Mednje poleg otrok, zakoncev, zunajzakonskih partnerjev, bivših zakoncev oz. zunajzakonskih partnerjev, itd., prišteva tudi osebe, ki živijo v skupnem gospodinjstvu, posvojitelje ter rejnike oz. skrbnike.

V 4. členu ZPND opredeljuje osebe, ki so deležne posebnega varstva in skrbi, med njimi na prvo mesto postavlja otroke (Klemenčič, Janjusevič 2009: tiskopis).

ZPND v drugem odstavku 6. člena daje, kadar je žrtev nasilja otrok, prijavitveni dolžnosti prednost pred dolžnostjo varovanja poklicne skrivnosti in pravi: *»Vsakdo, zlasti pa strokovni delavci oziroma delavke v zdravstvu ter osebje vzgojno-varstvenih in vzgojno-izobraževalnih zavodov, mora ne glede na določbe o varovanju poklicne skrivnosti takoj obvestiti Center za socialno delo, policijo ali državno tožilstvo, kadar sumi, da je otrok žrtev nasilja.«* V prvi alineji istega člena zakon opredeli tudi izjemo prijavitvene dolžnosti: *»...razen v primeru, če žrtev temu izrecno nasprotuje in ne gre za sum kaznivega dejanja, ki se preganja po uradni dolžnosti«*, vendar ta izjema ne velja, če je žrtev nasilja otrok.

Klemenčič in Janjušević v svojem članku *Nasilje nad otrokom v družini in šola: kako ukrepati?* opozorita tudi na *Pravilnik o obravnavanju nasilja v družini za VIZ*, ki v svojih osnovnih izhodiščih zaposlene v VIZ obvezuje k ničelni toleranci do nasilja.

Forward (2001: 121,122) pravi, da nasilni starši pogosto prihajajo iz družin, kjer je bilo nasilje nekaj vsakdanjega in jih veliko preprosto ponavlja vedenje, ki so ga doživeli in spoznali v mladosti. Zgled, po katerem so se oblikovali, je bila nasilna oseba. Nasilje je bilo edino sredstvo, s katerim so se naučili spopadati s svojimi težavami in čustvi, predvsem z jezo. Veliko ljudi, ki postanejo nasilni starši, vstopi v odraslost s hudimi čustvenimi primanjkljaji in nezadovoljenimi potrebami. V čustvenem pogledu so še vedno otroci, ki v lastnih otrocih iščejo nadomestek svojih staršev in pričakujejo, da bodo otroci zadovoljili njihove čustvene potrebe, ki jih starši niso. Če tega ne zmorejo, starši pobesnijo in pretepajo vse naokrog sebe. V tem trenutku postanejo otroci nadomestek njihovih staršev, na katere so v resnici jezni. Mnogi nasilni starši imajo težave z alkoholom ali mamili. Zloraba psihotropnih snovi pogosto pripomore k zlomu nadzora nad vzgibi, čeprav to ni edini vzrok.

Kot pravi Forward (prav tam: 124) si je izredno težko povrniti čustva zaupanja in varnosti, če so jih poteptali starši. Pričakovanja posameznika, kakšen odnos bodo do njega imeli drugi ljudje, temeljijo na izkušnjah, ki jih je posameznik dobil v odnosu s svojimi starši. Če so zadovoljevali njegove čustvene potrebe in spoštovali njegova čustva ter pravice, bo odrasel v pričakovanju, da bodo takšni do njega tudi drugi ljudje. Pozitivna pričakovanja mu omogočajo, da je v odnosu z ljudmi relativno dostopen in odkrit. Če pa je posameznik v otroštvu neprestano doživljal tesnobo, napetost in bolečine, bo razvil negativna pričakovanja in toge obrambne mehanizme.

Verbalno nasilje

Večina staršev svojim otrokom kdaj pa kdaj reče kaj neprijetnega, vendar to še ni besedno nasilje. Nasilje pa je, če starši pogosto besedno napadajo otrokovo zunanost, inteligentnost, sposobnost ali človeško vrednost.

Kot poudarja tudi Forward (2001: 100) žaljivo zmerjanje, poniževalne pripombe in podcenjevalna kritika sporočajo otroku same negativne stvari.

Besedno nasilni starši imajo, podobno kot oblastni, dva različna sloga. Nekateri svoje otroke napadajo naravnost in odkrito ter jih zlobno ponižujejo. Drugi besedno napadalni starši so bolj

prikriti. Otroka se lotevajo s ploho zbadanja, sarkazma, žaljivih vzdevkov in skritega poniževanja. Svojo napadalnost pogosto skrivajo pod krinko humorja.

Nekateri besedno nasilni starši se ne trudijo s skrivanjem za razumskim utemeljevanjem. Svoje otroke bombardirajo z neusmiljenim sramotenjem, obtoževanjem, zmerjanjem in psovkami. Takšni starši so izjemno neobčutljivi tako za bolečine, ki jih zadajajo svojim otrokom, kot tudi za trajne posledice, ki jih s tem povzročajo. Glasno besedno nasilje vtisne sramotni žig v otrokov občutek lastne vrednosti in pusti globoke psihične bolečine (prav tam: 100-108).

Velikokrat okolica verbalnega nasilja ne opazi in identificira kot nasilje in mu ne posveča velike pozornosti, če verbalno nasilje ni res izrazito in se do neke mere osebno ne dotakne tudi opazovalca.

Fizično nasilje

Pri fizičnem nasilju gre za telesne poškodbe: modrice, odrgnine ali zlome, ki so rezultati porivanja, pretepanja, brcanja, grizenja ali drugačnega poškodovanja otroka. Čeprav poškodba ni naključna, starši pogosto niso hoteli poškodovati otroka. Poškodba je lahko posledica prestroge discipline ali neprimerne fizičnega kaznovanja.

Poškodbe so lahko rezultat enkratnega dogodka ali več zaporednih dogodkov in segajo od manjših prask pa vse do smrti. Miller (2001: 76,77) poudarja, da vsaka poškodba, ki je rezultat fizičnega kaznovanja in zahteva zdravstveno oskrbo, presega meje običajnih disciplinskih postopkov. Kot pravi je ena sama modrica lahko povzročena nenamerno, toda stare in sveže modrice, modrice na različnih delih obraza ali modrice na otrokovem telesu opozarjajo na vztrajno zlorabo. Vsako kaznovanje, ki vključuje udarjanje s pestjo ali predmetom, brcanje, povzročanje opeklin ali metanje otroka, naj se brez izjem obravnava kot zloraba, ne glede na resnost poškodb, ki pri tem nastanejo.

Miller (prav tam:78) navaja znake fizične zlorabe.

- Na telesu. Fizični znaki vključujejo modrice, ugrize, opekline in vse druge znake na kateremkoli delu telesa, na obrazu, ustih, ustnicah, hrbtu in zadnjici.
- Nepojasnjena ali nejasna poškodba. Otrok deluje zmedeno in ne zna pojasniti poškodbe ali pa se njegove izjave ne ujemajo.

- Prikrivanje sledov. Otrok kljub toplemu vremenu nosi veliko oblačil, da prikriva sledove poškodb.
- Ignoriranje problema, ki zahteva zdravniško oskrbo. Starši ignorirajo očitno fizično poškodbo, ki zahteva zdravniško oskrbo.
- Bolj pogoste poškodbe po vikendih in počitnicah
- Starši pogosto zadržijo otroka doma.

Dečman Dobnjič in Zloković (2007: 45) navajata kaj slabega povzročajo telesne kazni:

- otroke s telesnim kaznovanjem učimo, da je nasilno obnašanje dovoljeno,
- izpostavljenost agresiji ne zmanjšuje, temveč večja rizična vedenja,
- asocialno obnašanje se ne zdravi s palico,
- otroci, ki so kaznovani s palico, so pogosto agresivni do drugih otrok in odraslih,
- s telesnimi kaznimi otroke učimo, da se na tak način sproščajo frustracije in rešujejo problemi,
- otroke učimo, da se na tak način »gradi« avtoriteta ali dosega osebni cilji;
- otroke učimo, da se na tak način »kontrolirajo« drugi ljudje;
- negativno vplivamo na moralni, socialni in kognitivni razvoj;
- telesna kazen interferira z zdravimi medosebnimi odnosi: med starši in otrokom, učiteljem in otrokom ter med vrstniki;
- pretepanje otroka je nemoralno sporočilo »to bi lahko bolje naredil«, »moraš se obnašati bolj spodobno«;
- s pretepanjem otroka ne vzgajamo k samokontroli;
- s pretepanjem otroka poučujemo, da se je treba bati, ter da naj poskuša prikriti tisto, kar počne;
- telesna kazen ima kratkoročne in navidezne »učinke« z dolgoročnimi kumulativnimi negativnimi posledicami;
- z grobostjo in ponavljanjem kazni lahko otroka ranimo.

Spolno nasilje

» Zlorabljenemu otroku moramo vedno verjeti, ga potrditi v njegovi pripravljenosti, da poišče pomoč, ga podpirati in spodbujati v njegovem zavedanju, da to ni njegova krivda, in ga prepričati, naj se ne sramuje; dolžni smo ga podpirati pri iskanju pomoči, mu dati vse možnosti in ga predvsem jemati zelo resno. Dolžni smo tudi spremljati, kako so otroka zaščitili.« (Predigal- Vučko 2000: 79)

Spolna zloraba otroka je opredeljena kot stik ali odnos med otrokom in odraslim, pri katerem odrasla oseba uporabi otroka za zadovoljitev svojih spolnih potreb; vključuje široko paleto spolne aktivnosti od nenasilnih, nefizičnih prekrškov, kot je razkazovanje, do spolnih dejanj, ki vključujejo fizični in včasih nasilni stik. K slednjim spadajo ljubkovanje, oralni ali genitalni stik, vaginalna in analna stimulacija ter penetracija, izkoriščanje otrok v pornografiji in prostituciji (Miller 2000: 83,84).

Navadno vključuje genitalni stik, resnost le-tega pa sega od nežnega ljubkovanja do posilstva, kjer nastanejo lahko tudi fizične poškodbe. Za spolno zlorabo gre, če:

- storilec zahteva otrokov sodelovanje pri spolnih dejanjih ali poskuša to doseči, grozi s tem ali to nakazuje tako, da otroka ustrahuje, ali pa se sklicuje na otrokove latentne spolne občutke;
- dejanja izhajajo iz storilčeve želje, da zadovolji lastne potrebe (moč, pohota);
- dejanja se dogajajo proti otrokovi volji ali v okolju, v katerem ima otrok občutek, da se dejanjem ne more izogniti. Zaradi fizične premoči ali odvisnega položaja v odnosu, čustvenega pritiska, prisiljevanja ali nasilja, dejanj ne razume ali dejanja ne sodijo v otrokovo razvojno obdobje (Wafelbakker 1993, po Horvat 2000: 77).

Med spolno zlorabo se uvršča tudi incest. Forward (2001: 140) opozarja na težavo, ki se pojavi pri opredelitvi incesta, ker se pravna in psihološka opredelitev močno razlikujeta. Pravna opredelitev incesta je izredno ozka. Navadno ga opredeljujejo kot spolni odnos med krvnimi sorodniki. Posledica te opredelitve je, da veliko ljudi ne ve, da so žrtve incesta, ker ni prišlo do penetracije. Incest, gledan s psihološkega vidika, pokriva veliko širše območje vedenja in odnosov, kajti vključuje vsakršno telesno dotikanje katerih koli delov otrokovega telesa- ust, prsi, splovi, zadnjice in drugih- ki služi storilčevemu spolnemu vznburjanju. Ni potrebno, da je storilec otrokov krvni sorodnik. To postane lahko vsakdo, ki ga ima otrok za družinskega člana, denimo mačeha ali oči, posvojitelj ali rejnik. Kot pravi Forward (prav

tam: 139) je incest morebiti najokrutnejše in najbolj zapleteno človeško izkustvo. Pomeni izdajo otrokovega prvinskega zaupanja v starše in povzroča čustveno opustošenje. Mlada žrtev je odvisna od napadalca, zato nima niti h komu niti kam pobegniti. Tisti, ki naj bi otroka ščitil, ga sam zlorablja. Tako otrokovo življenje postane ječa umazanih skrivnosti. Incest izda bistvo otroka, njegovo nedolžnost.

Vučko- Predigal (2000: 77) poudarja, da gre pri zlorabi za zlorabo otrokovega zaupanja (sorodnik se ne obnaša kot sorodnik ali roditelj, temveč kot ljubimec), za zlorabo fizične moči, otrok mora skrivnost zadržati zase, ker to zahteva ali mu grozi storilec. Otrok pogosto tudi sam ni pripravljen povedati, kaj se dogaja. Čeprav so znaki spolne zlorabe so na zunaj neopazni oziroma izginejo že v nekaj dneh, pa se trpljenje teh otrok se kaže v njihovem načinu vedenja, duševnih pretresih ... zaradi česar so ti otroci odvisni od pozornosti ljudi, ki določene pojave prepoznajo kot znake spolne zlorabe.

Zloraba vpliva na vse vidike otrokovega razvoja, posledice pa na motnje v socialnem in psihičnem delovanju, fizičnem zdravju in intelektualnem funkcioniranju. Tudi če zloraba ne zapusti vidnih telesnih poškodb, odtegne otroku pravico do lastnega telesa.

Žrtve spolne zlorabe se spoprijemajo s številnimi težavami: občutek manjvrednosti, izključenosti, občutek, da ga ljudje odklanjajo, občutek krivde, motnje pri koncentraciji in učenju, migrene in druge bolezni, strahovi, napadi panike, problemi pri prehranjevanju, nespečnost, depresije, tiki, samouničevanje, poskusi samomora, problemi pri medsebojnih odnosih, pri zaznavanju vsega okoli sebe, psihoze, samomor (Predigal- Vučko 2000: 79).

Motnje kot posledica zlorabe so odvisne od:

- starosti
- vrste zlorabe
- trajanja zlorabe
- intenzivnost zlorabe
- nasilja med zlorabo
- zaščitnih in ogrožajočih dejavnikov

Predigal- Vučko (prav tam: 79) opozarja tudi na to, da če spolno izkoriščanemu dekletu nihče ne pomaga, je vse življenje ujeta v vlogo žrtve, kot odrasla oseba naleti na partnerja, ki jo spet zlorablja in posiljuje.

Zanemarjanje

Zanemarjanje pomeni, da starši ali skrbniki zapuščajo otroke. Takšno ravnanje pusti pri otroku hude posledice, saj lahko povzroči resne vedenjske, spoznavne, čustvene in duševne motnje.

Kadar se odrasli niso sposobni prilagajati življenju in stresu, se v družini lahko pojavijo resni problemi kot so zloraba alkohola, drog, fizično nasilje, pogosto se pojavi tudi zanemarjanje otrok.

Anica Mikuš Kos (1997: 60) definira zanemarjanje kot opustitev dejanja ali vedenja, s katerim odgovorni odrasli zadostijo otrokovim telesnim, čustvenim, intelektualnim in drugim potrebam, ki varujejo otroka in mu omogočajo ustrezen razvoj.

Zanemarjanje je lahko:

- fizične narave (neustrezno prehranjevanje in ne iskanje zdravniške pomoči, ki ogroža otrokovo zdravje, razvoj in življenje);
- čustvene narave (otrok je hudo prikrajšan na pozitivne čustvene odnose v družini, ki mu omogoča zdrav razvoj);
- izobraževalne narave (odrasli onemogočajo otroku, da se izobražuje- da obiskuje šolo, da ga prikrajšujejo za osnovne razvojne vzpodbude) (Mikuš Kos 1997:60).
- Štirn (2004) doda še neustrezno bivališče in v okviru le-tega nezagotavljanje varnosti in higiene v stanovanju.

Znaki zanemarjanja:

- agresivnost ali zapiranje vase
- nizko samospoštovanje in skromne socialne spretnosti
- čezmerna ustrežljivost
- slabo govorno izražanje (Miller, 2000: 77-79)

Miller (2000: 77) pravi, da so v primerih zanemarjanja najbolj uspešni modeli pomoči tisti, ki poudarjajo intenzivno ukvarjanje s celotno družino in oblikujejo pozitivno in varno navezanost med starši in otrokom. Ker imajo običajno tisti, ki zlorabljajo, nizko samospoštovanje in povezujejo intimnost z bolečino, intervencijski programi spodbujajo pozitivne odnose med starši in njihovimi otroki. Ko se starši naučijo prepoznavati otrokove

namige, ko se igrajo z njim in iz tega izvirajo pozitivne reakcije, raste njihovo samospoštovanje in postopno spoznavajo, da so sposobni opravljati starševske dolžnosti. Če starši čutijo, da jih osebe vrtca ali šole upošteva in spoštuje, mu lažje prisluhnejo in se učijo. Tak odnos osebja pa zahteva veliko občutljivosti, empatije in specifičnega treninga komunikacije.

1.3.2 Smrt družinskega člana

Vsaka smrt je travmatski dogodek, ki ogrozi ravnotežje in varnost posameznika, zaradi česar lahko tudi ta žalujoči postane žrtev fizičnih, emocionalnih ali vedenjskih težav. Ne le smrt, tudi druge izgube lahko pripeljejo do podobnih reakcij prizadetega kot pri smrti. To so lahko tudi zunanji dogodki, notranja doživetja ali izgube na področju spremenjene telesne sheme (Samec 2001: 100).

Doživetje smrti bližnje osebe običajno prinese žalujočemu:

- mnoge telesne težave,
- preokupacijo s podobo umrlega,
- žive spomine na dogodke ob in po smrti,
- izgubo običajnih vedenjskih vzorcev
- prevzemanje navad in vlog umrlega,
- iskanje tujih in lastnih napak, ki naj bi pripeljale do smrti,
- razdražljivost in nemir,
- svet izgubi barvo, žalujoči pa stabilnost.

Faze žalovanja (Bowlby 1980, po Samec 2001: 100,101), ki sestavljajo shematični okvir in so le okvir za individualne razlike, so naslednje:

- *Šok, nesprejemanje smrti, čustvena otopelost, zanikanje* (Ta faza traja običajno krajši čas - od nekaj dni do največ enega tedna. V tem času so žalujoči zaščiteni pred najburnejšimi čustvi, pogosto se sami ali njihova okolica čudijo lastnim reakcijam, ki so navidez predvsem racionalne, smiselne, urejene, kot bi se jih smrt bližnjega sploh ne dotaknila. To je tudi čas za urejanje formalnosti, opravljanje ritualov (pogreb, sedmina), ki so izjemno pomembni v procesu žalovanja in ki žalujočemu omogočijo počasen prehod v naslednjo fazo procesa.)

- *Protest, hrepenenje, močna čustvena reakcija* predstavljajo (V tej fazi, ki običajno traja od dveh do treh mesecev, se mešajo pričakovana čustva, kot so jok, huda bolečina ob izgubi, nemir in panika, pa tudi manj pričakovana doživljanja, kot so razdražljivost, spremenjeno doživljanje samega sebe (pogosti so občutki manjvrednosti), spremenjeni vzorci vedenja, spremenjeni odnosi z ljudmi, znižana energetska raven.)
- *Dezorganizacija* (Sestavljajo jo obup, občutki brezizhodnosti, sprejemanje realnosti in nepovratnosti izgube ter spremljajoče telesne, duševne in socialne spremembe v življenju žalujočega. Pogosto se pojavljajo motnje spanja in apetita, žalujoči je lahko pretirano utrujen ali pretirano nemiren in aktiven, lahko opaža gastrointestinalne ali respiratorne težave. Žalujoči je preokupiran z umrlim (z njegovo boleznijo, osebnostjo, navadami, prepričanji, itd.), zato pogosto deluje zmeden in nezbran, v socialnih situacijah pa umaknjen. Tesnoba, krivda, jeza, razdražljivost se v tej fazi pogosto stopnjujejo. Traja približno do enega leta po smrti.)
- *Reorganizacija na nivo pred izgubo* (Cilj celotnega procesa žalovanja, se običajno začne po dokončanem prvem letu po smrti. Takrat se vsi bistveni dogodki, ki sicer povzročijo ponovno poslabšanje razpoloženja, v prvem letu po smrti vsaj enkrat bolj ali manj » uspešno« preživijo. Žalujoči posameznik in družina namreč najbolj občutijo praznino in manjkajočega člana ob pomembnih družinskih dogodkih- obletnica, rojstnih dnevih, družinskih praznikih (božič, novo leto, velika noč), ki so jih običajno preživljali skupaj. Po dokončanem prvem letu (nekateri pa lahko potrebujejo tudi precej daljše obdobje) so sami pri sebi doživeli, da navkljub hudi in boleči izgubi lahko preživijo in živijo svoje življenje naprej.)

Kljub temu, da se za okvir procesa žalovanja rade navajajo nekatere oporne točke, po katerih naj bi običajno teklo, pa Samec (2001: 101) opozarja, da se v klinični praksi ugotavlja, da je žalovanje izrazito individualen proces, ki poteka pri vsakem posamezniku nekoliko drugače.

Trajanje in dokončanje žalovanja je težko določiti in predvidevati, saj tudi tu igrajo vlogo individualni, osebni, torej notranji dejavniki, pa tudi dejavniki okolja, v katerem žalujoči živi sedaj, ali pa je živel v obdobju svojega osebnostnega razvoja (primarna družina, zahteve kulturno-etničnega okolja, družbena situacija) in seveda že preživele življenjske izkušnje z izgubami v preteklosti.

Žalovanje, kot pravi Samec (prav tam), je odvisno od mnogih specifičnih dejavnikov:

- kvalitete in dolžine odnosa med umrlim in žalujočim (konfliktni odnosi pred smrtjo povzročijo posebej težavno žalovanje),
- starosti umrlega in starost žalujočega,
- spola žalujočega,
- osebnostnih lastnosti žalujočega in njegovih preteklih izkušenj z žalovanjem,
- načina smrti (trpljenje pred smrtjo, nasilna smrt, boleče umiranje),
- ali je bila smrt pričakovana (terminalna bolezen, kronična bolezen) ali nepričakovana (smrt zaradi nenadne odpovedi organizma, nasilne smrti: uboj, umor, samomor, nesreče),
- socialnokulturnih dejavnikov oz. zahtev in pričakovanj okolja,
- mreže socialnih odnosov, ki podpirajo žalujočega, ali pa mu s svojimi nasveti in vsiljevanjem nekih postopkov ter reakcij otežujejo proces žalovanja.

Ko posameznik doživi smrt ali kakšno drugo hudo izgubo, reagira s čustvi, vedenjem, telesnimi doživljanji in s spremenjenimi kognitivnimi procesi (Worden 1991, po Samec 2001: 101).

Čustvovanje in izražanje čustev je lahko zelo burno, lahko je umirjeno, zadržano, celo zavrtogleda na osebnost, izkušnje in pričakovanja žalujočega in okolice. Vedenje, ki spremlja proces žalovanja, je lahko zelo različno v istem obdobju ali pa se v različnih časovnih obdobjih pojavljajo različna vedenja. Nekateri žalujoči ves čas želijo obujati spomine na umrlega, mu postavijo nekakšen »oltar« ali simbolični spomenik, nekateri pa povsem obratno - ne želijo govoriti o umrlem, se izogibanju omenjanju njegovega/ njenega imena - bodisi, ker jim je to pretežko, ali pa zato, ker mislijo, da bodo na ta način zaščitili druge svoje pred »nepotrebno« žalostjo ob spominu na umrlega.

Žalujoči opisujejo mnogo sprememb v telesnem doživljanju, ki jih pogosto niso pričakovali in jih presenetijo, včasih zbegajo, pa tudi dajejo občutek nemoči in neobvladanosti. Pogosto opisujejo utrujenost, občutek praznine v želodcu, stiskanje v prsih z občutkom, da ne morejo prosto zadihati, stiskanje v grlu ...

Ko človek doživi smrt bližnjega in bolečino izgube, se seveda različna doživljanja odražajo tudi na spremenjenih kognitivnih procesih. Žalujoči dolgo ne sprejema realnosti- mnogi zavračajo dejstvo, da je umrli res umrl, ga čakajo, gojijo različne fantazije o tem, da se bo

vrnil, posebno takrat, kadar trupla niso videli, ali pa so se morali od njega prehitro posloviti. Mišljenje je zoženo, pogosto žalujoči zmore razmišljati le o umrlem in o njegovih navadah, sprašuje se, kako bi reagiral umrli, če bi še živel, kaj so svojci spregledali, da niso mogli rešiti umrlega itd. Žalujoči so pogosto zmedeni in imajo težave s koncentracijo, kar otežuje vsakodnevno opravljanje dela (predvsem intelektualnega dela, pa tudi študij, učenje) (prav tam: 101, 102).

Kadar otroku ali mladostniku umre starš, se mu poruši notranje ravnovesje in občutek varnosti.

Že Bowlby (1991, po Samec 2001: 103) ugotavlja, da je žalujočemu (odraslemu) v obdobju žalovanja nujno potrebna oseba ali več oseb, na katere se lahko nasloni, ki so pripravljene dajati oporo in pomoč. Še mnogo bolj to dejstvo velja za otroke in mladostnike, saj v nasprotju z odraslimi še nimajo izkušnje, da je možno preživeti tudi brez ključne ali najbližje osebe in zato za predelovanje občutka, da so izgubljeni in zapuščeni, nujno potrebujejo nekoga, ki jih razume in podpira ter v pogovoru dopušča teme izgube in smrti.

Izguba enega ali obeh staršev je ena najhujših travm za otroke in mladostnike. Po tovrstni travmi doživljajo življenje spremenjeno, ne glede na specifične okoliščine. Če otrok po smrti enega od staršev ostane z drugim roditeljem, ima tudi ta svoje težave in stiske in običajno manj časa, energije, potrpežljivosti in moči, da bi toleriral otroka, ki bi potreboval več pomoči in podpore kot pred izgubo. Pogosto se zgodi celo nasprotno: preživeli starš išče podporo in razumevanje za svoje stiske v otroku.

Otrok smrti dolgo ne more razumeti kot nekaj dokončnega in nepovratnega. Tudi zato potrebuje razlago, primerno svoji starosti.

Razumevanje dokončnosti smrti se razvije pri otroku šele takrat, ko kognitivni razvoj to omogoči, za kar pa je potrebno:

- razumevanje časa pa tudi pojma »za vedno«;
- razumevanje, kaj je to sprememba;
- razumevanje dokončnosti, nepovratnosti;
- razumevanje vzročnosti;
- operacionalizacija razmišljanja (Piaget - nad 7 let!).

Samec (2001: 103) opredeljuje kot najbolj ranljivo skupino otroke med 5. in 7. letom, ki sicer že razumejo pojem smrti, imajo pa še nezadostno razvite mehanizme za predelovanje težav, ki jih doživljanje smrti prinese. Žalovanje se pri otroku po določenem obdobju navidezno konča, vendar se lahko vrne v tisti starosti, kot je bila starost starša ob smrti. Žalovanje je nujni odgovor organizma na telo.

Kadar je posameznik zaradi objektivnih okoliščin ali subjektivnih razlogov prisiljen v obliko žalovanja ali nežalovanja, ki je ne sprejema, ne zmore ali odklanja, potrebuje pomoč.

Kot pravi Samec (prav tam: 103,104) je v žalovanju potrebno doseči več ciljev:

- sprejeti realnost izgube,
- prekopati se skozi bolečino in žalost zaradi izgube (izogibanje žalovanju se kasneje maščuje- pogosto se prevesi razpoloženje v depresivno),
- žalujoči se mora prilagoditi okolju, v katerem umrli manjka (dokončnosti izgube se žalujoči ne zaveda takoj, pač pa šele po nekaj mesecih),
- žalujoči mora umrlega premestiti iz »mesta poleg sebe« na »mesto v sebi« (introjekcija) in nadaljevati s svojim življenjem.

1.4 ČUSTVENE IN VEDENJSKE TEŽAVE OTROK IN MLADOSTNIKOV

Najprej bi želela utemeljiti naslov poglavja. Marica Horvat (2000: 7) v knjigi Delo z vedenjsko in osebno motenim otrokom navaja različno pojmovanje otrok in mladostnikov v slovenskih institucijah za vedenjsko in osebno motene. Kot pravi je bil dolgo v uporabi naziv »otroci/mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti«, ki ga je uvedel Bregant. Danes se uporablja izraz »otroci/mladostniki s težavami v socialni integraciji« ali »otroci/mladostniki s čustvenimi motnjami/ težavami«. Otrok sam po sebi nima težav z vedenjem ali čustvovanjem, ampak je njegovo vedenje in čustvovanje zaradi različnih faktorjev označeno kot moteno ali težavno. Kar pa me pripelje k dilemi: kaj lahko označimo kot moteno ali težavno? Pri tem sem si pomagala z razlago Martine Tomori (1999: 48), ki pravi, da je za spočetje znaka ali simptoma vselej potreben začetni dražljaj, ki je lahko zunanji ali notranji. Ti dražljaji aktivirajo ustrezna možganska območja oziroma možganske centre, iz katerih izhajajo reakcije, torej odgovori na predhodno možgansko dogajanje. Zaradi predhodne prizadetosti možganskih procesov pa se v psihiatriji posamezne reakcije označijo kot motene.

Otrok skozi odraščanje razvija čustvene, socialne in spoznavne sposobnosti v kolikor odrašča v ugodnem okolju. Te sposobnosti v povezavi z njegovim temperamentom, vzgojo in okoljem, v katerem živi, vplivajo na razvoj vedenja. Ko označimo neko vedenje kot moten oziroma težavno, se pojavi težava pri definiranju kaj točno označimo kot moteno ali težavno in kdo označi vedenje kot tako.

Pri tem je potrebno imeti v mislih, da so merila in norme, ki neko vedenje označijo kot moteno, vedno odvisne od strpnosti in občutljivosti okolja in so izredno individualne in relativne. Upoštevati moramo številne dejavnike, ki usmerjajo in oblikujejo vedenje, ti pa so po mojem mnenju prav tako individualni kot dejavniki odraščanja.

Canguilhem v knjigi Normalno in patološko povzema definicijo *normalnega*, ki jo je zapisal Laland. Ta pravi, da je normalno tisto, kar je tako, kot mora biti; normalno je v najbolj običajnem pomenu besede tisto, kar srečamo v večini primerov določene vrste ... Lalande opozori tudi na dvoumnost tega izraza, saj hkrati označuje neko dejstvo in » neko vrednost, ki jo temu dejstvu pripisuje tisti, ki to govori in to na podlagi lastne presoje.« (Canguilhem 1987: 87)

O motnjah vedenja govorimo takrat, kadar gre pri otroku za trajne ali pogosto ponavljajoče se vedenjske vzorce, ki izrazito prestopajo mejo objektivno sprejemljivega, kadar se v njegovem vedenju združuje več neustreznih oblik odzivanja in ravnanja in kadar ne gre toliko za občasno reaktivnost na določene zunanje obremenitve, ampak bolj za nekakšen utirjen in prevladujoč neustrezen vedenjski slog, ki vpliva na otrokov nadaljnji razvoj in njegovo vključevanje v svet (Tomori, 1999: 333).

Vedenjske motnje so pogostejše pri otrocih, ki odraščajo v neugodnih družinskih razmerah, niso deležni pozitivnih socialnih zgledov in spodbud ali pa so prikrajšani za osnovna občutja sprejetosti in lastne vrednosti. Med njimi je veliko takih, ki so že od zgodnjega razvojnega obdobja zanemarjeni ali psihično in fizično trpinčeni. Motnje vedenja se pogosteje pojavljajo tudi pri otrocih, ki so nestrpni, impulzivni, imajo nižje intelektualne sposobnosti in pri otrocih, ki težko obvladujejo svoja čustva in razpoloženja (prav tam).

Predigal - Vučko (2000: 84, 85) navaja vedenjsko in osebnostno problematiko, z različno simptomatiko, ki se pojavi pri dekletih in fantih, nameščeni v zavodih, ko odpovejo na raznih življenjskih področjih ter kažejo:

- nezaupanje do ljudi (namesto, da se vključujejo v družbo pozitivnih vrstnikov, raje pripadajo družbi sebi podobnih, kjer se od njih razen brezveznega junačenja, hvalisanja, opijanja ne pričakujejo nobena koristna opravila);
- nezaupanje vase;
- otroci so brez delovnih navad, brez vztrajnosti, s šibko voljo;
- težave pri vzpostavljanju pristnih medčloveških odnosov;
- neustrezen odnos do nasprotnega spola (odklanjanje, čustvena hladnost), promiskuitetno vedenje itd.

Na doživljanja, ki spremljajo odpoved na teh življenjskih področjih, se mladostniki različno odzovejo.

V nadaljevanju bom opisala tiste težave, s katerimi se je srečalo dekle, na katerem sem opravila študijo primera.

1.4.1 Uživanje omamnih substanc

Zaradi zgodovinskih, etičnih, političnih, moralnih, pa tudi zdravstvenih in socialnih pogledov na uživanje drog se droge pogosto delijo na:

- *dovoljene*, med katere sodijo alkohol, tobak, zdravila in nekatera opajala in so dostopne v prosti prodaji (vendar omejeno: alkoholnih pijač in tobačnih izdelkov ne sme kupiti oseba, mlajša od 18. let);
- *nedovoljene*, med katere sodijo marihuana, opiodi, poživila, halucigene droge, katerih uživanje pa ni kaznivo.

Droge lahko ločimo glede na izvor in način izdelave oziroma priprave (naravne, polysintetične in sintetične), glede na obliko pojavljanja (v obliki prahu, zrn, raztopin, olja), glede na način uživanja (vbrizgavanje, vdihavanje, njuhanje, oralno uživanje ter rektalno).

S pomočjo šestih razsežnosti celostne podobe človeka lahko lažje razumemo zasvojenosti in omane.

- a) *Telesna ali biofizikalna razsežnost* (Je skupni imenovalac človeka z drugo živo in neživo naravo; to so vse organske potrebe in fizikalno-kemijske zakonitosti, ki jim je podvržen človek.)

- b) *Duševna ali psihična razsežnost* (Je komunikacijska izmenjava med podsistemi v človeku ter med človekom in okoljem na temelju živčnega sistema; sem sodijo zaznavanje sebe in okolja s čutili, intelektualna predelava informacij, čustvena barva dogajanja v zavesti, spomin, navade, obnašanje - vse to na zavedni in nezavedni ravni.)
- c) *Duhovna ali noogena razsežnost* (je človekovo dožemanje samega sebe kot osebe in njegova zavestna orientacija v ekološki celoti prostorsko-časovne stvarnosti; glavni lastnosti te razsežnosti sta svoboda odločanja in odgovornost za svoje odločitve.)
- d) *Sožitna ali medčloveška družbena razsežnost* (Sem sodijo povezave med ljudmi na ravni osebnih odnosov in stvarnih razmerij v temeljnih in drugotnih človeških skupinah ter razmerja v širši družbi.)
- e) *Razvojna ali zgodovinsko-kulturna razsežnost* (obsega človekov individualni ali ontogenetski razvoj od spočetja do smrti ter vrstni ali filogenetski razvoj človeštva od hominizacije naprej.)
- f) *Bivanjska ali eksistencialna razsežnost* (Je človekovo spraševanje kaj je smisel posameznega dejanja, trenutka ali situacije v okviru ekološke ali sistemske celote resničnosti, iskanje smisla življenja) (Ramovš 2007: 32, 33).

Do alkohola mladi pogosto gojijo velika pričakovanja do alkohola, pričakujejo sproščenost in veselje, večjo komunikativnost. Mnogi najstniki so mnenja, da alkohol, kajenje, uspavalne tablete niso droge kot take, saj so dovoljene, pri tem pa pozabljajo, da ravno tako povzročajo zasvojenost in so zdravju škodljivi.

Jože Ramovš (2001, po Ramovš 2007: 101, 102) pravi, da so zasvojenost z alkoholom, škodljivo pitje in človekove težave, ki so s tem povezane, odvisni od treh skupin vzročnih dejavnikov, ki vedno nastopijo hkrati, vendar vsak od njih v vsakem primeru z različno težo:

- alkohol kot substanca,
- človek s svojimi individualnimi psihofizičnimi in drugimi značilnostmi,
- socialno okolje s svojimi specifičnimi vzorci glede uporabe alkohola ter njegovo dostopnostjo.

Ti trije vzročni dejavniki imajo po mojem mnenju enako težo tudi pri drugih uporabi omamnih sredstev. Tudi Milčinski (po Tomori 1998: 101) opozarja, da ni enega samega

vzroka za uživanje in zlorabo drog in da uživanje le-teh in odvisnosti - najsi že kot problem posameznika ali kot družbeni pojav - lahko razumemo le v trikotniku droga-človek-družba.

Pogosto pitje alkoholnih pijač vpliva na odnos do pitja in tudi na stališča do pitja. Kot pravi Ramovš (2007: 179), mladi utemeljujejo pitje alkoholnih pijač z enim ali več tipičnih razlogov:

- zaradi dobrega počutja
- zaradi navajenosti na substanco
- zaradi družbe

Milčinski (1986: 74) pravi, da je odnos staršev do alkohola neposredno povezan s kasnejšimi pivskimi navadami njihovih otrok. Dejstvo je, da je prav dom tisto mesto, kjer je otrok alkoholu najbližje, da mu ga prva ponudi (ali pa vsaj ne odtegne) roka staršev, potrjujejo ugotovitve o starosti otrok, ki prvič zaužijejo alkohol.

Kajenje v Sloveniji povzroči nekaj tisoč smrti na leto. Škodljiv učinek nikotina je posledica dolgotrajnega kajenja in te droge se verjetno manj bojimo tudi zato, ker smo le redkokdaj priča trenutnim predoziranjem, ki pa tudi niso smrtna kakor so pogosto pri drugih drogah. Učinek se akumulira, vidne posledice so po navadi odmaknjene v nezdravo prihodnost, s kakršno se kadilec ne želi sprijazniti (Kastelic, Mikulan 2004: 136,137).

Tudi čas začetka kajenja se je v zadnjem času pomaknil v predpubertetno obdobje. Velikokrat mladi kadilci privolijo v kajenje na pobudo vrstnikov, pogosto zaradi strahu, da bi jih ti odklonili in izključili iz družbe

Zgoden začetek kajenja lahko povežemo z otrokovimi lastnostmi, ki so pomembne za njegovo socializacijo. Otrok, ki je negotov in ima slabšo samopodobo, bo prej nekritično popustil pritiskom vrstnikov in prevzel tako vedenje, kot otrok, ki je v procesu socializacije izoblikoval trdno identiteto in pridobil močno samozaupanje.

Spogledovanje z drogo je eden izmed mnogih izrazov mladostnikove želje, da bi pripadal skupini vrstnikov. Martina Tomori (1998: 97) pravi, da mladi, ki eksperimentirajo z drogo, tešijo radovednost, preizkušajo svoje telesne in duševne moči, voljo in sposobnost za obvladovanje samega sebe. Na tak način tudi nasprotujejo odraslim na področjih, ki je tudi tem sporno in povezano s predsodki, moralnimi sodbami, nelagodnostjo ... Mladostniki, ki že imajo izkušnje z drogo, so droge vzeli iz radovednosti, iz želje po pomembnosti in

sodobnosti, iz strahu pred podcenjevanjem in zasmehovanjem vrstnikov, iz kljubovanja ožjemu ali širšemu okolju.

Kot pravi Tomori (prav tam: 97) na mladostnikov odnos do drog in uživanje drog vplivajo poleg individualnih lastnosti še:

- odrasli (vzgojna naravnost in prikrita sporočila, njihov odnos, reakcije, sporočila, konkretno obnašanje v zvezi z drogami),
- droga (učinki in pa predvsem njen simbolični pomen- pogum, drznost, upor, neodvisnost ...),
- vrstniki (pritisk vrstnikov),
- družina (oblikovanje predstave o lastni vrednosti, razvoj zaupanja vase in v svet, izražanja sebe, sporočanje, sposobnosti za premagovanje stisk, obvladovanje notranje napetosti, načini iskanja ugodja in sprostitve)
- okolje (ponudba drog, zakonske omejitve, splošna naravnost ...)
- dejavniki.

Tomori (prav tam) navaja več stopenj zlorabe drog. Prva stopnja je eksperimentiranje, kjer gre za spogledovanja z drogo in poskuse. Sledi ji »reakcijska« ali »socialna« raba drog, kjer na mladostnika vplivajo vrstniki in družbene situacije. V naslednji stopnji se pojavi preokupiranost z drogo. Lastnosti te stopnje so opuščanje drugih interesov, prehajanje z manj na bolj nevarne droge. Ko gre za obsežnejšo zlorabo, se pojavijo tudi motnje v razpoloženju; mladostnika spremljajo občutki tesnobe, depresije, postanejo bolj razdražljivi. Kot zadnjo stopnjo Tomori navaja pretirano, ekscesivno uživanje drog. Posameznik spremeni življenjski slog in vrednote, pojavi se telesna odvisnost, škodljive posledice na čustvenem, telesnem in socialnem področju pa se stopnjujejo.

Mnogi mladostniki si poskušajo z drogo dušiti preboleča občutja potrnosti in prepogosta žalostna razpoloženja ali pa si z njo uravnavajo preburno in labilno čustvovanje, ki jih potiska v konflikte s samim seboj in z okoljem. Pri mladostnikih, ki so prikrito nagnjeni k depresiji in samoobtoževanju, lahko prevzame zloraba droge vlogo samokaznovanja in jim prinaša čudno privlačno tveganje samouničevanja. Milčinski (1986: 67-71) opozarja tudi na tiste mladostnike, ki jih vključevanje v družbo spravlja v hudo tesnobo, lahko droga prevzame tudi vlogo blažilca socialnih zavor. Izkušnja, da je pod vplivom hašiša ali marihuane, pa tudi analgetikov v začetni evforiji bolj sproščen, zgovoren in brez zadreg, mladostnika lahko

povede v uživanje droge sprva le ob vsaki socialni obremenitvi, v katero se podaja, postopoma pa v redno uživanje drog in odvisnost od njih.

1.4.2 Spolno vedenje mladih

Spolno dozorevanje je eden najbolj kompleksnih delov adolescentovega razvoja, saj proces povezuje duševna, telesna in socialna dogajanja, od njih je odvisen in vpliva nanjo. Martina Tomori (1998: 73) pravi, da je odločilno povezan s kulturnimi merili in vrednotami. Je tudi izvor vznemirjenja, bojazni, pričakovanj, ugodja in nezadovoljstva. Samo spolno vedenje je le del tega procesa. Individualne razlike v spolnem dozorevanju so lahko zelo velike kljub nekaterim splošnim zakonitostim, ki dajejo temu delu razvoja vsaj delen okvir. Spolno vedenje je- med drugim- povezano tudi z vrednostnim odnosom do sebe in spolne izkušnje ta del samopodobe tudi delno oblikujejo. Vpliv osebnih značilnosti, uveljavljenih vedenjskih vzorcev in vrednot vrstnikov ter širjenje socialnih norm se v adolescenci prepletajo kot spodbude in zavore in posredno zastavljajo prepoznavne poteze seksualnosti odrasle osebe.

Kot pravi Tomori (prav tam), je spolno vedenje za mladostnika lahko tudi izvor tveganja. Možnost infekcije in nezaželene nosečnosti je le del tega tveganja. Neugodne zgodnje spolne izkušnje, zlasti spolna zloraba kakršnekoli vrste, lahko ogrozijo zdrav osebni razvoj mladostnika in njegov zdrav, sproščen in naraven odnos do lastnega telesa in spolnosti. Kot pogost vzrok tveganega spolnega vedenja Tomori navaja pomanjkljivo znanje in zavedanje o zdravi spolnosti (npr. spolni odnos brez ustrezne zaščite). Tvegano vedenje je pogojeno tudi z občutkom neranljivosti, ki spremlja mladostnikovo dozorevanje, ko se mladim zdi, da se slabe stvari lahko zgodijo le drugim.

Kadar tvegano spolno vedenje dobi ekscesivne podobe, lahko preide v promiskuitetno vedenje ali celo prostitucijo. Pojavi se vprašanje kdaj dejansko lahko rečemo, da se mladostnik vede promiskuitetno.

Predigal- Vučko (2000: 83) definira promiskuiteto kot intergenitalni stik z več osebami oziroma pogosto, nekritično menjavanje spolnih partnerjev brez plačila. Je poseben sociopatološki pojav le v primerih, ki pomenijo eksces. Toda tudi ekscesivno promiskuitetno vedenje ni nujno družbeno moteče. Predigal- Vučko pravi, da je prvotno spolno življenje zasnovano na promiskuiteti in se pri tem sklicuje na Engelsa. Pri tem je obstoj promiskuitete vprašljiv. Spolno življenje v normalnih okoliščinah je namenjeno zvezi dveh partnerjev zaradi oploditve in ohranitve vrste. Toda človekova sposobnost humanizirati instinktivno,

doživljanje realnosti v posredni obliki in tudi v nepopolnih oblikah dovoljuje uporabljanje in izrabljanje spolnosti v širokem območju in daleč proč od normativnega središča.

Opozarja tudi, da je promiskuiteta v naši kulturi večinoma znak nezrele osebnosti in nesposobnosti za ljubezen. Pri tem se mi postavlja vprašanje kaj dejansko lahko pojmuje kot nesposobnost za ljubezen. Tako označevanje je odvisno predvsem od stališča oziroma pojmovanja sposobnosti za ljubezen in kakšne kriterije kaj je ljubezen in kako se izkazuje ima posameznik.

Kot razloge za promiskuitetno vedenje Predigal- Vučko (2000: 84) navaja naslednje.

- *Starostna meja glede spolne zrelosti se pomika navzdol zaradi načina življenja, prehrane in vpliva sodobne civilizacije.* (Pri dekletih je kriterij spolne zrelosti prva menstruacija. Tudi če sta dekle in fant dosegla spolno zrelost, marsikdaj nista osebno zrela za spolno življenje in tudi ljubezenska čustva, če se pojavljajo, v tem obdobju nimajo trdne osnove. Če ima mladostnik prezgodaj spolne odnose, vidi v partnerju zgolj biološko bitje in ne človeka in njegove osebne vrednosti, kar lahko pozneje vodi v izkrivljenost (odsotnost emocionalnega odnosa), saj se ne more globlje navezati na partnerja, kar velja enako za dekleta in fante.)
- *Nesrečno otroštvo, občutek zavrženosti, zapuščenosti in neodgovorno iskanje topline, ljubezni, ki je,* privede do promiskuitetnega vedenja, ki lahko postane sredstvo za vzpostavljanje stikov. Odgovornost za svoje ravnanje dekleta prenašajo na tistega, ki jim je povzročil trpljenje, in se s tem izogibajo lastnemu občutku krivde. Navadno so tesno navezane na mater, obenem pa jo sovražijo. V moških iščejo topel materinski nadomestek, ker želijo, da bi kdo skrbel zanje in se zato radodarno razdajajo. V razdajanju čutijo zadovoljstvo požrtvovalnosti. Za druge naredijo to, kar bi rade, da drugi naredijo zanje. Njihova radodarnost in občutljivost za druge je navadno občasna, ker se morajo same stalno boriti z lastnimi problemi. Kljub neprestanemu strahu pred izgubo ljubezni tega odkrito ne priznajo. O sebi menijo, da so razumevajoče, lahko ranljive, izrabljene in nemočne, hkrati pa se obnašajo z določenim sarkazmom in so zajedljive.
- *Spoznati in okusiti čim več oblik spolnega vedenja.*
- *Zrahljana samozavest, potreba po samopotrjevanju trofejna strategija;* neuspeh, ki ga doživi na drugih področjih življenja, želi omiliti z uspehi a spolnem področju.
- *Strah, beg pred navezanostjo.*

- *Osvobajanje iz spon starševske avtoritarnosti.*
- *Pomanjkanje pozitivne moške figure* (neustrezen odnos očeta do otroka, posilstvo, zloraba).
- *Spolna sproščenost mladih;* mladi si sicer želijo resnične ljubezni, a ker jim manjka spretnosti pri vzpostavljanju tako socialnih kot emotivnih kontaktov, segajo po vsem, kar je možno dobiti, in se zapletajo v prehodne spolne stike. Taki stiki pa so le stalna zapuščanja. Dekle se v posledični depresiji, ki sledi razdoru s partnerjem, in želi, da bi ubežala samoti, poda v drugo spolno razmerje
- *Osebe, ki so manj inteligentne in nimajo zgrajenih moralnih norm.*

Menim, da je vzrok tveganih spolnih vedenj tudi spolna zloraba v otroštvu, ki pa je avtorica tukaj ne navaja.

Vučko- Predigal poudarja tudi, da promiskuiteta, ki se opaža pri mladostnikih, ne pomeni vselej pridobivanja izkušenj ali iskanja pravega partnerja, temveč je pogost izraz psihoseksualne deformacije, brezcilnosti v spolnem življenju, kar ovira notranje čustveno dozorevanje na spolnem področju.

V zavodih so dekleta in fantje z vedenjsko in osebnostno problematiko, z različno simptomatiko, ko odpovejo na raznih življenjskih področjih ter kažejo:

- nezaupanje do ljudi (namesto, da se vključujejo v družbo pozitivnih vrstnikov, raje pripadajo družbi sebi podobnih, kjer se od njih razen brezveznega junačenja, hvalisanja, opijanja ne pričakujejo nobena koristna opravila);
- nezaupanje vase;
- otroci so brez delovnih navad, brez vztrajnosti, s šibko voljo;
- težave pri vzpostavljanju pristnih medčloveških odnosov;
- neustrezen odnos do nasprotnega spola (odklanjanje, čustvena hladnost), promiskuitetno vedenje itd. (Predigal- Vučko 2000: 84, 85)

Predigal- Vučko (2000: 85-87) ugotavlja, da marsikateri od teh otrok izhaja iz nepopolnih in neurejenih družin, kjer so izrazito neugodni socialni pogoji, kar vpliva na psihološki oziroma osebni razvoj otroka. V zgodnjem otroštvu so doživeli travme, morda so bili spolno zlorabljeni in imajo občutke zavrženosti, nesprejetosti ... Promiskuitetno vedenje se kaže pri starejših deklicah (trinajst, štirinajst, petnajst let), za mlajše pa je značilno ličenje, koketiranje

s fanti, vzbujanje pozornosti na vsak način in v tem se kar precej razlikujejo od vrstnic. Veliko več vedo o spolnosti, o njej se pogovarjajo brez zadreg in na zelo primitiven, vulgaren način. Posledice promiskuitetnega vedenja se kažejo v množici nezakonskih rojstev, splavov, spolnih bolezni, prezgodnjih razočaranj in obupov, kar lahko vodi v psihoseksualno deformacijo, od to pa je le še korak do prostitucije.

1.4.3 Laganje

O laži lahko govorimo šele takrat, ko se otrok zaveda resničnosti svojih trditev in si z lažjo želi pridobiti kakršnokoli korist ali pa se izogniti nevšečnostim. Lebar (2000: 51) pravi, da v zgodnjih otroških letih težko govorimo o laži, saj majhen otrok ne pozna meje med resničnostjo in domišljijo med tem, kar bi lahko bilo in kar v resnici je. V šolski dobi pa se otrok laži običajno že zaveda. Laže, da bi si pridobil ugled in občudovanje vrstnikov ali pa da bi se izognil kazni. Laž je za njih pogosto izhod v stiski, zato jim omogočajmo takšen način življenja, ki povzroča čim manj nepotrebnih stisk. Že s tem bomo laž limitirali.

Do adolescence otrok običajno že razvije svoj odnos do realnosti do take mere, da pozna mejo med resničnim in neresničnim. Za mladostnika najpogostejša oblika laži je delna resnica. S to kaj spretno manevrira v okoliščinah, ko se želi izogniti kazni ali bi si rad pridobil neko korist. Ker je zanj ena najhujših oblik kazni slabo mnenje drugih o njem, si z lažjo skuša pomagati pri tem, da se to ne poslabša, ali pa, da se celo izboljša. Zato laže pogosto, da bi se uveljavil (Žmauc-Tomori, po Beltram et. al. 1977: 79).

Kot pravi Lebar (2000: 79) bo pri adolescentu, mnogo bolj kot pri otroku, laž toliko redkejša, kolikor trdnejši odnos do resnice so mu s svojim zgledom pomagali razviti najbližji odrasli.

Kadar postane laganje že pravi »stil« mladostnikovega komuniciranja z drugimi, je treba iskanje globljih adolescentovih konfliktov in pomoč pri njihovem razreševanju prepustiti strokovnjaku. (Žmauc-Tomori, po Beltram et. al. 1977: 79).

S pomočjo anketiranja, ki so ga izvedli v zavodu, so ugotovili, da se veliko mladostnikov zateka v brezdelje, ki ima za posledico apatijo in dolgčas. Zato si mladostniki iščejo zadovoljitve na neprimeren način kot so razne odvisnosti. Ugotovili so tudi, da veliko mladostnikov laže za zabavo.

Lea Lebar (2000: 55) poudarja, da laži ne gre prezreti, temveč je treba otroka osveščati, se z njim pogovarjati in ne dovoliti, da bi z lažjo dosegel cilje, četudi je lagal v stiski.

1.4.4 Kraja

Prisvajanja tuje lastnine ne moremo ocenjevati kot krajo v zgodnjem otroštvu, ko otrok pomena lastnine še ne pozna in razlike med »mojim« in »tujim« še ne loči. Že zelo zgodaj pa mu prične okolje na različne načine dopovedovati in prikazovati, da ta razlika mora obstajati. Odnos do lastnine se od družine do družine, od kulture do kulture zelo razlikuje in je v tesni zvezi z odnosom skupine in posameznika do osebne avtonomije in integritete (Žmauc-Tomori, po Beltram et. al. 1997: 80).

Kraja lahko postane mladostniku način reševanja emocionalnih kriz.

To, česar mladostnik ni dobil, pa meni, da ima pravico do tega, si bo morda vzel. Če si ne bo mogel vzeti čustev, si bo vzel kaj drugega. Mladostnik, ki krade v šoli ali drugje svojim vrstnikom, ima zelo verjetno težave pri iskanju svojega mesta in oblikovanju svoje vloge med njimi. Če mu ob pomoči vrstnikov in vzgojiteljev uspe razviti ustvarjalne oblike uveljavljanja, bo dobil občutek sprejetosti in kraje bodo prenehale same od sebe (Žmauc-Tomori, po Beltram et. al. 1997: 80).

Kraja je prisvajanje tuje lastnine, vendar samo v primeru, če se otrok zaveda pomena lastništva. Majhen otrok vzame stvar, ker si jo želi in ker ne ve, zakaj tega ne bi napravil. Rus (2000: 46) opozarja, da je otrok glede lastnine prav tako negotov kot glede resnice. V družini je marsikatera stvar last vseh, so pa tudi stvari, ki pripadajo posameznim članom družine, a si jih je mogoče sposoditi.

»Moje« in »tvoje« razlikuje šele po nekaj letih učenja in privajanja. Razlogi za krajo pri mladostnikih so lahko različni in so odvisni od privzgojenega zavedanja lastnine, vzgleda bližnjih, nenazadnje pa od okolja. Starejši otrok krade največkrat iz želje, da bi imel zaželeno stvar, ki je drugače ne more dobiti. Nekateri otroci kradejo, da bi bili enakovredni vrstnikom, ki živijo v boljših materialnih razmerah kot sami.

Marjan Rus (2000: 46-48) pravi, da otroci, ki prihajajo iz izrazito subkulturnega okolja, kradejo, ker imajo takšen vzorec vedenja. V njihovem okolju ne predstavlja motnje, ampak običajen način reagiranja. Kraja je lahko znamenje čustvene prikrajšanosti in pomanjkanja občutka naklonjenosti in spretnosti. Otrok želi, da ga starši opazijo in zato kakšno reč ukrade. Rus opozarja, da je osnovno pravilo strokovnega delavca, da otrokove kraje nikoli ne spregleda. Če jo bo spregledal, otroku ne bo omogočal drugačnih vzorcev vedenja in ga bo

samo utrdil v njegovem ustaljenem načinu reagiranja. S tem se otroku dela velika škoda, strokovni delavec pa ravna neodgovorno in nestrokovno. Vsako, pa tudi najmanjšo krajo je potrebno obravnavati, hkrati pa se mora otrok naučiti, da ne more krasti ljudem, ker so za ukradeno reč morali vložiti nek napor. Potrebno se je z njim pogovarjati in ga osvestiti o neprimernosti takega ravnanja. Če bo krajo ponavljal, bo moral občutiti posledice. Primerno je, da otrok z žepnino ali delom poravnava napravljeno škodo. Tako bo občutil tudi trud, ki ga je oškodovanec vložil, da si je lahko kupil ukradeno stvar.

1.4.5 Beganje

Veliko tistih, ki uporabljajo usluge zavoda (gojenci in gojenke) niso prostovoljno v ustanovi, zato se znajdejo v povsem novi, nevajeni vlogi. Ker je gojenec/gojenka pogosto daleč od doma, z neznanimi, vsaj na začetku pogosto neljubimi ljudmi, pred zahtevami, ki jih ni bil vajen, ob omejevanju, ki si ga doslej ni dovolil, se znajde v konfliktu s strokovnimi delavci zavoda, kakor tudi z vrstniki in na koncu s samim sabo. Velikokrat te konfliktne situacije in pa občutki nelagodja pripeljejo do begov iz teh ustanov (Horvat 2000: 40).

Ob tej priliki želim opozoriti na označbo gojenci/gojenke. Menim, da bi bilo potrebno razmisliti o drugačnem pojmovanju. V nadaljevanju bom uporabljala izraz gojene/gojenka, pri tem pa se sklicujem na avtorico prispevka.

Kot beg lahko razumemo vsako nedovoljeno oddaljevanje iz zavoda za krajši ali daljši čas. Beg je zavestno izogibanje, izločitev tam, kjer bi otrok moral biti.

Horvat (2000: 40, 41) navaja najpogostejše vzroke bega :

- zavestno izogibanje dolžnostim, delu in zahtevam,
- vzroki emocionalne narave (nevzdržne življenjske situacije, pritiski),
- zadovoljitev potrebe po ugodju,
- avanturizem,
- stil reagiranja (begali so tudi od doma),
- domotožje
- konflikt v razredu, vzgojni skupini, med vrstniki, med njimi in strokovnimi delavci.

Gojenci in gojenke begajo posamično ali v skupini.

Če gre otrok sam na beg, je motiv v njen samem in ga običajno ne pove drugim. Za beg se odloči iz lastnih nagibov, naskrivaj in sam s težo svojega problema. Pogosto je vzrok v domotožju, zato ti begi niso agresivni in ne potegnejo za sabo vzporednih pojavov, kot so kraje, vlomi ipd.

Pogostejši in bolj zaskrbljujoči so skupinski begi, ko se skupina dogovori, združi svoje izkušnje, znanje, ideje in rešitve. Kot najpogostejši razlog navajajo, da ne prenašajo zavodskega režima ali pa izražajo težnjo po ugodju in svobodi. Takšni begi do drzni, med sabo se spodbujajo in posamezniki se v skupini počutijo močne. Vzporednih pojavov je običajno veliko in dalj časa vztrajajo na begu, dokler se ne naveličajo »svobode«. Ko zmanjka hrane, ko si zaželi tople postelje in ko jih avanturizem začne dolgočasiti, se vrnejo (Horvat 2000: 41).

Poudarja, da po begih otroci nazadujejo, še bolj se potrjujejo v disocialnosti. Vsa vprašanja rešujejo z obrambnimi mehanizmi - aroganco. Čez nekaj časa se začno s svojimi podvigi tudi hvaliti. Če jim takšno vedenje uspeva, pobegnejo tudi drugič.

Beg postane oblika mladostnikovega obrambnega vedenja. Pojav lahko preide v navado in izkustvo. Beg lahko sproži vrsto drugih negativnih pojavov:

- vlom v trgovine in avtomobile,
- tatvine prevoznih sredstev in hrane, pijače, cigaret ipd.,
- agresivnost nad slabšimi, nastopaštvo in zavajanje.

Beg pa ni samo pereč problem zaradi vzporednih negativnih pojavov, ampak tudi zato, ker je to nevarno dejanje.

Poseben problem so tudi šolski izostanki. Ob dejstvu, da večina mladostnikov odklanja šolo in ima ogromne vrzeli v znanju, se problem šolskega neuspeha samo še poglobi.

Če se pred gojencev/gojenk ne postavljajo zahteve in naloge, če torej nima cilja, se nima za kaj truditi, niti delati ali se učiti. In če tega ne počne, potem tudi nima nujno potrebnega doživljanja ugodja ob opravljeni nalogi ali doseženem cilju. Postane malodušen in apatičen. Ugodje kompenzira drugje: v odvisnosti, avanturističnem begu. Horvat (2000: 44) opozarja, da mora otrok imeti svoje naloge in zadolžitve, ki jih bo moral opraviti. Za to bo rabil določen čas, ko mu ne bo dolgčas, da bi planiral beg. Vsakodnevne zadolžitve in aktivno sodelovanje

v različnih dejavnostih, ki jih organizirajo strokovni delavci zavoda, bodo omogočile otroku občutek, da je nekaj uspešno opravil, da je koristen in nepogrešljiv v okolju, kjer živi.

1.5 INSTITUCIONALNA OBRAVNAVA MLADIH

Pravilnik socialnovarstvenih storitev (Ur.l. RS 19/99) definira institucionalno varstvo kot obliko obravnave v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, ki upravičencem nadomešča ali dopolnjuje funkcijo doma ali lastne družine. Obsega osnovno oskrbo, ki pomeni bivanje in organizirano prehrano, socialno oskrbo, ki pomeni varstvo ter posebne oblike varstva ter zdravstveno varstvo po predpisih s področja zdravstva. Za otroke in mladostnike, prikrajšane za normalno družinsko življenje, zajema institucionalno varstvo tudi vzgojo in pripravo za življenje.

Za otroke in mladostnike z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem in telesnem razvoju obsega institucionalno varstvo tudi vodenje in usposabljanje, ki se izvaja po predpisih za področje šolstva.

V Sloveniji imamo 3 mladinske domove, 7 zavodov za vzgojo in izobraževanje in prevzgojni dom.

Vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov v zavodih temelji v celoti na načelih Vzgojnega programa, ki so:

- načelo timskega dela,
- individualizacije,
- pozitivne vzgojne usmerjenosti,
- aktivne vloge in soodgovornosti otroka ali mladostnika v procesu lastnega razvoja,
- kompenzacije razvojnih zaostankov in vrzeli,
- kontinuiranosti vzgojno-izobraževalnega procesa,
- sodelovanja z družino ter
- načelo integracije, inkluzije in normalizacije.

1.5.1 Center za socialno delo

Pri nameščanju otrok in mladostnikov imajo pomembno vlogo centri za socialno delo, saj jim je država dala javna pooblastila za izvajanje ukrepov za zaščito otrok.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih v svojem 121. členu določa: »Center za socialno delo sme sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebnostne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj, Center za socialno delo odloči o ustavitvi izvrševanja ukrepa takoj, ko prenehajo razlogi, zaradi katerih je bil ukrep izrečen. Ukrep lahko traja najdalj tri leta, izjemoma pa se lahko podaljša. Otroka, ki dopolni osemnajst let, sme ostati v zavodu le v primeru, da v to privoli.« Najpogostejši razlogi za namestitev so učne težave povezane z vedenjskimi težavami in nemočjo staršev ter socialna ogroženost (odsotnost staršev, bolezen staršev). Otroke in mladostnike center namesti v stanovanjske skupine in vzgojne zavode takrat, ko so izčrpane vse druge možnosti in ko na centru za socialno delo ocenijo, da bo obravnava v bolj strukturiranem okolju izboljšala otrokov razvoj.

S starši in otrokom/mladostnikom se pogovorijo o problemih, ki jih imajo, o dosedanjih načinih reševanja, o tem kdo vse je bil vključen v pomoč. Preučijo se vsi razlogi za oddajo v stanovanjsko skupino/vzgojni zavod in pregledamo ali za rešitev obstajajo druge možnosti. Starše in otroka/mladostnika se seznani z obstoječimi stanovanjskimi skupinami in vzgojnimi zavodi, z zahtevami za sprejem (prostovoljna odločitev otroka/mladostnika, stanovanjske skupine zahtevajo tudi vključenost v šolanje ali druge izobraževalne oblike ali delo). Skupaj je potrebno definirati okoliščine in čas v katerem se predvideva, da bo namestitev potrebna. Pogovoriti se je potrebno tudi o vseh dilemah in bojaznih, ki jih morebiti imajo starši ali otrok/mladostnik.

Starši in mladostnik morajo podati izjavno glede namestitve, v kateri na kratko opišejo svoj problem ter želje in pričakovanja od namestitve. Strokovna delavka CSD poizve o prostih mestih in pripravi socialno anamnezo, ki jo pošlje v izbrano stanovanjsko skupino/vzgojni zavod.

Na Centru za socialno delo imenujejo strokovna komisija, ki jo sestavljajo trije strokovni delavci Centra. Njena naloga je, da preuči ustreznost namestitve in o tem poda pisno mnenje. Sledi ustna obravnava na CSD, ki jo vodi tukajšnja pravnica. Poleg otroka/mladostnika (njegova prisotnost ni obvezna, je pa zaželena, saj je potrebno upoštevati tudi želje otroka/mladostnika) in njegovih staršev, so prisotni še zapisnikar, strokovni delavec, ki otroka/mladostnika obravnava in predstavnik strokovne komisije. Starši in otrok/mladostnik povedo svoje mnenje o namestitvi, predstavnik strokovne komisije prebere mnenje strokovne komisije. O ustni obravnavi se piše zapisnik, ki ga vsi na koncu podpišejo.

Nato CSD izda odločbo o namestitvi.

Strokovni delavec CSD spremlja otrokovo/mladostnikovo bivanje v stanovanjski skupini/vzgojnem zavodu, udeležuje se timskih sestankov in sodeluje s starši.

Postopek odpusta iz stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda poteka podobno kot postopek namestitve (izjava otroka/mladostnika in njegovih staršev, mnenje stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda, mnenje strokovne komisije CSD, ustna obravnava in na koncu odločba o odpustu iz stanovanjske skupine/vzgojnega zavoda).

1.5.2 Zavodi za vzgojo in izobraževanje

Vzgojni zavodi so institucije, ki imajo v družbi poseben status, ki jim ga je določila država. Osnovne naloge in cilji vzgojnih zavodov so edukacija, reedukacija, celodnevno varstvo ter izobraževanje in usposabljanje otrok za samostojno življenje in delo (Horvat 2000: 40).

Zavodi za vzgojo in izobraževanje imajo v sistemu usposabljanja otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami najdaljšo tradicijo. Sprejemajo otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami, učno, poklicno in delovno neuspešne. V zavod jih usmerjajo pristojni centri za socialno delo v skladu zakonom, ki ureja področje zakonske zveze in družinskih razmerij v soglasju s pristojno šolsko upravo.

V zavode za vzgojo in izobraževanje se nameščajo tudi mladostniki, ki jim sodišče izreče ukrep oddaje v vzgojni zavod.

Nekateri zavodi imajo organizirane interne oblike osnovnega ali poklicnega izobraževanja. To omogoča vključitev otrok in mladostnikov, ki imajo poleg čustvenih in vedenjskih težav tudi večje učno-šolske težave in so za kompenzacijo le-teh potrebni posebej prilagojeni pogoji in ustrezno dodatno usposobljen kader.

Namen zavodske vzgoje je nudenje pogojev za varen in zdrav osebni razvoj (kompletno oskrbo), kompenzacija razvojnih primanjkljajev in vrzeli v kognitivnem, čustvenem in socialnem razvoju, po potrebi pa tudi medicinska oskrba (splošna medicinska, pedopsihiatrična, psihoterapevtska in ipd.). Cilj bivanja otrok in mladostnikov v zavodu je čimprejšnja usposobitev za uspešno vrnitev/vključitev v matično/običajno okolje in uspešno dokončanje osnovnega ali poklicnega izobraževanja.

Zavodi za vzgojo in izobraževanje so organizirani v dveh različnih oblikah, in sicer

- v obliki od uprave oddaljenih, dislociranih, v urbano okolje integriranih in relativno avtonomnih stanovanjskih skupin,
- ali pa v obliki klasične zavodske vzgoje (vse pod eno streho, celovita centralna oskrba itd.). Slednji imajo praviloma tudi po eno stanovanjsko skupino, locirano v bližnjem primestju ali v mestu. Te stanovanjske skupine imajo funkcijo bodisi zadnje faze zavodske obravnave (mehak prehod v stvarno življenje) ali možnost večje/ustreznejše izbire poklicnega izobraževanja za bolj motivirane mladostnike in mladostnice.

1.5.3 Dispanzer za pedopsihiatrijo

V dispanzerju za pedopsihiatrijo je v celostno obravnavo varovancev vključenih več strokovnjakov, ki delajo timsko. Tim sestavljajo pedopsihiater, psiholog, defektolog, logoped in socialni delavec, po potrebi pa se vanj vključujejo drugi sodelavci (pediater, nevrolog, specialni pedagog, vzgojitelji in profesorji v osnovnih in srednjih šolah itd.), kar omogoča povezavo med ustanovami. Za vsakega otroka je glede na vrsto otrokovih težav posebej določen nosilec obravnave.

Dispanzer za pedopsihiatrijo združuje vzgojno-svetovalno in klinično dejavnost in daje s tem več možnosti za celovit pristop k problemom razvojne dobe.

Cilj dispanzerske dejavnosti je zaščita in skrb za duševno zdravje otrok, mladostnikov in njihovih družin, ozaveščanje širše družbene skupnosti ter vzgojno izobraževalno delo. Pravilna in pravočasna obravnavo otroka s psihično motnjo ne pomeni samo zdravljenje motnje same, pač pa predstavlja tudi preventivo razvoja psihopatologije v odrasli dobi in neredko tudi rehabilitacijo otroka in družine v širšem socialnem okolju.

Obravnavajo celoten spekter motenj s področja duševnosti, pri čemer le-te ločijo na urgentna in neurgentna stanja, kar je pomembno predvsem pri naročanju na prvi pregled.

Urgentna stanja v pedopsihiatriji

- akutna psihotična stanja (SCH motnja, psihoze po zlorabi drog),
- samomorilno vedenje in samomorilni poskus,
- huda depresivna motnja,
- resna slika vedenjske motnje, ki ovira otroka v funkcioniranju in je nevarna zanj in za okolico,

- hudo agresivno vedenje,
- huda anksiozna motnja s paničnimi napadi,
- zlorabe otrok in
- posttravmatska stresna motnja.

Neurgentna stanja v pedopsihiatriji

- vse dalj časa trajajoče čustvene in vedenjske motnje,
- motnje s področja odvisnosti,
- ponavljajoče se psihične motnje,
- tesnobe, strahovi, motnje spanja itd.,
- motnje hranjenja,
- duševna manjrazvitost,
- šolske učne težave,
- jezikovno – govorne motnje,
- motnje izločanja,
- primanjkljaji na posameznih razvojnih področjih,
- ovire na področju telesno-gibalnega razvoja in
- motnje pozornosti in koncentracije.

1.5.4 Rejništvo

Rejništvo je posebna oblika varstva in vzgoje otrok, nameščenih v rejniško družino in je namenjena otrokom, ki začasno krajši ali daljši čas ne morejo prebivati v biološki družini. Ureja ga Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti in Pravilnik o pogojih in postopkih za izvajanje zakona o izvajanju rejniške dejavnosti

Osrednji uporabniki rejništva so otroci, ki katerih biološki starši nimajo pogojev, da bi lahko živeli pri njih. Ti otroci so ponavadi čustveno, pa tudi fizično zlorabljeni. Več teh otrok pred življenjem v rejniški družini še ni imelo možnosti videti, kako naj bi funkcionirala zdrava družina. Več teh otrok je moralo kar hitro odrasti ter prevzeti skrb za mlajše brate in sestre. Poleg fizičnih zlorab, so prisotne tudi spolne zlorabe. Več otrok je obravnavanih na

pedopsihiatriji in imajo razne psihične ali razvojne motnje. Zelo pogosti so hiperaktivni otroci. Delo s temi otroki je zelo delikatno, saj so še posebej ranljivi. Zato je potrebno za otroke skrbno poiskati rejnike. Delo poteka tudi z matično družino. Otroci lahko gredo v rejništvo na željo staršev, ali pa zaradi odvzema otrok, ki ga izvede Center zaradi varovanja otroka. Center je pooblaščen, da dela vse v korist otroka. Pri namestitvi v rejniško družino se upošteva tudi želje otrok. Lahko se jih namešča tudi v mladinski dom. Otroci imajo vendarle najmanj možnosti lastne izbire, saj bi nekateri radi živeli pri starši, vendar to ni mogoče. Popolnoma samostojno se glede rejništva odločajo rejniki. Da nekdo postane rejnik, je potreben dokaj dolgotrajen postopek. Najprej center preveri, ali so kandidati dovolj dobri in sposobni za opravljanje rejniške dejavnosti. Potem jih preveri še Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, nakar se udeležijo izobraževanja in na koncu dobijo potrdilo, da so lahko rejniki. Tudi starši niso avtonomni pri izbiri storitve. Sicer se otroke namešča v rejništvo z njihovim privoljenjem, vendar so jim otroci ponavadi odvzeti, kar že samo po sebi ni v skladu z njihovimi interesi. Po dodelitvi otroka v rejniško družino, morajo starši tudi sodelovati z rejniki, predvsem glede dogovarjanja glede stikov.

Rejniki nudijo svojim rejencev celodnevno oskrbo, vzgojo in varstvo. Skrbijo za njihov razvoj in šolanje, ter jih usposablajo za samostojno in odgovorno življenje. Rejenci so v mnogih primerih pri rejnikih do dosežene polnoletnosti, ostanejo pa tudi dlje, če se šolajo.

Glavna zakona, ki urejata rejništvo, sta Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih ter Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti.

1.5.5 Mladinski domovi

Mladinski domovi sprejemajo predvsem vzgojno ogrožene, vzgojno težavne, pa tudi otroke in mladostnike s čustvenimi in vedenjskimi težavami. Večina je hkrati tudi učno manj uspešna.

V dom jih usmerjajo centri za socialno delo. Namen bivanja v domu je zagotovitev pogojev varnega in zdravega osebnostnega razvoja, cilj pa uspešen zaključek osnovnega in/ali poklicnega izobraževanja. Otroci ali mladostniki, ki se po odpustu iz doma ne morejo vrniti v svoje matične družine, si morajo ustvariti pogoje za samostojno življenje, pri čemer jim pomagata dom in pristojni center za socialno delo.

Vzgojni program se izvaja pretežno v vzgojnih skupinah (v domu) ali v stanovanjskih skupinah na različnih lokacijah, odvisno od koncepcije izgradnje oziroma koncepta delovanja doma. Vzgojne skupine (v domu) imajo organizirano skupno oskrbo (prehrano, pranje, likanje

itd.), v stanovanjskih skupinah skrbijo otroci/mladostniki skupaj z vzgojitelji v celoti sami zase.

Strokovno delo poteka po načelih vzgojnega programa in vključuje načela zavodske vzgoje: načelo organiziranosti po družinskem modelu, načelo samoregulacije, načelo koedukacije, načelo tveganja in načelo avtonomije stanovanjske skupine.

Izmed mladinskih domov, bom podrobneje opisala Mladinski dom Maribor, ker je relevantni v študiji primera, saj je vanj bilo nameščeno prav to dekle in je tudi tam odraščalo.

Mladinski dom Maribor

Kapaciteta doma je 40 otrok in mladostnikov obeh spolov, od 8. do 18. leta. Otroci in mladostniki prebivajo v 5-ih avtonomnih stanovanjskih skupinah na različnih lokacijah v Mariboru in okolici. Prevladujoča problematika v domu je socialna in vzgojna ogroženost, slaba šolska uspešnost in lažje oblike čustvenih in vedenjskih težav. V dom jih usmerjajo centri za socialno delo pretežno iz severovzhodnega dela Slovenije.

Šoloobvezni otroci obiskujejo osnovne šole v okolici stanovanjskih skupin, mladostniki pa nižje poklicne ali poklicne ali srednje šole v Mariboru. Nekateri mladostniki so zaposleni (pripravištvo).

Stanovanjska skupina kot organizacijska oblika kompletne nege, oskrbe, vzgoje in izobraževanja, običajno s šestimi do osmimi otroki ali mladostniki obeh spolov, s tremi do petimi vzgojitelji, prav tako obeh spolov v samostojni stanovanjski hiši ali v večjem stanovanju urbanega okolja, se je razvila na osnovi kritik velikih vzgojnih ustanov in humanističnih prizadevanj po normalizaciji življenja in dela otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami v času njihove institucionalne obravnave.

Življenje in delo otrok, mladostnikov in vzgojiteljev stanovanjske skupine je organizirano in teče po vzgledu večje urejene družinske skupnosti. Otroci in mladostniki, ki so bili prikrajšani za normalno družinsko življenje, lahko v stanovanjski skupini s pomočjo strokovnih vzgojiteljev zadovoljijo praktično vse svoje osnovne razvojne potrebe. Delo v stanovanjski skupini je usmerjeno v upoštevanje položaja otroka oz. mladostnika in v upoštevanje ter zadovoljevanje njegovih individualnih potreb, želja in možnosti. Vzgojitelj s svojo 24-urno prisotnostjo skozi vse leto zagotavlja izvajanje vzgojnega tretmana. Način življenja in dela v stanovanjski skupini je usklajen z načeli samoorganizacije. Eden od vzgojiteljev je »matičen« dvema mladostnikoma; kar pomeni, da ima v celoti pregled in skrb za njegovo oskrbo, vzgojo

in izobraževanje. Za mladostnika pomeni »matičen« vzgojitelj zanj pomembna odrasla, odnosna oseba, katera prevzema podobne odgovornosti, kot starši v funkcionalni družini.

V stanovanjski skupini mladostniki skupaj z vzgojitelji, prevzemajo skrb za urejanje notranjosti in zunanosti hiše; za lastne prostore, lastno garderobo, skupaj skrbijo za prehrano, nabavljajo hrano, opravljajo skupne obroke hrane, skrbijo za osebno higieno, učijo se organizirati in deliti dnevna opravila s sovrstniki; skratka učijo se prevzemati odgovornosti in spretnosti za samostojno življenje.

Posebnost Mladinskega doma Maribor sta tudi dve mladinski stanovanji (eno za fante, drugo za dekleta), ki sta namenjeni mladostnikom in mladostnicam, ki so pripravljeni oziroma sposobni za samostojno in odgovorno življenje, ki jim domska vzgoja ni več potreba, ki se še izobražujejo in nimajo nikogar, pri katerem bi do zaključka šolanja in osebne samostojnosti lahko živeli.

Sicer pa so mladinska stanovanja kot organizacijska oblika (po zgledu skandinavskih držav) pri nas šele na začetku razvoja. Pomenijo prizadevanja za celovitost sistema pomoči otrokom in mladostnikom s čustvenimi in vedenjskimi težavami. So mehkejša varianta stanovanjskih skupin. Praviloma jih strokovno vodi in upravlja matična vzgojna ustanova.

Program je namenjen mladostnikom, ki želijo vstopiti na delovno tržišče.

CILJI

- Da se mladostnik opremi za samostojno življenje (realiteta, večja odgovornost mladostnika ...).
- Da zaključi izobraževanje, oz. nadaljuje izobraževanje (študij, dodatno izobraževanje, pripravništvo ...).
- Da se vključi v delovni proces.
- Da poskrbi za lastno stanovanje oz. možnost bivanja drugje.

NAMESTITEV

Mladostnik naj bi izpolnjeval kriterije kot so:

- polnoletnost (izjemoma mladoletni, v tem primeru s soglasjem skrbnikov)-obvezna zaposlitev oz. šolanje,

- zrelost v smislu sposobnosti poskrbeti za lastno prehrano, skrbi za osebni higieno in urejenost, za samostojno učenje, bujenje, pravočasen odhod od doma,
- sposobnost komunikacije s sostanovalcema in širšim okoljem,
- skrb za zdravje,
- racionalno ravnanje z denarjem.

Mladostnik, ki se namesti v mladinsko stanovanje, še vedno potrebuje vodenje, suport, realiteto (normalizacija) kot pripravo na samostojno življenje. Z načinom življenja v mladinskem stanovanju mora biti natančno seznanjen, s pogoji in obveznostmi se mora strinjati. Svetovalec mladostniku praviloma ostane matični vzgojitelj, na iniciativo enega ali drugega pa je lahko to tudi drugi vzgojitelj iz matične stanovanjske skupine.

Mladostnik podpiše pogodbo z mladinskim domom, v kateri se natančno opredelijo pravice in obveznosti.

2. PROBLEM

Že v prvem letniku na Fakulteti za socialno delo sem si zastavila cilj, da bom vsako leto v okviru obvezne študijske prakse menjala učno bazo in tako skušala spoznati čim več področij socialnega dela. Tako sem v prvem letniku prakso opravljala na Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana, v drugem letniku na Društvu center za avtizem, v tretjem letniku na CSD Maribor. Ker me je skozi celoten študij spremljalo navdušenje nad delom z mladimi, sem se v četrtem letniku odločila, da bom prakso opravljala v Mladinskem domu Maribor. Tam sem spoznala delovanje doma, potek vsakdanjika, strokovno vzgojo in pomoč mladostnikom, ki prihajajo iz neurejenih družinskih razmer. Najbolj me je zanimal življenjski svet mladostnikov, kako se spopadajo z vsakdanjikom in premagujejo življenjske ovire ter kako v času namestitve odraščajo izven matične družine.

Moje zanimanje za Lunin primer se je začelo po pripovedovanju ge. Tanje. Posebej zanimivo se mi je zdelo dejstvo, da je kot devetletno dekle bila nameščena v mladinski dom in je bila v času opravljanja moje prakse pri 21. letih še vedno pod okriljem mladinskega doma. Pojavljala so se mi vprašanja, zakaj je bila nameščena, v kakšno družino se je rodila,

predvsem pa me je zanimalo kako je odraščala v ustanovi in kako so ji ob strani stali strokovni delavci.

S pomočjo dostopnih virov sem želela rekonstruirati njeno življenjsko zgodbo, ugotoviti kako je potekalo njeno odraščanje, s katerimi težavami se je soočala, kako so ji pri tem pomagale institucije oziroma strokovni delavci, kako so določeni dogodki vplivali na dekle in njeno razmišljanje. Zanimal me je predvsem njen razvoj, želela sem dobiti vpogled v odraščanje in doživljanje otroštva in mladosti dekleta, ki ni imelo možnosti za razvoj in odraščanje v svoji matični družini. Želela sem dobiti vpogled v njeno odraščanje v ustanovi, saj je Luna drugače doživljala svoje odraščanje in si ustvarila svoje mnenje in poglede na svojo družino prav tako kot na bivanje v mladinskem domu, kot sta njeno pot in razvoj doživljali vzgojiteljici, ki sta na potek Luninega odraščanja kljub udeleženiosti gledali z drugega zornega kota.

V raziskovalnem delu diplomske naloge se bom predvsem osredotočila poiskati odgovore na vprašanje, kako so neugodne družinske razmere in Lunina prva izkustva v njej vplivala na potek nadaljnjega odraščanja v ustanovi ter kako so ji pri tem pomagali strokovni delavci.

3. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna in eksplorativna, saj je ni mogoče posploševati na vso populacijo otrok, ki odraščajo v ustanovi, temveč se nanaša na konkreten primer. Podatke sem pridobila iz spisa deklice, ki ga hrani Mladinski dom Maribor, in iz intervjujev, ki so vsebovali vprašanja odprtega tipa. Intervjuvancem sem pustila, da prosto pripovedujejo zgodbo. Intervjuje sem opravila z deklico, njeno prvo matično vzgojiteljico, go. Jasno, in njeno drugo matično vzgojiteljico, go. Tanjo. Intervjuji so bili individualni, z deklico in go. Tanjo sem opravila več intervjujev.

Raziskava je deskriptivna, zbrano gradivo je podano in obdelano v besednih opisih.

Kot metodično načelo sem izbrala študijo primera, saj je usmerjena na posameznikovo osebnost in psihološko relevantno okolje. Menim, da je študija primera za mojo diplomsko nalogo najustreznejša metoda za prikaz odraščanja v ustanovi. Študija primera je poskus spoznavanja aktualnega statusa posameznika v kontekstu njegove življenjske zgodovine, da dobimo sliko posameznika v celoti.

3.2 IZBIRA PRIMERA

Grob opis Luninega primera sem dobila že na obveznih študijski praksi v četrtem letniku od dekletove druge matične vzgojiteljice. Primer se mi je zdel izredno zanimiv, saj je deklica ob prvi namestitvi v dom bila stara komaj devet let. V domu je odraščala in doživljala stvari, ki jih otroci in mladostniki iz urejenih in funkcionalnih družin doživljajo doma, v domačem in varnem okolju, ob vzpodbudi in podpori staršev. Kot mi je povedala tudi ga. Tanja, ni običajno, da otrok ali mladostnik ostane v ustanovi kar 13 let. Trajanje odločbe, s katero je mladostnik nameščen v skupino in jo izda CSD, je tri leta. Po izteku tega časa se lahko izda nova odločba in se s tem podaljša bivanje, kar pa je redko. Trajanje namestitve je odvisno od individualiziranega vzgojnega načrta za vsakega mladostnika, ki ga vzgojitelji sestavijo na podlagi dogovorov s starši, s pristojnim CSD in z mladostnikom, v katerem določijo tudi cilje obravnave. Načeloma se o odpustu dogovarjajo, ko so zastavljeni cilji doseženi, odločba, s katero je mladostnik nameščen v skupino, pa velja tri leta. Ne glede na to na rednih sestankih najmanj na koncu vsakega šolskega leta preverjajo mnenje vseh sodelujočih o smiselnosti namestitve tudi vnaprej. Če mladostnik v času obravnave dopolni 18. let, CSD pri njem ponovno preveri, če se strinja z namestitvijo. Kot navaja Mladinski dom Jarše, je povprečna doba mladostnika v skupini od ena do dveh let. Deklica je torej eden izmed redkih primerov, kjer gre za tako dolgotrajno namestitev v ustanovo. Kljub temu, da je stanovanjska enota mladinskega doma organizirana po principu družine, je vendarle ne more dejansko nadomestiti. Prav zato me je še posebej zanimalo, kako je odraščala, kaj je doživljala in kako jo je to oblikovalo.

Tako je nastala ideja za diplomsko nalogo. Najprej sem se posvetovala z go. Tanjo, ki je bila nad zamislijo navdušena in mi je takoj bila pripravljena pomagati. Nato sem idejo predstavila dekletu. Strinjala se je, pod pogojem, da bom varovala njene osebne podatke. Tako je njeno ime spremenjeno, poimenovala sem jo Luna, časovni podatki so le približni. Tudi, ko sem kontaktirala go. Jasno, mi je ta bila pripravljena pomagati in mi posredovati podatke. Spremenjeni sta tudi imeni obeh vzgojiteljic.

3.3 POPULACIJA

V študiji primera gre za dekle, ki sem ga poimenovala Luna. V začetku leta 1996 je bila z maminim soglasjem nameščena v rejniško družino, vendar je rejnica junija 1996 prekinila rejniško pogodbo. Tako je bila Luna z maminim soglasjem po predlogu CSD oktobra 1996 nameščena v Mladinski dom Maribor. Novembra 2000 je bila premeščena v drugo enoto

Mladinskega doma. Decembra 2001 so jo namestili v VIZ Veržej. Obljubili so ji, da se lahko vrne v Mladinski dom v kolikor bo v VIZ Veržej sodelovala, se spremenila in uspešno zaključila osnovno šolo. Tako se je junija 2006 vrnila v Mladinski dom, kar je podprl tudi CSD.

V času bivanja v Mladinskem domu je odrasla, živela je tudi v mladinskem stanovanju za dekleta in je bila oktobra letos odpuščena iz Mladinskega doma Maribor.

3.4 VIRI PODATKOV

Podatke, ki sem jih potrebovala pri svoji raziskavi, sem pridobila iz dekličinega spisa, ki ga hranijo v Mladinskem domu in iz intervjujev, ki sem jih opravila z deklico in obema njenima matičnima vzgojiteljicama.

Dekličin spis vsebuje odločbe CSD-ja, individualne letne plane dela, dekličine izjave in poročila vzgojiteljic. Iz njenega spisa sem črpala bolj kronološke podatke, večjo težo sem dala nestandariziranim intervjujem, ki so mi ponudili bogate opise dogodkov.

Z deklico sem opravila več intervjujev, ki so potekali skozi celo leto. Razvili sva prijateljski odnos, zato sem v proces raziskovanja vključena z osebno udeležbo. Nekatere podatke, ki so mi iz intervjujev bili na voljo in za raziskavo niso bili relevantni, sem na željo udeležениh, zaradi varstva osebnih podatkov, ter lastne presoje v raziskavi izpustila. Tudi z go. Tanjo sem opravila več intervjujev, saj še vedno redno obiskujem enoto Mladinskega doma. Z njeno prvo matično vzgojiteljico, go. Jasno, sem opravila en intervju.

3.5 ZBIRANJE PODATKOV

S primerom me je seznanila dekletova matična vzgojiteljica ga. Tanja, moja mentorica na študijski bazi, med obvezno študijsko prakso v 4. letniku na fakulteti. Dekle je v takrat bivalo v mladinskem stanovanju.

V prvi fazi sem nekaj podatkov dobila iz pripovedi ge. Tanje. V času opravljanja obvezne prakse, me je mentorica peljala na ogled dekliškega stanovanja, kjer mi je predstavila Luno. Luna se je takrat večkrat obiskala stanovanjsko skupino in nekako sva vsakič uspele navezati stik in se zaplesti v pogovor.

V naslednji fazi sem osnovne podatke pridobila iz dekletovega spisa v Mladinskem domu Maribor. Nato sem opravila več intervjujev z njeno matično vzgojiteljico, go. Tanjo. Ta mi je

tudi posredovala telefonsko številko Lunine prve matične vzgojiteljice, ge. Jasne. Po telefonu sva se dogovorili za srečanje in opravili intervju.

Intervjuji so bili opravljeni osebno in na različnih lokacijah. Podatke sem zbirala od zime 2008 do zaključka pisanja diplomske naloge.

Nekaj podatkov sem pridobila nenačrtno, spontano pri pogovorih.

Vsi udeleženci v raziskavi so mi bili takoj pripravljeni pomagati pri moji diplomski nalogi in so mi bili vedno na razpolago, kadar sem potrebovala kakšno informacijo ali nasvet.

3.6 UREJANJE PODATKOV

Najprej sem kronološko uredila podatke, ki sem jih dobila iz dekletovega spisa. Gre zgolj za informativne podatke, kot so razne odločbe, psihološki profili, zdravniška poročila itd.

Z deklico in go. Tanjo sem opravila več intervjujev. Za te vnaprej dogovorjene intervjuje sem si zastavila vprašanja, ki so mi služila kot smernice za pogovor in sem jih tokom intervjuja prilagajala. Intervjuvankam sem pustila, da so prosto pripovedovale, vmes sem jim zastavljala podvprašanja. Vsaka intervjuvanka je odgovarjala po svoje, na svoj način in predstavila tudi svoje videnje situacije in svoje mišljenje. Te intervjuje, kakor tudi intervju z go. Jasno, sem s soglasjem intervjuvank posnela in jih nato iz zvočnega zapisa prepisala v pisno obliko. Nato sem vsaki intervjuvanki pokazala njen pretipkan intervju in ji dala možnost, da svoje odgovore dopolni, korigira ali preoblikuje. Vse intervjuvanke so to možnost tudi izkoristile. V večini primerov so dodale pojasnila k določenim odgovorom ali so ga preoblikovale tako, kot so mislile, da bo za bralca bolj razumljivo.

Vse podatke, ki sem jih dobila nenačrtno, sem si zabeležila.

Na podlagi podatkov iz spisa, zapisov intervjujev in zabeleženih podatkov sem skušala sestaviti celoto in povzeti dekletovo življenjsko zgodbo in potek njenega odraščanja. Pri obdelavi podatkov sem se ustavila pri posameznem odgovoru, ga umestila v podatke, pridobljene iz spisa in jih interpretirala kot celoto. Vsi ti podatki so me pripeljali do določenih ugotovitev in smernic in so mi odgovorili na moje glavno vprašanje kako je Luna odraščala v ustanovi in kako jo je to oblikovalo. Pri tem želim še enkrat poudariti, da podatkov ni mogoče posploševati na celotno populacijo otrok in mladostnikov v ustanovam, saj gre za specifični in individualni primer.

Da bi lažje analizirala pridobljene podatke, sem njeno življenjsko zgodbo razdelila na obdobja:

- življenje v matični družini
- prva namestitev v Mladinski dom
- namestitev v VIZ Veržej
- ponovna namestitev v Mladinski dom
- Luna danes

3.7 ANALIZA PODATKOV IN RAZPRAVA

Vsi osebni podatki udeleženih so, zaradi varstva identitete, spremenjeni.

Tabela 1: Kronološki pregled ključnih dogodkov

ČASOVNI OKVIR	KRATEK OPIS DOGODKA
1987	Rojstvo
1993	Mamin izvenzakonski partner podpiše očetovstvo za Luno.
Februar 1996	S soglasjem mame je Luna nameščena v rejniško družino.
Junij 1996	Rejnica odpove rejniško pogodbo.
Šolsko leto 1994/95	Luna zaključi prvi razred.
Oktober 1996	Luna je s soglasjem mame in podporo CSD nameščena v Mladinski dom Maribor.
Maj 1997	Matična vzgojiteljica Luno pripelje v pedopsihiatrično bolnico, ker sumi, da je dekle zaužilo eno tableto Lorama.
Oktober 1997	Luna je hospitalizirana v pedopsihiatrični bolnici zaradi eksperimentiranja z

	Lexaurinom.
November 1998	Lunina mama umre
April 2000	Luna zaupa vzgojiteljici iz sosednje skupine o dogajanju in stikih med očetom in njo.
Maj 2000	S soglasjem Lune v MD sklenejo dogovor za ovadbo očeta ustrezni službi, dekle poda pisno izjavo.
Junij 2000	Podana je ovadba pristojnemu okrožnemu sodišču.
Šolsko leto 1999/ 2000	Pogosto se pojavijo težave v smislu neupoštevanja pravil doma in dogovorov, učna uspešnost pada.
Julij 2000	Zaradi posebne situacije v času letovanja Luna s pomočjo takratne ravnateljice vzpostavi kontakt s sorodniki v BIH, kjer preživi počitnice.
Začetek novembra 2000	Začasna premestitev v drugo enoto Mladinskega doma Maribor.
Šolsko leto 2000/01	Pojavijo se ponovne težave in odstopanje v vedenju.
Konec novembra 2001	V enoti se odločijo, da bo najbolje za Luno, če jo namestijo v zavod. CSD izda začasno odločbo za premestitev v VIZ Veržej.
Februar 2002	Odločba CSD za premestitev v VIZ Veržej.
Junij 2002	Luna uspešno zaključi OŠ v VIZ Veržej in se vrne v Mladinski dom.

Junij 2002	CSD izda odločbo o ponovni namestitvi v Mladinski dom.
September 2002	Luna začne obiskovati Srednjo poslovno šolo.
Junij 2007	Luna zaključi srednjo šolo.
September 2007	Selitev v mladinsko stanovanje.
Oktober 2007	Vpis na Visoko strokovno šolo Doba.
September 2009	Luna diplomira in se odloči še za nadgradnjo šolanja.
Oktober 2009	Luna je uradno odpuščena iz MD Maribor in začne živeti samostojno.

➤ **Življenje v matični družini**

Luna je se je rodila 1987 kot edinka v izvenzakonski skupnosti. Mama je zanosila nenačrtovano in je bila po rojstvu deklice skupaj z njo nameščena v rejniško družino, ker ni imela urejenega stanovanja. Luna je v intervjuju povedala, da ima nekje v spominu, da je mama dobila garsonjero, kjer naj bi sprva živel sama, medtem ko je ona še ostala pri rejnici. Ko je mama uredila stanovanjsko stisko, je bila deklica v njeni oskrbi. Živela je skupaj z mamo in maminim izvenzakonskim partnerjem v garsonjeri, v izmeri cca. 25 m². Z njimi je živel še mamin brat, ki je imel status begunca in je bil brez lastnih sredstev za preživljanje. Preživljali so se z mamino invalidsko pokojnino in otroškim dodatkom.

Tako je Luna v zgodnjem otroštvu odraščala z mamo, očetom, nekaj časa tudi z rejnico.

MAMA

Mama je izvirala iz BiH in je tam imela sorodnike. Bili so pripadniki muslimanske vere. Stikov z njimi ni imela, saj so jo izločili zaradi partnerjeve pravoslavne vere. Tako posledično tudi Luna ni imela stikov s sorodniki.

Luna: »Vedla sem, da imam babico in tega strica, ki je pri nas živel, pa še en stric je bil blizu. Za vse ostale pa nisem vedla, za dve teti in še enega strica. Oni so vedli za mene, baje so vsi bili tu na obisku, ko sem se jaz rodila. Niso pa potem hodili na obiske, tudi mi nismo šli k njim.«

Mama je bila psihiatričen bolnik, lečeča v Vojniku, z urološkimi in drugimi zdravstvenimi težavami in verjetno tudi hudimi bolečinami. Sama ni zmogla pravilnega doziranja tablet, ki jih je dobila od lečečih zdravnikov. Kot je povedala Lunina prva matična vzgojiteljica ga. Jasna, s strani njenega partnerja ni bilo moč pričakovati, da ji bo v ustrezno pomoč in dojemljivega vedenja glede resnosti bolezni in zdravljenja.

Luna se mamine bolezni spomni tako:

»Bolna je bila, jemala je veliko tablet. Nihče več ni vedel kaj prav jo boli, še sama ni vedela kaj jo boli. Hodila je k zdravnikom po vsa ta zdravila in jih jedla, da ni čutila nič. Vedno je vzela preveč tablet. Sploh ni vedela, kaj jemlje, bilo ji je pomembno samo to, da ni v stiku z realnostjo. Se je znalo tudi zgoditi, da je spala cele dneve, pa da se je pogovarjala kot da je pijana, mislim, da je bila od vseh teh tablet zadeta. Pol proti koncu ko je bila že hudo bolna,, pa je že začela halucinirat.«

Kot je povedala ga. Jasna, so živeli v slabih razmerah. Mamo je opisala takole:

»Bila je majhne močne postave, videti izčrpana, zabuhla in higiensko zanemarjena. Čeprav ni zmogla ustrezne vzgoje, je bila izjemno ljubeča mama. Mama je pod vplivom medikamentov pogosto spala ure in ure.«

Kadar je mama imela slab dan in se je slabo počutila ter vzela vzela preveč zdravil, je Luna bila prepuščena sama sebi. Doma ni bilo nikogar, ki bi poskrbel za urejen potek dneva, poskrbel za prehrano, higieno, šolske obveznosti in aktivno preživljanje prostega časa.

Ob takih dnevih se je Luna veliko potepala. Preživljanje takšnih dni, je opisala tako:

»Nisem bila skoraj nič doma. Bila sem skozi zunaj, z družbo, ki sem jo imela. Vedno sem bila z njimi in pri moji kolegici. Ko jo je mama poklicala na kosilo, sem šla z njo in sem pri njih jedla, z njimi sem bila skoz. So bili dnevi, ko je bila mama ok., ko se je zavedala in je bilo vrede. Takrat me je prišla iskat. Zelo slabo se spomnim časa, ko sem bila doma. Večinoma sem bila zunaj z družbo, ki sem jo takrat imela. Če pa se je mama vrede počutila je tudi kdaj kaj skuhala ali spekla.«

Mama zaradi bolezni ni bila zmožna materinstva.

OČE

Mama je živela v izvenzakonski skupnosti z moškim, ki ni bil Lunin biološki oče, vendar je zanj 1993 podpisal očetovstvo, zato ga bom pri naslednjih omenjanjih tudi imenovala oče.

Prihaja iz BiH in kot so mi povedale intervjuvanke, je po veri pravoslavac. Vzgojiteljici sta ga opisali kot neizobraženega, naivnega moškega. Po pripovedovanjih, naj bi ga prijatelji izkoriščali in ga goljufali. Je alkoholik, kar mu je povzročalo težave stvari videti realno. Vsakodnevno je vabil v stanovanje na popivanje in kartanje svoje prijatelje, zato so v stanovanju izostajali red, higiena prostorov in osebna higiena, primerno prehranjevanje in še marsikaj.

Luna: »Očetovi kolegi so hodili k nam, so tudi karte igrali, pa pilo se je ful. In to v garsonjeri. Mama pa ali je bila zadeta ali pa kaj.«

Jasna: »Mislim, da je imel Luno zelo rad, kakor tudi njeno mamo.«

Zanimalo me je tudi kakšno zvezo sta imela mama in oče. Kot je povedala ga. Jasna, Lunina prva matična vzgojiteljica, si je sama težko predstavljala njuno vsakdanje partnersko življenje:

»To je težko povedati kakšno zvezo sta imela, bila sta dve odrasli nerodi, drug drugemu par.«

Kot sem že prej omenila, je bila mama pogosto pod vplivom pomirjeval in ni bila sposobna izpolnjevati nalog vsakdanjika. Njen partner pa je bil pogosto alkoholiziran, družinske obveznosti in navade pa so bile bolj v smislu temu ustrezne folklore.

Luna ni z njim nikoli uspela navezati globokega, čustvenega odnosa. Vedela je, da ni njen biološki oče. Njen odnos z njim je opisala tako:

»Očima se v bistvu sploh ne spomnim nekaj veliko, iz otroštva, se mi zdi, ko da je tam nekje okrog 1997 bil pri nama. 1993 je podpisal očetovstvo, 1991 sta z mamo bila že skupaj. Nista pa bila poročena. Bil je v bistvu skoz poleg, sem pa vedela, da je to moj oči, mama mi je skoz govorila, da ni moj pravi oče.«

REJNICA

Ko si je mama uredila stanovanje, je bila Luna v njeni oskrbi, kadar pa je bila hospitalizirana in na zdravljenju, je deklica bila pri rejnici.

Luna: »K njej sem hodila čez vikend, pa tudi, ko je recimo mama bila v bolnici sem bila pri njej. Je kar bilo ok. tam, taka slovenska družina, skoz se je molilo in hodilo v cerkev, ampak je bilo fajn. Sem kar rada šla z njimi v cerkev, ni mi bilo problema it poleg.«

Po pripovedih go. Jasne je Luna rejnico imela zelo rada in je imela po namestitvi v Mladinski dom redne stike z njo, k njej je hodila tudi na vikende. Stike z rejnico je imela tudi Lunina takratna matična vzgojiteljica, ki je rejnico usmerjala ob občasnih obiskih Lune pri njej, od nje je pridobila tudi precej informacij potrebnih za vodenje dekleta. Rejnica je bila skrbna, ljubeča do Lune in željna njenega uspeha.

Jasna: »Ker je Luna imela močno težnjo po obvladovanju domačih, sta z rejnico imeli tudi težave, dekle je pogosto ni upoštevalo.«

VLOGA CENTRA ZA SOCIALNO DELO

Mamino psihofizično stanje so na CSD spremljali že med nosečnostjo in presodili, da mamo in dojenčka iz porodnišnice namestijo v rejniško družino, kjer sta nekaj časa živeli.

Pristojni center za socialno delo je družino opazoval več časa in spremljal Lunin razvoj. Ugotovili so, da mama zaradi zdravstvenega stanja in nižje intelektualne sposobnosti ter folklorno obarvanega razumevanja življenja, kar izhaja iz kulturne sredine, v kateri je mama odraščala, ni sposobna zagotoviti pogojev za hčerkin zdrav psihofizični razvoj. Kot je zapisal CSD v svoje poročilo, je mama delovala toplo in nezainteresirano, opazili pa so tudi, da ni vzpostavljenega odnosa med očetom in Luno. Vzgojiteljica Jasna je povedala, da je CSD bil precej nemočen, ker je oče vsako pomoč kmalu izničil. Bili so mnenja, da domače razmere neugodno vplivajo na dekletov razvoj, zato so predlagali izločitev iz družine.

Kljub ljubezni staršev, je bila Lunina družina nefunkcionalna. Zaradi bolezni mame in alkoholizma očeta, se je Luna morala znajti sama. Oče in mama nista bila zmožna partnerstva in starševstva, zato je deklica že v otroštvu velikokrat prevzela pobudo in ju usmerjala v vsakdanjiku, kar pa pomeni, da je hitro prevzela vloge odraslega človeka. Ni imela možnosti, da bi počasi in postopoma razvijala trdno identiteto, saj doma ni imela nobenega vzora. Če starši nimajo razvite trdne identitete in so negotovi, je velika verjetnost, da je tudi otrok ne bo sposoben razviti, saj za to potrebuje občutek varnosti in stalnosti. Ponotranjit mora, da ga starši podpirajo, verjamejo vanj, so ga sposobni obvarovat in spodbujat njegov razvoj. Luna je

že kot otrok veliko časa preživela na ulici, kjer je imela tudi starejšo družbo, ki je verjetno prav tako izhajala iz neugodnih družinskih razmer.

Menim, da je Luna zaradi neurejenih družinskih razmer in odnosov, iz družine odšla precej ranljiva. V družini je bila zanemarjena, saj starša nista bila zmožna zadovoljiti njenih čustvenih, fizičnih in intelektualnih potreb, ki bi Luni lahko zagotovile zdrav razvoj.

➤ PRVA NAMESTITEV V MLADINSKI DOM

Pristojni center za socialno delo se je s soglasjem mame odločil, da bo za Luno bolje, če jo namestijo v Mladinski dom. Razlog namestitve je bila mamina vzgojna nemoč in nespodbudne razmere v družini. Deklica se je ob ogledu doma strinjala z namestitvijo, mama, ki ji je po besedah ge. Jasne želela najboljše, je soglašala, čeprav je ob tem kazala veliko emotivno stisko.

Okoliščine, ki so privedle do namestitve v mladinski dom, so Luni ostale takole v spominu:

»Razlog namestitve so bile neurejene razmere doma. Sicer ne vem kaj je bilo uradno zapisano, ampak to je bilo to. Dve leti preden sem šla v dom so začeli opazovati našo družino in potem so me namestili.

Se pa spomnim, da so mi na centru prvo predlagali, da bi šla v dom, pa nisem hotela. Jaz sem takrat imela eno inštruktorico, eno punco, ki mi je v šoli pomagala, z njo sem hodila tudi na izlete. Ona me je tudi tak nekak usmerjala, da bi jaz šla v dom, vendar sem kar naprej ponavljala, da tega nočem. Potem sem se enkrat doma z nekom skregala in sem šla do te inštruktorice in sem ji rekla, da hočem it v dom. Takoj isti dan sva šli k meni domov, sva vzeli moje stvari, mama sploh ni vedela, bila je v kopalnici in se tuširala, midve pa sva vzeli moje stvari in me je takrat peljala k rejnici. Potem so me po enem tednu namestili v dom.«

Na sprejemu so bili prisotni Luna, mama, socialna delavka in Lunina takratna matična vzgojiteljica. Mama in Luna sta namestitev težko sprejeli. Mamo je precej obremenjevalo dejstvo, da je deklico morala namestiti v institucijo, bala se je tudi, da Luna ne bo uspešna. Že ob sprejemu je vzgojiteljica dobila vtis, da Luna vodi mamo. Luna je že kot majhno dekle prevzemala vloge odraslih. Njena družina ni zmogla zadovoljevati osnovnih potreb, ki so potrebne za zdrav razvoj vseh družinskih članov.

Center je njihovo družino spremljal že od Luninega rojstva in mislim, da je tudi primerno ukrepal. Menim, da je takrat za Luno bila najboljša možnost namestitev v mladinski dom.

Ob namestitvi je bila Luna stara devet let in je v mladinskem domu začela obiskovati tretji razred osnovne šole. Ga. Jasna je deklico in njeno interakcijo z mamo opisala tako:

»Stara je bila komaj devet let, a je prišla vsa najstniško opravljena, na primer obuta v salonarje s tanko visoko peto in modna najstniška oblačila. V razgovoru je mami sugerirala kaj naj pove in kako naj se z nami dogovori. Luna je mamo zlahka obvladovala, a jo je imela zelo rada.«

Luna je potrebovala čas, da se je v mladinskem domu privadila. Lahko si predstavljam, da je zanj menjava okolja bila težavna in da se je težko soočala z občutki, ki so jo spremljali ob zapustitvi doma in mame. Po drugi strani pa menim, da je verjetno čutila olajšanje, ko je spoznala, da je v strukturiranem okolju, podobnem družinskemu in so ljudje, ki prihajajo vsak dan in se ji posvečajo.

Luna: »Na začetku mi ni bilo fajn, potem se pa navadiš. Nekaj časa sem mislila, da bi šla domov.«

Vsi udeleženi so se strinjali, da bo Luna čez vikend hodila domov. Luna se je odhodov domov veselila. Med vikendi se je veliko družila s prijateljico iz sosednjega bloka.

Luna: »Sem bila kar veliko doma, ko ni bilo nobenega ali pa ko sva z mamo bili sami, takrat je bilo vredno. Potem pa če se je začelo stanovanje polniti, pa sem šla ven ali pa me je kdo poklical, naj pridem ven.«

Kot je matična vzgojiteljica zapisala v opazanja, je Luna ob vrnitvi bila včasih redkobesedna in je v pogovorih o tem, kako preživlja dneve doma, slabo sodelovala in se običajno zaprla vase. Včasih je le omenila, da imajo doma veliko obiskov moških, kar jo moti, ker so glasni in ne more spati, živeli pa so v enosobnem stanovanju. Očeta je izjemno redko omenjala in to zgolj s priimkom ali kar z »on«. Povedala je, da se z njim ne razume, na vprašanje zakaj je odgovorila: »Saj on ni moj oče.«. Menim, da je oče bil precej nemočen pri izvajanju vzgojnih ukrepov predvsem zato, ker z Luno nista navezala iskrenega čustvenega odnosa. Luna nikoli ni ponotranjila svoje vloge kot njegova hči in njegove kot očeta in odrasle osebe, ki je odgovorna za njen zdrav razvoj in vzgojo.

Po namestitvi se odhodov domov Luna spominja tako:

»Vem, da je bilo večinoma tako, da ko sem šla domov in mi je mama dala denar, da smo, trije smo bili iz istega kraja, ki smo bili v trojki, dokler smo prišli v Maribor, smo celi moj denar

zapravili in potem sem dobila kazensko in en vikend nisem smela it domov. Do Maribora smo šli z avtobusom, po stari cesti. Na poti je avtobus vedno stal pol ure in tam so bili neki avtomati, tam smo igrali, pa za sladkarije smo zapravili. Meni je mama recimo dala osem jurjov pa sem v Maribor prišla brez denarja, mama pa je klicala v dom pa je povedala, da mi je dala osem jurjov.«

Mama je Luno poklicala ali obiskala, ko ji je to dopuščalo zdravstveno stanje, drugače je Luna tedensko z mamo kontaktirala po telefonu. Na vseh srečanjih v mladinskem domu je mama bila pod vplivom pomirjeval, z zmanjšano sposobnostjo pogovornosti in dojemljivosti. Kot je povedala Lunina prva matična vzgojiteljica, se je Luna mame včasih sramovala, a sta se obe njunega snidenja zelo razveselili, se dolgo objemali in se crkljali. Mamo je srečanje vedno vznemirilo, skrbelo jo je kako je z deklico in kdaj jo dobi domov. Menim, da mama ni dojemala realne slike.

Kadar se Luna ni držala dogovorov z matično vzgojiteljico in je kršila pravila stanovanjske skupine, je vmes posegla vzgojiteljica z veliko pogovora, večkrat tudi z vzgojnimi ukrepi. Že od njenega rojstva Luni ni nihče pokazal pravih mej, kaj se lahko in kaj ne. Ko je živela še doma, je sama sprejemala določene odločitve, zanesla se je le nase. Mislim, da je prav zaradi tega sprva v mladinskem domu težko upoštevala pravila in nasvete, se držala dogovorov. Kadar je Luna kršila dogovore z vzgojiteljico, čez vikend ni smela domov. Zaradi tega je tudi iz doma večkrat pobegnila.

Luna: »Eden izmed glavnih vzrokov je verjetno bil, da nisem smela domov čez vikend. In sem šla na štop do doma, vikend sem potem preživela s svojo družbo, verjetno smo tudi pili, kadili travo, ampak se ne spomnim dobro. Ne spomnim se, če sem kdaj šla sama na beg, mislim pa, da sem vedno šla še s kom iz doma, ki je bil iz istega kraja.«

Menim, da je vzrok njenih begov bilo domotožje.

Luna mi je povedala, da je čez vikend, ko je bila doma, večkrat eksperimentirala z drogami. Povedala je, da je cigarete kadila že preden je bila nameščena v dom, da je poskusila tudi speed, ekstazija pa ni nikoli jemala. To je počela skupaj z družbo iz domačega kraja, kjer je uživanje drog, kot sama pravi, kar razširjeno. Vedno bolj je bilo opaziti tvegana vedenja, ki so še posebno ogrožajoča, kadar se pričnejo zgodaj v procesu razvoja, so kontinuirana in niso omejena le na posamezne priložnosti ali izolirane dogodke.

V času bivanja v mladinskem domu si je Luna vedno našla neprimerno družbo. Iskala si je starejšo družbo, s podobnimi vedenjskimi vzorci. Kmalu po sprejemu so tudi vzgojitelji opazili, da Luna kadi cigarete.

V mladinskem domu so jo podpirali, da bi aktivno preživljala prosti čas. Hodila je v plesno šolo, na gimnastiko, judo, ampak kot je sama povedala, ničesar ni trenirala dolgo.

Zanimalo me je, kako je Luna delovala v enoti in vzgojiteljica Jasna mi je povedala:

»V času bivanja v naši enoti, ko je mama še živela je bilo moč opaziti sprva le poskuse manipulacije, laganja in samozadostnosti.«

V začetku se je zelo posvečala novincem, se z njimi povezovala, a je kmalu našla razloge, zakaj druženje več ni bilo zanimivo. Menim, da je iz vseh teh odnosov sprva skušala potegniti korist zase, ker je kot otrok bila primorana poskrbeti sama zase v okviru svojih zmožnosti in menim, da ji je ta vedenjski vzorec ostal tudi v času bivanja v mladinskem domu. Navdušenje je trajalo običajno tako dolgo, dokler ni pretehtala, ali lahko še kaj dobi zase, potem se je nenadoma umaknila. Tudi v šoli in izven nje je podobno funkcionirala. To njeno vedenje je bilo vezano predvsem na pridobitev materialnih dobrin. Po pripovedi vzgojiteljice, je prijateljevanja, tolerance in iskrenosti v odnosu z vrstniki bilo zanemarljivo malo.

Jasna: »Kasneje, ko se je nekako tudi sama uredila, je izločila potrebo po materializmu, a je močno zmanjšala tudi potrebo po druženju.«

Maja 1997 je matična vzgojiteljica Luno peljala na pedopsihiatrijo. Sumila je, da je dan poprej Luna pojedla tableto Lorama, ki se uporablja za sproščanje psihičnih napetosti. Vzgojiteljica je dan po zaužitju tablete opazila, da Luno zanaša pri hoji, se opoteka, pri igri je sedela na stolu in nenadoma padla z njega. Luna je tudi potrdila vzgojiteljičin sum, da je dan prej pojedla tableto Lorama, ki jo je dobila od prijateljice, ki te tablete redno jemlje.

Psihologinja, ki se je pogovorila z Luno, je ugotovila, da je bila Luna dobro poučena in si je zelo želela iti v bolnico. Pri pregledu je sodelovala in je po mnenju psihologinje normalno inteligentna. Ocenjujem, da je eksperimentiranje z medikamenti vezano tudi na mamin odnos do njih in njihovo zlorabo, ki jo je opazovala že v zgodnjem otroštvu in menim, da je prevzela nekritičen odnos do jemanja tablet.

Septembra 1997 je Luna bila ponovno v pedopsihiatriji zaradi eksperimentiranja s Lexuaurinom.

Od Lune sem želela izvedeti, kakšno izkušnjo je imela na pedopsihiatriji.

Luna: »Mislim, da vse, ki pridejo iz mladinskega doma, ni pomembno zaradi česa, dajo na pedopsihiatrijo. Spomnim sem, da sem imela psihološka testiranja v bolnici, in da sem nekaj časa hodila na nekakšne skupine v bolnico, kjer smo se pogovarjali o težavah. In vedno sem mogla pisat življenjepis, ko sem bila v bolnici, da so potem neke psihološke zaključke delali.«

Novembra 1998 je Mladinski dom bil seznanjen z mamino hospitalizacijo v bolnišnico. Ga. Jasna je bila v kontaktu z maminimi zdravniki in z pristojnim Centrom za socialno delo. Zdravniki so vzgojiteljico seznanili z dejstvom, da je mama v globoki komi in da ni več upanja, da se bo zbudila. Luna je vedela za mamino hospitalizacijo, spomni se, da je bila enkrat pri njej na obisku. V spominu ji je ostal dogodek, ko je vikend preživela doma in ji je oče ponudil možnost, da skupaj z njim obiše mamo.

»Vem, da sem prišla čez vikend domov in je oče reko, da gre na obisk, če grem z njim. Takrat so ravno kolegice prišle na obisk, sem rekla, da ne grem z njim, da bom tu. In potem, ko je on prišel k mami v bolnico, je ona znorela, zakaj nisem prišla, ampak sem imela obisk. Sem mislila, da bo prišla domov, kaj bom jaz to nekaj v bolnico hodila. Ne vem, če so v domu vedli, jaz v bistvu sploh nisem vedela zakaj je ona bila takrat v bolnici in zakaj je umrla. Nisem vedla kaj ji je, zakaj točno je v bolnici.«

Mama je novembra 1998 umrla zaradi preobremenitve organizma zaradi pomirjeval in odpovedi ledvic. Ga. Jasna se je z Luno pogovorila, ji razložila in jo tolažila. Dogovorili sta se tudi o pogrebu, kamor jo je spremljala. Vzgojiteljica je imela je občutek, da Luna vse do odhoda na pogrebno slovesnosti ni dojela, kaj se je v resnici zgodilo, da je mama umrla. Ko sta z vzgojiteljico prispeli v stanovanje, je to bilo polno sorodnikov in znancev, ki so se med seboj prepirali in po pripovedovanju vzgojiteljice celo ruvali.

Jasna: »Dojela sem, da gre za medreligiozni družinski konflikt med maminimi in očetovimi sorodniki, ki so bili pravoslavne in muslimanske vere in se nikakor niso mogli sporazumeti kakšen pogreb bo mama imela.«

Deklica, ki se je prvič srečala z nekaterimi sorodniki in jih je bila vesela, je vso dogajanje opazovala. Vzgojiteljica je v intervjuju povedala, da so se Lune razveselili, nato pa so obe ignorirali. Ozračje je bilo napeto, zato sta z vzgojiteljico odšli k rejnici in na pokopališče, da se je Luna lahko poslovila od mame preden je stekel pokop. Ob vrnitvi v stanovanje, je to bilo v kaotičnem stanju, sorodniki pa sploh niso opazili, da sta se vrnila. Ker je bilo ozračje še bolj

nabito, se je Lunina matična vzgojiteljica posvetovala tudi s takratno ravnateljico kako naj ukrepa v kolikor bo situacija ogrožala deklico. Da bi jo zavarovala pred spori med sorodniki in znanci in sovražnim ozračjem, ki je vladalo v stanovanju, sta do časa pogreba počakali pri sosedih. Naposled je pogreb stekel v pravoslavnem običaju, čeprav je bila mama muslimanske vere in so njeni bratje zahtevali pokop po muslimanskem običaju. Vzgojiteljica je v intervjuju povedala tudi, da je še na samem pogrebu bilo slutiti napetost med pogrebci.

Jasna: »Luna je močno jokala, mamini svojci pa so jo silili, da poljubi mamo na lica, kar pa ni zmogla. Obvarovala sem jo, zato pa sem bila deležna precej grobe in zaničevalne plohe besed s strani nekaterih maminih sorodnikov, ne vseh. Mamini bratje so z Luno na sedmini spregovorili nekaj besed, a le o mami, saj z njo zaradi verskih nesoglasij niso imeli stikov. Niti besede Lune niso vprašali kaj in kako bo z njo ali o tem povprašali mene.«

Po pogrebu in sedmini je vzgojiteljica kljub visokemu pritisku očeta, da naj prespi doma, Luno odpeljala nazaj v MD. Luna je iskala bližino in se je crkljala pri vzgojiteljici naročju. Na poti v mladinski dom je Luna začela močno jokati in klicati mamo. Izmučena od celotnega dneva je na poti v dom zaspala.

Zanimalo me je, kako je Luna doživela tisti dan. Ob mamini smrti je bila stara komaj enajst let.

Luna: »Pogreb kot pogreb pač. Jaz se v bistvu nisem zavedala, mi je to bil pač pogreb. Takrat mi je bilo pač tak, saj nisem vedla zakaj se gre, z leti pride to za tabo. Sem bila kar mala.«

Na dan pogreba se je matična vzgojiteljica tudi prvič srečala z Luninim očetom. Kot je kasneje zapisala v poročilo, je imela vtis, da je bil oče pripravljen maksimalno skrbeti za deklico po mamini smrti. V spominu ji je ostalo tudi to, kako je deklico tolažil z trepljanjem po stegnih više na kolenom. Luna je odreagirala tako, da je vstala in se umaknila.

Jasna: »Pogreb Lunine mame je bil ob običajno prisotnih čustvih še dodatno nabit z drugimi neprijetnimi občutenji. Še dolgo za tem sem razmišljala o vtisih.«

Ob mamini smrti je bilo Luni komaj enajst let. Mislim, da takrat ni zmogla doumeti, da ji je mama umrla in kaj to dejansko pomeni. Iz vseh pripovedi lahko sklepam, da je na zunaj delovala kot trdna osebnost, ki jo je kazala že prej, navznoter pa si ji je zrušil občutek varnosti. Predvsem zaradi tega, ker z očetom nikoli ni mogla navezati pristnega čustvenega odnosa. Ko je mama umrla, je Luna v bistvu ostala sama in to jo je po mojem mnenju

spremljalo skozi celotno odraščanje. Očetu je zamerila, da je v vinjenem stanju zanemarjal mamo, ki je bila dokaj odvisna od pomoči, zato se njun odnos ni krepil.

V mladinskem domu je Luna po mojem mnenju zelo hitro prepoznavala, kako stvari tečejo, kako se lahko določenim stvarjem izogne in kako lahko neugodno situacijo obrne sebi v prid. Pristnih prijateljstev, ki bi bila zanjo pomembna in bi ji pomagala razvijati zdravega samospoštovanja, ni znala vzpostaviti. Kot pravi Tomori, vrstniki mladostniku omogočajo razvoj občutka pripadnosti širši družbi, ne le družinski skupnosti. Menim, da je Luna zelo težko razvijala občutek pripadnosti tako v matični družini, kot tudi z vrstniki in osebjem mladinskega doma. Dobila sem občutek, da se je Luna počutila najbolj pomirjeno, kadar je stvari opravila sama. Menim, da se je le s težavo zanašala na druge, kajti prva izkustva v družini ji niso mogla posredovati občutka varnosti in zanesljivosti. Nedvomno je mamina smrt pri Luni povzročila travmo, saj je izgubila edino zanjo pomembno osebo, kajti z očetom nikoli ni navezala odnosa oče-hči. O Luninem žalovanju ob mamini smrti oziroma o dolgoročnih posledicah, ni govorila nobena od intervjuvank, kar se mi je zdelo posebej zanimivo. Njena druga matična vzgojiteljica, ga. Tanja, je v najinem pogovoru omenila le, da je Luna predelala mamino smrt, ko je v času srednje šole uredila njen grob in postavila spomenik. Žalovanje je izredno individualni proces in menim, da je Luna žalovala po tiho, sama zase. Je pa pri žalovanju, sploh otroka, izredno pomembna pomoč, ki ji jo je vzgojiteljica nudila v obliki pogovora in podpore na maminem pogrebu. Menim, da je Luna na podlagi izkušenj iz družine razvila močne obrambne mehanizme, ki so ji nadomestili občutek varnosti, ki ga v družini ni doživela. Nekatere stvari, ki so jo obremenjevale ob izgubi mame, je preprosto potlačila.

PO MAMINI SMRTI

Po materini smrti je bil po sodišču odrejen skrbnik za posebne primere, v zvezi s financami in sicer takratna socialna delavka na matičnem CSD.

Deklica je vikende občasno preživela v rejniški družini, vendar je mnogokrat to situacijo izkoristila za potep po domačem mestu. Zadrževala se je v domačem stanovanju, predvsem ko je vedela, da očeta ni doma. Zaradi nesodelovanja z rejnico se je na željo rejnice končalo tudi občasno obiskovanje rejnice ob vikendih.

Zanimalo me je, kakšen odnos sta imela Luna in oče po mamini smrti. Vzgojiteljica je povedala, da Luna dolgo ni šla domov k očetu, dokler niso dobro presodili, da za Luno odhod domov ni ogrožajoč, da pa jo je oče v Mladinskem domu redno obiskoval, kolikor je le

zmogel. V tem času je zmanjšal popivanje in je skrbno preurejal stanovanje, da bi Luni bilo lepše. Vzgojiteljici je izražal bojazen, da bi mu CSD Luno vzel. Pogosto sta drug drugega poklicala po telefonu.

Menim, da je Luna po mamini smrti iskala kontakt z njim, ker je bil edina oseba, katera jo je povezovala z domom.

Luna je po mamini smrti spremenila vedenje, začela se je vesti samozadostno, dogovore z vzgojiteljico je samovoljno spreminjala in v pogovorih ni želela sodelovati. Ga. Jasna mi je povedala, da je Luna po mamini smrti pospeševala neodgovornost do okolja, obveznosti in dela, ignorirala je nasvete in zahteve odraslih.

Jasna: »Menila je, da je dovolj samostojna in, ker mame ni več, ni nikomur odgovorna.«

Vzgojiteljica je še dodala, da je sicer Luna imela jasno zastavljen cilj biti izobražena in uspešna v življenju, a je v tem obdobju delala vse v nasprotju z zastavljenimi cilji.

Kot mi je povedala, je Luna poskušala nadvladovati okolje na vse načine. Spretno se je začela izmikati kontroli in obveznostim tako v domu kot v šoli. Veliko je »špricala«. Na moje povpraševanje kaj je počela v tistem času, ko ni bila v šoli mi je povedala naslednje:

Luna: »To meni še zdaj nihče ne verjame. Pri moji osnovni šoli je bil en blok in ta blok je imel taki prehod oz. podhod. In jaz sem vsakič, ko sem špricala, sem sedela v tem prehodu in sem brala knjige. Ful velikokrat, se je pa znalo zgoditi, da sem prišla v šolo in je sošolka rekla, da je sama doma in da gremo špricat in se k njej napit. In smo šli k njej, enih pet nas je bilo iz razreda in smo šli pit, tisto smo pili kar je imela doma. Sem verjetno nekajkrat tudi šla potem pijana v mladinski dom. Spomnim se enega tedna, zdi se mi, da sem bila v šestem ali sedmem razredu, en teden nisem hodila v šolo. Tisti teden sem prišla v šolo in rekla, da sem nekaj bolna in sem šla v ta podhod in brala knjige. Potem, ko je Jasna prišla enkrat v šolo, je znorela in še danes meni Jasna tega ne verjame, ampak jaz sem res bila v tistem podhodu celi teden in sem brala knjige. Pač to mi je bilo fajn, in potem sem šla domov in to je bilo to.«

Zanimalo me je kako je na njeno neobiskovanje pouka reagirala šola in Luna je povedala, da na začetku še niso takoj v dom sporočili, da manjka.

Luna: »Ne, na začetku ne, ko me še niso poznali.«

Povedala mi je tudi, da je zaradi neobiskovanja pouka pogosto dobila kazen in ni smela čez vikend domov.

Luna: »Na začetku mi je bilo hudo, da nisem smela domov, potem pa ko mame več ni bilo, mi je bilo vseeno ali grem domov ali ne grem.«

Po mamini smrti je Luna razvijala mnoga tvegana vedenja, ki so bila po mojem mnenju posledica življenja v disfunkcionalni skupini, nizkega samospoštovanja in težjega obvladanja impulzov, nedvomno pa tudi družbe vrstnikov, ki so prav tako gojili tvegana vedenja.

Po pouku je pohajkovala in se je začela več družiti s prijateljicami iz šole in doma. Vzgojitelji so posumili, da je morda pokadila joint, vendar so ustrezno ukrepali v smislu temeljitega pogovora. Kolikor je znano njeni takratni matični vzgojiteljici, je Luna ostala »le« pri kajenju cigaret. Vzgojiteljici se je zdelo zanimivo, da ni rada sodelovala v pogovoru o drogah in ni bila udeležena v družbi mladostnikov, s katero so se ukvarjali s preprečevanjem uporabe drog.

Ga. Jasna je opazila, da so izhodi postali samovoljni, z družbo deklet, ki so brez kontrole posedala za živo mejo, kadile, se pogovarjale o spolnih zlorabah, kar je, kot je povedala vzgojiteljica, bila aktualna vsebina v tistem obdobju ipd. Luna je odločno odklanjala prostočasne dejavnosti, zanemarjala šolske obveznosti ter delo in druženje znotraj bivalne skupine. Odnos do vzgojiteljice je slabel in ni bil več tako topel.

Aprila 2000 je Luna začela je govoriti, da je nekaj, kar jo zelo teži, a ne more povedat. Čez nekaj časa je povedala, da jo je oče v alkoholiziranem stanju spolno zlorabil. Vzgojiteljica je v intervjuju povedala:

»Opisovala je situacijo z neverjetno natančnostjo in ob enem z neko neprizadetostjo.«

Dodala je, da je sama k vsaki izpovedi otroka resno pristopila, tudi Lunini, a je imela slutnjo, da v njeni izpovedi nekaj manjka.

Jasna: »Pomislila sem, da se Luna gre neko igro.«

Luna je zaslutila, da ji vzgojiteljica ne verjame povsem in je navezala tesnejši stik z mlado sodelavko, novinko v sosednji skupini, kot je pojasnila njena takratna matična vzgojiteljica. Njej je zaupala še nekaj detajlev zgodbe, nato sta skupaj z ravnateljico naredili načrt pomoči Luni.

Maja 2000 so sklenili, s soglasjem Lune, ki je podala pisno izjavo, da bodo očeta ovadili in junija 2000 je bila prijava podana na pristojno okrožno sodišče.

Želela sem izvedeti, kako je Luna doživljala takratno dogajanje.

Luna: »Ne spomnim se, kako je prišlo do tega, da sem spregovorila o spolni zlorabi, verjetno po pogovorih z vzgojiteljico, ki je bila takrat nova. Povedala sem prvo tej vzgojiteljici. Zelo blizu sem si bila z njo, zelo dosti sva se pogovarjale, si pisale pisma, zelo sem ji zaupala in verjetno tudi zato povedala. Mislim pa, da je prijavila takrat moja matična vzgojiteljica Jasna. Kako je takrat vplivalo na mene ne vem, verjetno se je na nek način kazalo tudi skozi špricanje pouka, pitje, kajenje trave.«

Zanimalo me je, kako je na ovadbo reagiral oče. Vzgojiteljica mi je povedala, da sta kontakt imela tudi kasneje, ko je Luna očeta prijavila za spolno zlorabo. Povedala je, da je oče bil glede prijave zelo potr in ji je večkrat ponavljal vprašanje zakaj mu to dela, če dobro ve, da ji ni ničesar storil in jo ima zelo rad. Luna je bila do njega zelo žaljiva in vulgarna. Zatrjeval ji je, da ji takega vedenja ne zameri, ker ve, da je ona izgubila mamo.

Menim, da se je Luna kot otrok v stanovanju nagledala določenih stvari kot je pijančevanje, po njenih besedah tudi zloraba mame, kar je pri njej vsekakor pustilo posledice. Sama menim, da spolno zlorabo v kakršnikoli obliki obvezno spremlja tudi psihološka zloraba, saj jo vedno spremlja prepoved razkritja skrivnosti, kar vpliva na otrokovo intelektualno, psihično in socialno funkcioniranje.

Kot mi je vzgojiteljica Jasna še povedala, sama danes meni, da spolne zlorabe ni bilo:

»Kot otrok se je prav gotovo nagledala v stanovanju golih moških in še česa ob tem. Tam so pogosto spali očimovi prijatelji, v stanovanju pa so bili Lunin polkavč in zakonska postelja tik drug ob drugem. Znala je omenjati, kaj je videla in takšne slike pri Luni lahko puščajo trajne posledice v odnosu do moških.«

Julija 2000 je zaradi posebne situacije v času letovanja s pomočjo ravnateljice spoznala in vzpostavila kontakt s svojo teto v BiH, kjer je preživela daljši del počitnic. Od takrat so se stiki z maminimi sorodniki ojačali in postali redni, tako da je vsako leto obiskovala sorodnike v BiH in občasno tudi v Nemčiji živeče.

Situacije na letovanju in njenega izida, se je Luna tekom intervjuja spominjala tako:

»Enkrat sem bila v Poreču pa sem neko norijo naredila, nekaj smo se napili, jaz in še dve iz doma. Dva dni smo bile pijane in so valda mogli prit po nas tri, in ker so bile počitnice in je dom bil zaprt je bivša ravnateljica to nekak uredila in jaz sem šla v Bosno. Saj je bilo vredu tam, v tistem trenutku mi je bilo butasto it tja, ker sem hotela bit z onima dvema iz doma. Pač tak mi je bilo, kaj bom jaz zdaj tam. Se kar razumemo, še hodim tja na počitnice.«

Luna je še naprej popuščala v šoli, v enoti ni nikogar več upoštevala, prosila je, da bi šla v drugo enoto, k tisti mladi vzgojiteljici. Začela je manipulirati z zaposlenimi sebi v prid.

Kot je povedala ga. Jasna, so prepoznali, da izsiljuje in ocenili, da ni prav, da je še dalje v enoti in v stiku z družbo izven doma. Tako so se odločili za premestitev v drugo enoto. Upali so, da bo sprememba okolja oziroma druga lokacija in druga stanovanjska skupina in nova matična vzgojiteljica pozitivno vplivali na njen razvoj.

Ko je Luna začutila, da se bliža sprememba in bo morala v drugo enoto, je postala negotova in zelo ustrezljiva. Menim, da se je bala zapustiti enoto, v kateri je takrat bivala in go. Jasno, saj je to zanj pomenilo, da bo spet morala zapustiti njej znano in zanj varno okolje.

Novembra 2000 je bila Luna zaradi neobiskovanja pouka, potepanja, srečevanja z drogo in alkoholom ter kraje premeščena v drugo enoto Mladinskega doma, matična vzgojiteljica je postala ga. Tanja.

Na samem začetku je Luna kazala interes in voljo do bivanja v drugi enoti. Ga. Tanja je v svoje poročilo zapisala, da se je Luna počasi vključevala v skupino, pri pogovorih se ni želela srečati s pogledom, kar je po mojem mnenju znak nizke samozavesti. Več pozornosti je začela posvečati svoji zunanji podobi, oblačiti se je začela kot odraslo dekle in skušala vzbuditi poroznost pri fantih. Vzgojiteljica je opazila, da se je Luna povezala z določenimi dekleti in fanti. S svojim izzivanjem in prenašanje pogovarjanj med dekleti je nenehno povzročala konflikte v skupini. Luna se je v odnosih do vzgojiteljev vedla naklonjeno, medtem ko jih je pri mladostnikih označevala kot neiskrene in nepravične.

Pri učnem delu je bila nesamostojna, zato ji je bila nudena učna pomoč s strani zaposlenih in prostovoljcev. Skrbi in odgovornosti vestno opraviti neko stvar Luna v svojem odraščanju v matični družini ni spoznala in je tako tudi ni mogla ponotranjiti. Motivacija za učenje je bila slaba, kljub njenim poklicnim ambicijam, da se bo šolala in pridobila visoko izobrazbo. Učno je bila neuspešna z velikim številom neopravičenih ur, praktično neocenjena.

V 9. razredu se je začela izmikati šolskemu delu. Navezovala je stike se na slučajne združbe mladih v dopoldanskem času, ki so prav tako izostajali od pouka.

Pogosto je začela konzumirati alkohol. Ga. Tanja je v intervjuju povedala, da se je v šoli enkrat tako napila, da so iz šole klicali, da mora priti po njo, ker je v kritičnem stanju, da ni pri zavesti. Ko je prispela v šolo, je bila po njenih besedah Luna čisto normalna. Vzgojiteljica

je bila mnenja, da je želela je vzbuditi pozornost. Menim pa, da je poskušala razbrati meje in je preverjala ali se lahko na matično vzgojiteljico zares zanese, ali ji bo stala ob strani.

Kot mi je vzgojiteljica v intervjuju povedala, je Luna v času bivanja v njihovi enoti kadila tudi travo. Imela je nekaj prijateljev iz druge enote, s katerimi je skupaj kadila.

V spominu ji je ostal dogodek v času počitnic, ko je bila Luna nakajena.

Ga. Tanja: »Takrat bi morala iti v trgovino, naši gospodinji kupiti maslo, tisti denar pa je zapravila, se napila in nakadila. Ko se je brez tega denarja pozno vrnila v dom, je bila nemogoča po vedenju, videlo se je, da je nakajena. Poklicali smo rešilca in jo hospitalizirali v bolnico, vendar je v bolnici odklanjala sodelovanje. Ker Luna ni želela sodelovati in se ni pustila pregledat, je takratna ravnateljica rekla, da bo morala ena druga punca, ki jo je Luna poznala in sta se skupaj potepali, oditi iz doma. Luno smo v bolnišnici dolgo prepričevali, vendar se nismo uspeli pogoditi. Pogodili smo se nato tako, da sva s takratno ravnateljico odšli v dom in tej puncu rekli, naj gre k Luni, ter ji pove, da v primeru, da se ne bo pustila pregledati, izčrpati in bolnišničnemu osebju presoditi v kakem stanju je, bo moralo to dekle na zahtevo ravnateljice zapustiti dom, da ju ločimo zaradi njune varnosti in lažjega nadzora. Luna je pristala in je morala ostati v bolnici. Zjutraj so me ob sedmih poklicali iz bolnice, da je Luna bolnico samovoljno zapustila in pet minut po klicu, je bila Luna že v STS. Nato sem obvestila policijo in bolnico. Prišli so po njo in jo odpeljali nazaj v bolnico ter opravili odpust, kot je moral biti.«

Zlorabe drog in alkohola so se lotili s pogovorom.

Vse več je navezovala stike tudi do nasprotnega spola. Luna je razvijala svojo spolno identiteto in iskala svojo spolno vlogo. Menim, da je na njeno spolno dozorevanje vplival tudi odnos do spolnosti mame in očeta in tudi odnos širšega okolja, v katerem je odraščala. Vzgojiteljica je povedala, da je Luna imela simpatije v skupini, kar pa je bilo proti pravilom doma.

Tanja: »Izbirala si je vedno simpatične fante, zaželene pri dekletih.«

Začela je tudi eksperimentirat s spolnostjo in nabirati prve izkušnje. V intervjuju je Luna povedala:

»Jaz sem šla na izlet s planinci, mislim, da za dva dni in tam sem zgubila nedolžnost. Z enim fantom, ki je bil v drugi enoti doma, jaz sem pa takrat bila že v premeščena. No, in preden

smo prišli v Maribor, me je že Tanja v kopalnici čakala z nosečniškim testom, je že vse vedela, ker je ta fant pač vsem povedal. In sva naredile test in ni bilo nič, in potem sem začela jesti kontracepcijske tablete. Še vedno jih jem. No, to da bi zanosila kar tak, to je ena stvar, ki se meni ne more zgoditi.»

Luna je vse manj sodelovala z matično vzgojiteljico kakor tudi z drugimi vzgojitelji v enoti. Med mladostniki v skupini in zaposlenimi je povzročala zmede v komunikaciji, svoja dejanja je prikrivala, manipulirala je in bila neodkrita. Vzgojiteljica je opazila tudi, da nima pozitivnega odnosa do lastnine, predvsem ne tuje, kar je Luni povzročalo mnogo težav pri jemanju tujega. Pogosto je tudi lagala, menim, da največkrat zaradi tega, da bi se izognila kazni.

Kot je ga. Tanja zapisala v opazanja, se je Luna v času bivanja v STS razvila v zelo iznajdljivega in dobrega poslušalca in sogovorca, še posebej, kadar jo je kakšna stvar zanimala, kar pa je tudi hitro in spretno uporabila sebi v prid sama sebi in mnogokrat v škodo drugih. Kljub prijavi in očetovi seznanitvi, da ga je deklica prijavila, so vzgojitelji opazili, da vedno bolj tesno sodelujeta, kljub prepovedi stikov s strani CSD. To se mi zdi zanimiv preobrat v njunem odnosu. Lahko le ugibam kakšne razloge je Luna imela, da je iskala kontakt z očetom. Menim, da je bila zaradi prihajajoče spremembe bivanja, ki ga je povzročila sama s svojim vedenjem, precej negotova in ji je stik z očetom, kljub slabemu odnosu v preteklosti, še vedno pomenil varno točko v smislu okolja, ki ga pozna in ve kako funkcionira.

Menim, da je Luna svoje stiske in notranjo negotovost izražala skozi tvegano vedenje kot je uživanje alkohola in drog. Že v svoji matični družini je oblikovala nekritičen odnos do alkohola, tudi do jemanja tablet.

Ga. Tanja je zapisala, da deklica očeta izkorišča za pridobitev materialnih dobrin in ko je slutila, da bo prišlo verjetno do spremembe bivanja zaradi njenega vedenja in popuščanja v šoli, je napovedovala, da bo preklicala izjavo in se vrnila živeti k očetu.

Verjetno je bila Luna v veliki stiski, saj je vedela, da bo po lastni krivdi morala zapustiti mladinski dom, na katerega pa je bila po mojem mnenju zelo navezana, saj ji je ponujal nadomestno družino.

Ker Luna ni bila pripravljena aktivno sodelovati, upoštevati nasvete vzgojiteljev in delati na šolskem in osebostnem področju, so se zaposleni v enoti odločili, da ne more več ostati v stanovanjski skupini.

Zanimalo me je, kaj je bil ključni dogodek, kaplja čez rob, da so se odločili, da Luni trenutno v domu ne morejo pomagati. Ga. Tanja, Lunina druga matična vzgojiteljica mi je povedala:

»Po tistem dogodku, ko se je v šoli napila in sem morala po njo, smo se odločili, da bomo v STS imeli še pogovor z njo. Luna je odreagirala verbalno agresivno, drla se je in zaposlene zmerjala z žaljivkami. Takratna ravnateljica se je odločila, da gre Luna v zavod. V bistvu je ta odločitev bila za Luno velika streznitev. Namestili smo jo z obljubo takratne ravnateljice, da se lahko vrne, če se bo spremenila in postala pozitivna. Odpust iz doma je stekel hitro, že v naslednjih dneh.«

Odločili so se, da jo namestijo v Vzgojno-izobraževalni zavod Veržej.

➤ **Namestitev in bivanje v VIZ Veržej**

Center za socialno delo je podprl predlog zaposlenih mladinskega doma, da Luno namestijo v VIZ Veržej.

Novembra 2001 je CSD izdal začasno odločbo, s katero je odredil, da je v decembru 2001 Luna iz mladinskega doma Maribor nameščena v VIZ Veržej. V obrazložitev je bilo zapisano: *Mladostnica v letošnjem letu ne sodeluje, ne upošteva pravil in dogovorov, njeno vedenje je samovoljno. Izmika se učnemu delu tako, da je učno popolnoma neuspešna z velikim številom neupravičenih ur. V dopoldanskem času se navezuje na slučajne združbe mladih, ki prav tako izostajajo od pouka. Odklanja sodelovanje z matično vzgojiteljico. S svojim manipulativnim vedenjem škodi sebi in drugim. Strokovno osebje MD ugotavlja, da je mladostnica prerasla okvire njihovega doma in menijo, da za njeno zaščito in nadaljni razvoj potrebuje okolje z bolj strukturiranim vodenjem, z ožjim socialnim poljem zaradi boljših možnosti nadzora, predvsem pa pogoj za interno pridobitev osnovnošolske izobrazbe. Zato predlagajo namestitev v VIZ.«*

CSD je odločil na podlagi 119. člena ZZZDR. 119.člen ZZZDR pravi : *Center za socialno delo je dolžan storiti potrebne ukrepe, ki jih zahtevata vzgoja in varstvo otroka ali varstvo njegovih premoženjskih in drugih pravic in koristi.*

Februarja 2002 je CSD izdal odločbo, kjer je zapisano:

Komisija CSD Velenje podpira predlog MD in prav tako dano možnost, da se mladoletnica še vedno lahko vrne v njihov dom, v kolikor se sama odloči ob ustrezni strokovni pomoči, da spremeni vzorce svojega vedenja. Komisija je pri svojem mnenju upoštevala dejstvo, da sta

Luna in njen oče podala izjavi, iz katerih je razvidno, da se z namestitvijo v VIZ Veržej strinjata. Na podlagi teh ugotovitev je CSD odločil, kot izhaja iz izreka odločbe v skladu z 88. členom Zakona o soc. varstvu (URL 54/92) in 1. odstavka 121. člena ZZZDR (URL SRS 14/89), ki določa, da sme center za soc. delo sam ali v sporazumu s starši oddati otroka v zavod zaradi njegove osebne ali vedenjske motenosti, ki bistveno ogroža njegov zdrav osebni razvoj.»

Tako je bila Luna decembra 2001 nameščena v VIZ Veržej z obljubo takratne ravnateljice, da se lahko vrne, če se bo spremenila in uspešno zaključila osnovno šolo.

V Luninem spisu, ki ga imajo v Mladinskem domu Maribor ni nobenega poročila kako je potekalo bivanje deklice pri njih. Kot je povedala njena matična vzgojiteljica ga. Tanja, jim iz Veržeja niso pošiljali nobenih poročil kako je z deklico. Povedala pa je tole:

»Z Veržeja so samo mene obveščali po Luninem naročilu; ko so svojce obveščali o učnem uspehu in jih klicali na kakršne koli obveznosti, so to pošiljali meni. Luna je konec decembra odšla, mi pa smo jo povabili še na zaključno zabavo ob Novem letu, potem se pa nismo več videli do odpusta iz Veržeja.«

Luna mi je o bivanju v VIZ Veržej povedala samo to:

»V Veržeu je zelo strogo, vse je pod nadzorom določene so ure za vse, za nakupovanje, sprehod, vse. O odpustu jaz ne vem kaj dosti, ker sem bila zelo vesela, da grem od tam nazaj v dom.«

Ker me je zanimalo, kako je potekal odpust iz VIZ Veržeja, sem o tem izprašala Lunino drugo matično vzgojiteljico. Ta je celoten odpust razložila takole:

»Odpust iz Veržeja je potekal tako, da so me povabili na zaključno prireditev osnovnošolcev v VIZ Veržej. Vabilo sem dobila jaz osebno, ne mladinski dom kot ustanova, ampak osebno jaz. Po posvetu s takratno ravnateljico, je ta rekla, naj grem. Ko sem prišla tja, me je že čakala in ko me je videla, je bilo kot v filmu: je pritekla v copatih in je rekla: »jaz grem domov«. Nato smo imeli z delavci VIZ Veržeja sestanek: starši so bili seznanjeni z uspehom, kam so otroci vpisani, skratka nobene prireditve ni bilo, ampak so samo starši prišli po otroke. Jaz sem povedala, da Lune ne morem vzeti v MD, ker ni bila uradno odpuščena in da mora CSD povedat kam bo šla. V Veržeu se niso ubadali s tem kaj naj jaz naredim, oni so vedeli samo to, da Luna odhaja, ker je osnovno šolo končala. Povedali so, da je vpisana na Srednjo ekonomsko šolo v Mariboru, da je vpis urejen, da gre v Mariboru. Skratka jaz sem

bila v dilemi, kaj narediti, ker deklice po zakonu ne bi smela odpeljati, saj CSD ni potrdil ponovne namestitve v mladinski dom, skratka ni bila izdana nobena odločba o odpustu in namestitvi. Potem sem jo odpeljala v STS, saj je Luna imela že vse pospravljeno in spakirano. V Veržej so si odpust pribeležili, skratka so jo meni vrnili kot da je last MD, Luna pa je vztrajala, da gre domov (v mladinski dom). In zanjo ni bilo variante, da ne bi šla v MD, ker se je odločila, da gre domov in ker smo ji obljubili, da se lahko vrne, če bo pridna. Tako sem jo odpeljala v Maribor, obvestila takratno ravnateljico o postopku odhoda iz VIZ Veržej. S takratno ravnateljico sva začeli razmišljati kako smo mi zdaj njo dobili, če je ona bila odpuščena ali ni bila, ker za to potrebujemo odločbo. Nakar je ravnateljica poklicala CSD in predstavila zadevo. Na CSD-ju so bili zelo ogorčeni in jezni in so zahtevali sestanek, kateremu sem morala prisostvovati tudi jaz, zelo jezni so bili tudi na mene, ker sem jo odpeljala. Na CSD-ju jim sploh ni bilo jasno kako se je lahko to zgodilo. Ravnateljica je vztrajala na timu CSD, MD jaz pa sem zahtevala, da je prisoten tudi nekdo iz Veržeja. Ko smo se mi dobili s CSD-jem v Mariboru, so iz Veržeja poslali psihologinjo. Skupaj smo ugotovili, da je potrebno pravno formalno urediti odpust iz Veržeja in ponovno namestitev v Mladinski dom.«

VIZ Veržej je v poročilo za CSD zapisal, da se je deklica dobro vključila v skupino, ni imela težav v odnosu do vzgojiteljev in učiteljev. Do sošolcev je imela primeren odnos, bila je vodljiva in komunikativna. Delovnim obveznostim se ni izmikala.

Za šolsko delo je bila motivirana, vendar učni uspeh na koncu osmega razreda ni bil takšen, kot si ga je želela. Izbrala si je izobraževanje v srednji ekonomski šoli, kar pa je bil po mnenju CSD in MD zastavljen previsok cilj. Zaradi navedenega je CSD predlagal v sodelovanju z mladostnico preusmeritev v lažji program.

Konec junija 2002 je CSD izdal odločbo za premestitev Lune iz VIZ Veržej v Mladinski dom Maribor, kjer so zapisali, da je Luna v času bivanja v VIZ Veržej kazala velik interes do vrnitve nazaj v MD. Svoje soglasje z vrnitvijo je podal na zapisnik tudi njen oče. Njeno vrnitev v dom je podpiral tudi center, ki je na podlagi poznavanja družinskih razmer bil mnenja, da deklica za vrnitev v domače okolje nima ustreznih pogojev. Ob sprejemu deklice v MD so imeli skupni timski sestanek, na katerem so bila Luni jasno postavljena pravila in z upoštevanjem le-teh je center pričakoval, da bo njeno nadaljnje bivanje v domu koristno. Dogovorili so se, da bo redno obiskovala pouk in skrbela za svoje šolske obveznosti, da bo upoštevala red in pravila doma ter bo sodelovala z vzgojiteljico in se izogibala slabi družbi. CSD se je zavezal, bo v sodelovanju z MD še naprej intenzivno spremljal deklico.

CSD je odločal v skladu z 119. členom ZZZDR (URL 14/89).

Po odpustu je v času počitnic Luna poklicala v Veržej in se predstavila, a se je niso spomnili. Na podlagi tega si je ustvarila mnenje o tem. Junija je bila iz VIZ Veržeja odpuščena, avgusta pa so jo že pozabili, kar je večkrat tudi kje povedala.

Namestitev v VIZ Veržeja je po mojem mnenju Luni zelo pomagala pri spoznanju, da mora spremeniti svoje vedenje in se skoncentrirati na cilj, ki si ga je sama zadala in sicer, da bo dosegla visoko izobrazbo. Menim, da je bil razlog za ta zadani cilj dejstvo, da nista ne mama in ne oče imela poklica, dokončala sta nekaj razredov osnovne šole. Luna je zase želela nekaj več in menim, da je v Veržeu spoznala, da je mladinski dom zanjo dobra priložnost, da uredi svoje življenje in dosega zastavljene cilje.

➤ **Ponovna namestitev v Mladinski dom**

Po ponovni namestitvi v mladinski dom sta se Luna in ga. Tanja odpravili na Srednjo ekonomsko šolo, kamor naj bi bila vpisana. Ugotovili so, da ni bila sprejeta. Luna je z vzgojiteljico šla k poklicni svetovalki na pogovor, kjer so skupaj iskali rešitev. Ker je Srednji ekonomski šoli najbolj podobna Srednja poslovna šola, se je Luna vpisala na Srednjo poslovno šolo.

Luna je ponovno začela pohajkovat naokoli in popivat. Korak nazaj ocenjujem kot prehodno mladostniško vedenje. Zanimalo me je, kako so se strokovni delavci lotili teh težav. Kot mi je pojasnila ga. Tanja, ni pri delu z Luno uporabljala kakih posebnih prijemov. Veliko sta se pogovarjali in gradili na njunem odnosu. Povedala je, da njihov odprti sistem dela in življenja mladostnikov ne omogoča stalnega nadzora nad mladostnikom izven hiše in je iskren odnos izjemno pomemben, kakor tudi integracija mladostnika v stanovanjsko skupino.

Pouka ni obiskovala redno, saj se je raje potepala. Kot je povedala ga. Tanja, se je Luna v prvem letniku srednje šole zbližala z dvema sošolkama, ki jih je v stanovanjski skupini tudi predstavila.

Ga. Tanja: »Punci sta tu pred nami igrali čisto drugo vlogo, skrbnih dijakinj, čeprav sta mi bili že hitro sumljivi, nisem pa mogla nič ukrepat, ker nisem imela nobenega dokaza in vpliva zunaj STS.«

Nato se je zgodil dogodek, ki ga je ga. Tanja označila kot ključnega pri spremembi vedenja:

»Nek vikend je Luna prosila za izhod. Šli so v mestni park z polno nakupljene pijače. Takrat je bila Luna še toliko pri sebi, da je slišala, kako so se fantje pogovarjali, kako si bodo podelili punce. Nato so se nekam peljali. In ker jih je bilo toliko, mislim, da so dekleta vozili celo v prtljažniku. Nato so se nekje ustavili. Luna je prišla toliko k sebi, da je ugotovila, da pa vinjeni fantje imajo čistih namenov in se je odločila, da odide. Odšla je od tam domov. Sama ne ve od kje, ni znala ocenit kje točno se nahaja. Luna je šla, šla, šla in šla dokler ni prišla do ceste, mislim, da je celo tam nekega taksista zaštopala, ki jo je pripeljal nazaj v dom. Šla je v sobo, vzela telefon in me poklicala, jokala je, da moram takoj prit, da mi more nekaj povedat in da če mi zdaj ne bo, ne bo nikoli povedala, da se ji je nekaj grozljivega skoraj zgodilo.«

Vzgojiteljica se je takoj odpravila v stanovanjsko skupino. Luna je jokala in ji povedala, kaj se je zgodilo. Pogovorili sta se in prišli do zaključka, da se bo izognila družbi teh dveh sošolk, ker to zanje ni dobro. Vzgojiteljica jo je tudi opomnila, da je lahko prišla nazaj v dom pod pogojem, da se bo držala reda in navodil. Kot je povedala ga. Tanja, se je Luna po tem dogodku povezala z drugo sošolko in razredničarko, ter je po tem dogodku začela živeti čisto drugače. Začela je delat za šolo in je postala tako ambiciozna, da je želela vedno več in je hotela biti najboljša. Vzgojiteljica je povedala, da je zelo hitro zablestela v razredu.

Tanja: »Ni se dala, da bi ona bila manj.«

O dogodku je vzgojiteljica povedala še to:

»Mislim, da se je takrat zelo ustrašila, sploh če pomislimo, na to kar se ji je dogajalo z očetom. Bilo je zanimivo pri sodni izvedenki. Vprašala me je, koliko ji jaz verjamem, da je res glede obtožb proti očetu in njegovemu prijatelju. Jaz nisem mogla takrat nič reči, ker v tistem času Lune nisem obravnavala. Rekla pa mi je da, če je bilo to res, je Luna sedaj izredno trdna osebnost, da je to predelala ali potlačila. Takrat je Luna delovala zelo močno, imela je predelan problem. Nikoli nisem videla mnenja izvedeniškega.«

Menim, da je ob tem dogodku Luna kritično pogledala na svoje vedenje in je pretehtala, kaj je zanje pomembno in dobro in kaj ji škodi.

Luna se je v šoli trudila, zastavljala si je jasne cilje in jih uresničevala korak za korakom. Svoje obrambne mehanizme je po mojem mnenju obrnila sebi v prid, v smislu doseganja ciljev. Čez vikende ni odhajala domov. Ga. Tanja je povedala, da Luna nikoli ni želela, da se oče pojavi v Mladinskem domu in da se ga je najprej sramovala. Sovražila ga je in bila jezna

nanj, do njega je gojila mnogo negativnih občutkov, ki jih je po mojem mnenju potlačila. Menila je, da bi moral bolje poskrbeti za mamó.

Tanja: »Ko sva prvič šli v stanovanje po mnogih letih, je tako pobirala stvari, kot da bi kradla, kot ena sraka. Vse kar se ji je zdelo, da njemu ne pripada, da je samo njeno in od njene mame, je pobrala. Vse, kar se ji je zdelo, da mu ne pripada in da tudi ona ne želi imeti, ker ni navezana, je vrgla v smeti.«

Zanimalo me je, kako je oče reagiral na to Lunino dejanje. Vzgojiteljica mi je povedala, da ga takrat ni bilo v stanovanju in ni bilo neke posebne reakcije. Ko se je vrnil v stanovanje, je ugotovil, da nekaj stvari manjka.

Tanja: »Rekel je, naj jih prinese nazaj, ker bi jih on imel zato pa zato, da bi imel mamino sliko zato pa zato, in mamino bluzo, je Luna rekla: ne. Luna je naredila po svoje.«

Predvidevam, da je obisk domačega stanovanja pri Luni pred oči priklical spomine in sprostil zavoro čustev, ki jih je gojila do očeta in jih potlačila.

Po dolgem času sta Luna in ga. Tanja šli v stanovanje, ko so se na CSD-ju dobili, da je oče podpisal, da Luni dovoli preživeti počitnice v Bosni in v Nemčiji pri sorodnikih. Ker je podpisal, da je oče in je moral tudi na CSD-ju dovoliti, da Luna potuje. Kot je povedala ga. Tanja je takrat oče začel sodelovati:

»Vedno je poudaril, da dovoli, da gre Luna v BiH, če pa se ne vrne in ostane tam, bo meni nekaj naredil.«

V BiH je potovala tako, da jo je vzgojiteljica vozila v Zagreb, do Zagreba so na avtobusno postajo prišli sorodniki, enkrat teta, enkrat stric, nekajkrat bratranec. Tam jim je vzgojiteljica predala Luno in tudi denar. Sorodniki so podpisali, nato pa so skupaj z Luno potovali v BiH. Ga. Tanja je v intervjuju povedala, da je s temi sorodniki imela dobre izkušnje, da so tudi njo lepo sprejeli. Večkrat so tudi poklicali v stanovanjsko skupino, o počitnicah so se sporazumno dogovarjali.

Ko je bila Luna samostojnejša, jo je vzgojiteljica vozila v Ljubljano od koder je Luna potovala v BiH, kjer je preživela cele počitnice. Med počitnicami je tudi nekajkrat poklicala in povedala, da je dobro. Večkrat je vzgojiteljica govorila tudi z Lunino teto, mamino sestro. Kot je povedala ga. Tanja, je teta postala zelo verna in je Luna začela siliti, da se mora pokoriti in moliti h Alahu, česar pa Luna ni želela.

Luna mi je v intervjuju situacijo opisala tako:

»Teto se je nekaj let nazaj pokrila. Ko sem začela hoditi v BiH, še ni bila zavita. Sicer je vedno bila zelo verna, ampak je rabila od moža dovoljenje, da se lahko zavije, ker ko se je ona zavila, mož ne sme več pit in vse kar spada zraven. Ona me je začela učiti arabsko pisat in neke molitve, hotela mi je to vse približat, ampak meni je to bilo tak butasto in nisem imela interesa. Nato sem nekako nehala hodit z njej in izgubljala stik. Ona je imela neke druge predstave, jaz pa svoje. Njej je čisto nerazumljivo, ko ji rečem, da boga ni. Doma nismo bili verni v smisli, da bi hodili v cerkev ali molili.«

Luna ni čutila pripadnosti sorodnikom in njihovega načina življenja pogojenega z vero. Že v procesu socializacije doma ni imela pogojev, da bi preko polno razvitih čustvenih stikov, razvijala tudi pripadnost sorodstvu .

Luna je povedala, da včasih gre tudi v BiH k očetovim sorodnikom, vendar vedno manj. Pravi, da je nič ne vleče tja in ne čuti potrebe, da bi ohranjala stike z njimi.

Luna: »Eno poletje sem bila tam dva meseca tam in mi je bilo dovolj. Zelo je oddaljeno od mesta in nimam kaj za počet. Nimam neke potrebe, da bi hodila tja, če grem zdaj za kaki vikend, grem pač zaradi njega, da mi neha težiti.«

Ga. Tanja mi je povedala tudi, da je Luna zelo rada šla v BiH, kjer je nihče ni videl, kjer je šla ven. Tam je zelo je izstopala v moški družbi, vedno je bila urejena.

Menim, da Luna ni imela jasno razvitega občutka identitete in je bila zelo nesamozavestna. Razloge ponovno vidim v matični družini, v pomanjkanju vzora, vzgojnih sporočil, stabilnega okolja in podpore. V BiH se je po mojem mnenju počutila samozavestno in varno, saj je imela občutek, da se ne rabi pretvarjat. Bila je ena izmed redkih deklet, ki je bilo modno oblečeno, kar ji je po mojem mnenju dvigalo samozavest in ji dajalo pozitivne izkušnje.

Tanja: »Bila je taka slovenska dama, ki je prišla tja.«

Ko je hodila na počitnice k teti v BiH, je tam spoznala fanta in se zaljubila. Tista ljubezen je bila tako močna, da je bila pripravljena v Mariboru vse pustiti, iti v BiH in živeti po njihovih načelih. Kot je povedala ga. Tanja, po načelih vloge ženske v vlogi družine in strežnice moškemu. Ta fant jo je razočaral. Ga. Tanja je povedala, da je Luna zasledila in opazila, da se spogleduje z drugo, z bolj seksipalno žensko. Luna bi bila takrat pripravljena narediti vse, vendar ko je ugotovila, da fant gleda drugo in zakaj jo gleda, je z njim končala.

To zvezo mi je malo drugače v intervjuju opisala tudi Luna.

»Takrat sem se hotela preselit v BiH in se poročiti. Bil je malo starejši, hotela sem bit z njim in se z njim poročiti, mislim, da je to bilo konec tretjega letnika. Rekla sem si, da bom naredila zaključne izpite potem pa grem v BiH in ne bom šla več v šolo. Nato je njemu umrl ata, midva sva se skregala in to je bilo to. Takrat mi je bilo kar hudo, ampak danes, ko razmišljam, sem vesela, da se je tak odvijalo. Takrat sem tudi čez vikende hodila v BiH, spala sem pri stricu. Po mamini strani so muslimani, ta fant pa je bil pravoslavac. Sorodniki so bili proti, ampak meni je bilo vseeno. No, saj je tudi oče je pravoslavac.«

Kljub temu, da ji takšen način življenja ni bil blizu, je zaradi tega fanta bila pripravljena zavreči svoje cilje po visoki izobrazbi in se prilagoditi, ter zapustiti mladinski dom, kar kaže na to, da je do njega gojila močna čustva in je v nekem trenutku bila pripravljena pustiti svojim čustvom prosto pot.

Tudi v enoti so se razvijale simpatije. V srednji šoli je po pripovedi go. Tanje, Luna imela simpatijo do dveh dečkov. Kot je povedala, to niso bile samo simpatije, ampak so si v enoti to jasno izražali, tudi na skrivaj.

Tanja: »Kršenje pravil je bilo, vendar nikoli nismo videli konkretno ali ujeli ob kršitvi, zato smo tudi želeli pustiti, da se to preraste.«

Tudi Luna se je spomnila simpatije, ki jo je imela v enoti:

»Z enim fantom iz doma sva bila skupaj, nihče ni vedel. Midva sva bila skup, ko nama je bilo. Včasih sva šla kam, včasih pa sva bila tudi v domu, kar se je kasneje tudi izvedelo. Se je zvedelo in so nama prepovedovali, ampak če sva hotela bit skup, sva še vedno bila skupaj... Vsi so nama prepovedovali, ampak midva sva še vedno bila skupaj... Nama je bilo vedno še boljše, ko je nekdo rekel ne.«

Kot je povedala, iz te zveze ni nastalo nič resnejšega.

Ga. Tanja se je spomnila še ene Lunine zveze. Luna je v drugem letniku opravljala obvezno prakso v nekem podjetju. Tam je bila Luna zelo dobro sprejeta, saj je bila zelo spretna, sposobna, komunikativna. V času prakse je spoznala varnostnika, ki je začel iskati stike z njo. Vzgojiteljici je Luna sprava delovala zelo odprta in sprejemljiva. Ta fant je veliko hodil po Luno in sta skupaj šla ven, tudi v domu so ga spoznali. Na go. Tanjo je naredil izredno simpatičen vtis. Kot je povedala, je Luna spoznala tudi fantovo mamo, ki je prav tako bila

zaposlena v istem podjetju. Nekajkrat sta šla ven, nato pa je Luna to zvezo prekinila. Po pripovedi vzgojiteljice, je fant še dolgo skušal navezati stik z Luno.

Tanja: »Luna je prekinila zvezo, ko jo je povabil v svojo družbo. Zaprla se je. Tako se je zaprla, da sta šla včasih ven, pa jo je čez 10 minut pripeljal nazaj, ker je verjetno postala neugodna. Veselila se je tako dolgo, dokler se ni pripeljal do enote, potem pa ji več ni bilo za it in je v bistvu šla na silo, ker smo jo pregovorili.«

Menim, da so Lunine reakcije nastale na podlagi strahu in nizke samozavesti. Ponovno se je pri njej pojavil vzorec vedenja, ki jo je naredil nedostopno in zaprto vase. Mislim, da se je bala, da je njegova družba ne bo sprejela. V njenem vedenju in reagiranju sem prepoznala strah pred navezanostjo in posledično tudi pred izgubo ljubljene osebe, kar pa je povezano z odnosi, ki jih je spoznala v matični družini. Luna se težko naveže in odpre drugi osebi, saj jo je izkušnja ob izgubi mame naučila, da ne moreš biti prizadet, če v odnos ne vlagaš globokih čustev.

V BiH je Luna spoznala sestrično in njenega moža, ki sta živela v Nemčiji. Tako je začela potovati še v Nemčijo. Vzgojiteljica jo je peljala v Šentilj, kjer je Luno pobral sestričin mož in je potovala z njim.

Luna je imela še dve zvezi v Nemčiji, ki sta nastali, ko je obiskovala sestrično. Kot mi je povedala vzgojiteljica Tanja, ena veza ni bila nikoli močna ali obetavna.

Drugo vezo pa je ga. Tanja opisala tako:

»S tem moškim se je z njim nekajkrat dobila. Zelo se je veselila enega srečanja, ko bi naj on prišel v Maribor. O tem je celo s tem spregovorila z mano, zelo odkrito sva se pripravljali in urejali, kje se bosta dobila v Mariboru, kje bosta preživela vikend, cenovno, vse sva načrtovali. Potem pa on ni prišel. Zelo se je pripravljala na tega moškega.«

Zanimalo me je, ali je domnevna spolna zloraba vplivala na Lunine zveze z moškimi. Vzgojiteljica mi je v intervjuju podala svoje mnenje glede tega:

»Možno, na nek način. Jaz nikoli nisem to videla kot glavno pri njej. Vzrok je v njeni zakompleksanosti, je zelo nezadovoljna sama s sabo, s svojo podobo. Luna je morala kot otrok gledat kar se doma dogaja, kaj moški počnejo z njeno mamo, Luna se v tistem trenutku ni zavedala. Bila je majhna, ko so se te stvari doma dogajale, je bila prisotna, ko

je mama zdravila vzela, gledala je kako so popivali in kako so mamo potem moški izrabljali.«

Kot mi je povedala ga. Tanja, oče Luno jemlje kot svojo in zelo poudarja, da je njegova, da mu je vse in prva na svetu. Povedala mi je tudi, da ga Luna kliče ata šele nekaj let, odkar je ona predelala stvari v odnosu z njim. Lani je prišlo iz sodišča, da bi Luna morala pričati proti njemu. Prva vloga ovadbe je bila leto po namestitvi v dom, obravnava pa bi se naj vršila lani spomladi. Ga. Tanja je v intervjuju povedala, da se je Luna odločila, da bo umaknila prijavo, saj ni želela več obujati spominov po tolikih letih. Očetov prijatelj, ki je bil sosterilec, je umrl.

Menim, da je Luna preko mnogih pogovorov z vzgojitelji in z njihovo podporo predelala stvari, odrasla je in postala zrelejša ter dobila drugačne poglede na svet. Veliko stvari je po mojem mnenju tudi zavestno potlačila ali jih je predelala sama zase.

Pri osemnajstih letih je Luna šla v cerkev, kjer ji je bilo všeč. Nato je svoji matični vzgojiteljici izrazila željo, da bi se rada krstila. Leta 2004 se je Luna dala krstiti, boter je bil fant iz Mladinskega doma. Kot mi je povedala ga. Tanja, je po njenem mnenju bilo več vzrokov:

»Prvič, mislim, da je za princip proti veri mame, očeta in sorodnikov. Imela je željo živeti drugače. Sama se je odločila za krst, obhajilo in za birmo, predvsem zato, ker je bilo to nekaj posebnega, nekaj imenitnega, da naredi nekaj zanimivega. Drugič zato, ker je resnično in jasno povedala, da se niti slučajno ne čuti, da bi pripadala h komu v Bosno, da bi bila musliman ali pravoslavac in da ona živi in odrašča tu in je tudi v tem duhu vzgajana. Tretjič pa zato, ker mislim, da je zelo dobro vedela, da lahko iz tega potegne nekaj simpatičnega in prijetnega za sebe. V tem je našla tudi neko potrditev zase.«

Tudi Luno sem povprašala o razlogih, ki jih je imela. Povedala mi je, da je čutila potrebo po tem.

Luna: »Na živce mi je šlo, foter je pravoslavac, mama je bila muslimanka in pri obojih sorodnikih so mi drugače govorili in mi je to šlo strašno na živce, ker sem sama hotela nekaj drugega in se sama odločat. Zaradi tega sem se šla krstiti... V bistvu sem se iz principa krstila, ta vera mi ni blizu in ne verjamem v to.«

Povedala mi je tudi, da je očeta seznanila s tem in po njenih besedah, mu je vseeno, samo da je v veri prisoten križ, saj je pravoslavac.

Menim, da je Luna preko odločitve za krst želela izraziti svojo neodvisnost, lastno voljo. Sama zase je iskala potrditev, da je individuum in da je prav, da živi po svojih predstavah in željah. To spoznanje ji je po mojem mnenju pripomoglo tudi k boljši samopodobi.

Junija 2007 je Luna uspešno zaključila srednjo šolo po programu 3+2 in se vpisala na Višjo poslovno šolo.

V mladinskem domu so presodili, da je dovolj samostojna, da lahko stanuje v mladinskem stanovanju za dekleta. Zanimalo me je, kakšni občutki so jo spremljali, ko se je zavedala, da bo zapustila stanovanjsko skupino.

Luna: »Na začetku nisem hotela it, nisem si znala predstavljati življenja izven skupine, vendar se po nekaj mesecih v mladinskem stanovanju ne bi več vrnila v skupino. Enostavno sem jo prerasla in bil je pravi čas, da sem šla.«

V času mojega druženja z Luno sem opazila, da Luna ni preveč družabna in raje prosti čas preživi sama in ga izkoristi za doseganje svojih izobraževalnih ciljev. Menim, da ji manjka pravo prijateljstvo, kjer bo lahko to kar je in bo zanjo pomenilo nek ventil.

Zanimalo me je, kako je ga. Tanja pristopila k Luni in na kakšen način ji je pomagala. Kot mi je povedala, je to težko določiti, saj ni nekega recepta. Poudarila je, da je potrebno vedno delati na odnosu, mladostnika razumeti in ga sprejeti takšnega kot je, ga spoštovati kot človeka, z osebnostnimi lastnostmi. Povedala je, da razvija odnos, zaupanje in premostitev tistega strogo formalnega.

Tatjana: »Tudi nimam strogo določene meje kdaj sem doma in kdaj sem v službi. Jaz si vedno zastavim tiste cilje, ki delajo za dobro otroka. Vedno postavim neke pogoje in pri tem vztrajam. Mnogokrat je bila tudi Luna na mene jezna, zelo jezna, ampak se mi zdi, da je to premostila, očitno ji je odgovarjalo. Zdi se mi zelo pomembno, da mora otrok začutiti, da je v resnici sprejet, da to ni samo formalna dolžnost vzgojitelja. Začutiti mora ta naravni občutek, da ga mam rada. Ker če je to igrano, mladostniki čutijo. Če je ta odnos pristen, v smislu jaz te imam rada, skrbi me za tebe. Z naklonjenostjo, s skrbjo, z vestnostjo, s pripravljenostjo, z mojo dostopnostjo. Lunino življenje je postalo tudi del mojega. Je prisotna v mojem življenju, v življenju moje družine, mojih najožjih. Vsi vedo kdo je in ona me zelo pozna. Zdi se mi, da tu zdaj ni več tako profesionalnega odnosa, jaz sem še vedno jasna, cilj sem si zastavila in sem tudi zastavljena vedno izpeljala. Ko otrok to spozna, začne slediti, Luna to ve in tudi ve, da mi

lahko reče karkoli, če se ne strinja in bova predebatirali, jaz bom svojo stran povedala in vztrajala, ne ona pri svojem, imava pa še vedno lep odnos.»

V mladinskem domu sem prepoznala koncepte dela na načelih individualizacije in pozitivne vzgoje. Zelo pomembno se mi zdi, da mladostnika jasno usmerjajo in ga vključujejo v proces načrtovanja, pustijo mu izražati svoje želje, ter izbirati prave poti, s katerimi jih bo dosegal. Po drugi strani pa so Luni pustili, da določene stvari preprosto preraste, kar ji je po mojem mnenju dalo občutek normalnosti in domačnosti. Obe vzgojiteljici sta Luno usmerjale s pogovori in preventivo, vzpodbujali sta jo k prevzemanju aktivne vloge in soodgovornosti. Ves čas namestitve Lune v mladinskem domu sta sodelovali tudi z družino, z mamo, ko je bila še živa, nato z očetom, kar se mi zdi zelo pomembno. Kot sta povedali, dobro ocenjujeta sodelovanje s šolami in s pedopsihiatrijo. CSD je vseskozi spremljal Lunin razvoj in urejal finančne zadeve. Kot je povedala ga. Tanja, se je Lunina socialna delavka aktivno vključevala v procese iskanja rešitev, zelo je podpirala Lunino namestitev v MD kakor tudi namestitev v VIZ Veržej, nato pa ponovno namestitev v MD. V času študija je Luni veliko pomagala pri urejanju financiranja le-tega.

➤ LUNA DANES

Ob zaključkov intervjujev sem Luno prosila, naj pogleda nazaj v preteklost. Zanimalo me je, kako sedaj, kot 22 letna mlada ženska, na poti do samostojnosti, gleda na njeno dosedanje življenje.

Kot je povedala, jo je ob prihodu v mladinski dom fasciniralo vzdušje domačnosti v skupini, ker je vse delovalo kot ena velika družina. Na moje vprašanje, kaj je najbolj pogrešala v domu, je povedala, da ji je najbolj manjkala mama. Kakšen odnos je imela z vzgojiteljico. Jasno se ne spomni dobro, pravi pa, da je verjetno zanjo naredila kar precej stvari in je bila njena matična vzgojiteljica v času, ko je bila samo še ena oseba več, ki ji teži. Že premestitev v drugo enoto se je je dotaknila, ni želela drugam, bala se je spremembe okolja. Največ, ji je dala misliti namestitev v VIZ Veržej. Kot je sama povedala, se ji je to, da je šla v Veržej takrat zdelo zelo grozno, sedaj pa gleda na to kot na nekaj, kar je potrebovala, da se je spremenila. O odnosu z go. Tanjo je povedala, da je njun odnos danes skoraj prijateljski in ji je zelo pomagala. Zanimalo me je tudi, kako sedaj gleda na odnos z očetom.

Luna: »Sama sem mnenja, da nimava nikakršnega odnosa. Nikoli nisva imela odnosa oče- hči in za kaj takega je sedaj prepozno. Trudim se biti prijazna, vendar jasno zahtevam od njega kar mi pripada. Ne razume vsakdanjih stvari, lahko celo rečem, da ga ne poznam kot človeka,

ne vem kakšen je kaj ima rad in kaj ne. Enako je z njim, ne ve točno koliko sem stara, kaj študiram in take banalne stvari, ki bi jih moral vedeti.»

Na moje vprašanje, kje se vidi v prihodnosti, je povedala, da o tem ne razmišlja veliko, da pa želi nadaljevati študij. Študirati želi do 26. leta in v tem času odkriti, kaj jo zanima oziroma, kaj bi rada počela.

Zanimalo me je tudi, ali želi imeti družino.

Luna: »Ne, družine ne želim imeti. Ne vidim se v vlogi mame, še manj pa v vlogi žene. Mislim, da to ni povezano z mojim otroštvom, saj mi je z domom bila predstavljena tudi druga oblika družine, ne samo takšna kot sem jo imela jaz. Sama sebi razlagam to tako, da nisem tip punce, ki bi sanjal o poroki in otrocih.»

Luna je poudarila, da je dom zelo dobro vplival nanjo:

»Veliko so mi dali in me veliko naučili... vedno bom hvaležna za to. Če ne bi bila nameščena v dom, ne verjamem, da bi kdaj postala takšna oseba kot sem danes.»

Lansko leto se je odločila poiskati biološkega očeta. Imela je le njegov priimek in s pomočjo sestrčne iz Nemčije ga je tudi našla, vendar je njen biološki oče že pokojen. Luna je ugotovila, da ima v tujini še polbrata in biološke sorodnike po očetu. Odločila se je, da bo z njimi vzpostavila kontakt in jih je tudi obiskala, sedaj pa je z njimi v kontaktu preko svetovnega spleta.

Ob zaključku pisanja moje diplomske naloge, je bila Luna z oktobrom 2009 uradno odpuščena iz Mladinskega doma Maribor. Preselila se je v podnajemniško stanovanje, nadaljuje študij in dela preko študentskega servisa.

4. SKLEPI

Družina je najpomembnejša intimna skupnost človeka. Svojim članom mora zagotavljati zdrav odnos do sebe in drugih članov, čustvene stike, podporo, varnost in stabilnost. Kadar družina posamezniku tega ne more zagotoviti, je ogrožen njegov zdrav osebnostni razvoj.

Ko matična družina odpove, nastopi institucionalno varstvo otrok in mladostnikov. CSD ima javna pooblastila za izvajanje ukrepov za zaščito otroka.

Kadar CSD oceni, da je za otroka ali mladostnika najboljša rešitev bivanje izven matične družine pod okriljem strokovnih delavcev, otroka ali mladostnika lahko namesti v mladinski dom. 120./1 člen ZZZDR pravi: *»Center za socialno delo sme odvzeti otroka staršem in ga dati v vzgojo in varstvo drugi osebi ali zavodu, če so starši zanemarili otrokovo vzgojo in varstvo ali če je to iz drugih pomembnih razlogov v otrokovo korist.«*

Iz analize podatkov sklepam, da je mama je bila vzgojno nevešča, očetu Luna ni dovoljevala vzgojno reagirati, rejnica pa kljub pomoči CSD ni bila kos Lunini vse večji manipulativnosti in pohajkovanju po pouku v družbi najstnikov iz okolja, zato menim, da je bila namestitev v dom dobra rešitev. CSD je prepoznal, da je Luni nujno potrebno odraščanje s pomočjo strokovno usposobljenega osebja in tudi geografska menjava okolja.

Kljub vedenjskim težavam, neupoštevanjem pravil doma in dogovorov z vzgojitelji, je Luna vendarle spoznala, kakšno možnosti ji dom ponuja.

Z individualnim pristopom so strokovni delavci pristopili k Luninim težavam in gradili na zaupanju in odnosu, kar Luni v svoji matični družini ni bilo na voljo. V Luninem primeru je bila pomembna tudi integracija v stanovanjsko skupino, da je svoje do takrat razvite vedenjske vzorce lahko korigirala ali dopolnjevala.

Dogodke, povezane s spolno zlorabo, je predelala s pomočjo strokovnih delavcev. Menim, da je kar precej čustev zavestno potlačila in bodo po mojem mnenju tekom njenega osebnostnega razvoja še prišla na površje in takrat se bo z nepredelanimi stvarmi še morala soočiti.

Mnogo stvari je morala prerasti kot tudi drugi mladostniki, ki živijo v matični družini. Raziskava je pokazala, da se je njen odnos do drog in alkohola, ki ga je razvila na podlagi odnosa, ki sta ga imela starša, spreminjal z osebnim razvojem in dozorevanjem. S strokovno pomočjo ji je uspelo razviti kritičen pogled na svoje odločitve in ravnanje, ki je po mojem mnenju bistvo za samostojnost. Strokovni delavci so jo uspešno usmerjali na njeni šolski poti. Menim, da ne išče družbe vrstnikov ali partnerja, zaradi strahu pred izgubo bližnjega in nizke samozavesti, po moji oceni je pa to tudi njena karakterna lastnost, ki pa je strokovni delavci ne morejo spremeniti.

Njeno odraščanje v ustanovi ocenjujem kot uspešno, saj so se udeležila strokovna načela, dekle se je osamosvojilo in doseglo zastavljene cilje.

5. PREDLOGI

Kljub Luninem uspešnem odraščanju menim, da bi dolgoletna institucionalizacija morala ostati prej izjema kot pravilo, saj imamo na voljo druge možnosti. Center za socialno delo ima veliko oblik izvendružinske oskrbe, kamor lahko namesti otroka.

Otroku je ob izgubi katerega od staršev treba nuditi podporo in strokovno pomoč v smislu psihoterapije in samopomočnih skupin.

V šolah je potrebno pospešeno ozaveščati otroke o nasilju, spolnosti in uživanju omamnih substanc.

Spolno zlorabljenim otrokom je treba posredovati jasno sporočilo, da zlorabo niso krivi sami.

Menim, da se je potrebno osredotočiti na izobraževanje staršev na področju vzgoje. Posredovati jim je potrebno znanje o tveganih vedenjih, ki so posledica razvoja neučinkovitega vedenja in vzgojnih sporočil. Staršem bi morale biti na voljo samopomočne skupine, kjer bi lahko izmenjali svoje izkušnje.

Družinam, ki ne zmorejo samorganizacije in premagovanja vsakdanjika, bi moral biti na voljo mobilni tim strokovnjakov, ki bi jim pomagal pri organizaciji dela in svetoval.

Država bi morala več denarja nameniti družinam v stiski, da bi jim lahko zagotovila možnosti za vzpostavitev zdravega družinskega okolja. Vzpostaviti bi morala ustrezen socialno-varstveni sistem, poskrbeti za bivanjsko problematiko in zagotoviti dovolj mest v vrtcih.

6. OPOMBE

Kratice:

CSD- Center za socialno delo

MD- mladinski dom

STS- stanovanjska skupina

BiH- Bosna in Hercegovina

VIZ- vzgojno- izobraževalni zavod

URL- uradni list

ZZZDR- zakon o zakonskih zvezah in družinskih razmerjih

RS- Republika Slovenija

OŠ- Osnovna šola

7. LITERATURA

Beltram, Ž. (ured.), Simsič, D. (ured.), Vandal-Marušič (ured.), A., Valentinčič, J.(ured.). 1977. *Mladostnik, družina, družba*. Ljubljana: Univerzum.

Canguilhem, Georges. 1987. *Normalno in patološko*. Filozofska fakulteta: ŠKUC.

Conger, John. 1985. *Mladostniki*. Murska Sobota: Pomurska založba, Ljubljana: Centralni zavod za napredek gospodinjstva.

Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 1998. *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče

Čačinovič Vogrinčič, Gabi. 2006. *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Flaker, Vito. 2003. *Oris metod socialnega dela (Uvod v katalog nalog centrov za socialno delo)*. Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije.

Foward, Susan. 2001. *Strupeni starši: rešite se boleče zapuščine staršev in zaživite svoje življenje*. Ljubljana: Tangram.

Horvat, Marica. 2000. *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Kastelic, A., Mikulan M. 2004. *Mladostnik in droga. Priročnik za starše in učitelje*. Ljubljana: Prohealth d.o.o.

Klemenčič, I., Janušević, P. 2009. *Nasilje nad otrokom v družini in šola: kako ukrepati*. Ljubljana: tiskopis

Kompare, A., Stražišar, M., Dogoša, I., Vec, T., Curk, J. 2005. *Psihologija: spoznanja in dileme. Učbenik za psihologijo v 4. letniku gimnazijskega izobraževanja*. Ljubljana: DZS.

Lebar, Lea. 2000. Laž. V: Marica Horvat, *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Mesec, Blaž. 2003. *Navodilo za pisanje diplomske naloge in opravljanje diplomskega izpita*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- Milčinski, L., Tomori, M., Hočevnar, F. 1986. *Droge v svetu in pri nas*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Miller, Karen. 2000. *Otrok v stiski : priročnik za vzgojitelje, učitelje, strokovnjake in starše, ki se srečujejo z otroki, ki doživljajo stiske, krize in stres*. Ljubljana: Educy.
- Musek, Janek. 1995. *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Musek, J., Pečjak, V. 1996. *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
- Poštrak, Milko. 2003. Kaj posebnega lahko ponudi socialno delo pri delu z mladimi. *Šolsko svetovalno delo*, VIII, 3 / 4 : 26 – 33.
- Poštrak, Milko. 2007. Preventivna funkcija prostega časa. V: Azra Kristančič, *Svoboda izbire - moj prosti čas*. Ljubljana: AA Inserco, svetovalna družba: 147-166.
- Predigal- Vučko, Zora. 2000. *Spolna zloraba, promiskuiteta in prostitucija*. V: Marica Horvat, *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo
- Ramovš, Jože., Ramovš, Ksenija. 2007. *Pitje mladih*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Rener, Tanja. 2006. *Težave s pojmom družina: Družina in družbeno življenje v Sloveniji*. Koper: Amnales.
- Rus, Marjan. 2000. *Kraja*. V: Marica Horvat, *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Samec, Tatjana. 2001. *Psihične travme v otroštvu in adolescenci*. Ljubljana: Kolaborativni center Svetovne zdravstvene organizacije za duševno zdravje otrok pri Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše : Inštitut za psihologijo osebnosti.
- Šelih, Alenka (ured.). 2000. *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih – vzroki, pojavi, odzivanje*. Ljubljana: Bonex Založba.
- Škoflek, Ivan (ured.). 2004. *Vzgojni program*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Retrieved [Februar 2009]from:
<http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=7&pID=117&rID=1592>

- Škoflek, Ivan (ured.). 2004. *Priloga k vzgojnemu programu: Zavodi za vzgojo in izobraževanje*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Retrieved [Februar 2009]from: <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=7&pID=117&rID=1592>
- Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmoderni*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tivadar, Blanka. 2000. Mladost kot problem: Dejavniki prestopniškega vedenja. V: Mirjana Ule, *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
- Tomori, Martina. 1986. Mladostništvo - kritična doba. V: Milčinski, Lev (ured.) [et.al.]. 1986. *Droge v svetu in pri nas*. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Tomori, Martina. 1989. *Klic po očetu*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Tomori, Martina, 1994. *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Tomori, Martina (ured.). Stergar, Eva (ured.) [et.al.]. 1998. *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Littera picta.
- Tomori, M. (ured.), Ziherl, S. (ured.), 1999. *Psihijatrija*. Littera picta Ljubljana, Medicinska fakulteta univerze v Ljubljani.
- Ule, Mirjana. 2000. *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Aristej.
- Ule, Mirjana. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zloković, J., Dečman Dobrnjič, O. 2007. *Zaprte oči ne vidijo zla : trpinčenje, zanemarjanje in spolna zloraba otrok - odgovornost družine, družbe in šole*. Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zorko, Marija. 2000. Kako omejiti beganje in pohajkovanje. V: Marica Horvat, *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.
- Žlebnik, Leon. 1975. *Psihologija otroka in mladostnika. Del 3, Adolescenca – mladost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Žmuc-Tomori, Martina. 1983. *Pot k odraslosti: Kaj je in kaj ni motnja v otrokovem duševnem razvoju*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Žnidarec Demšar, Simona. 2003. *Metode socialnega dela z mladimi: delovno študijsko gradivo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Internetni viri

Slovar slovenskega knjižnega jezika

http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=vrednota&hs=1

Mladinski dom Jarše: Stanovanjska skupina Hiša.

<http://www.mdj.si/stanovanjske-skupine/hisa.html>

Center za socialno delo Ljubljana-Šiška - Pravna podlaga in Ukrepi za zaščito otrokovih koristi

<http://www.csd-lj-siska.si/dejavnosti/dejavnosti.asp?DID=1404859078>

Publikacija o življenju in delu v šolskem letu 2008/2008. Mladinski dom Maribor. (December 2008)

<http://www.mladinski-dom-mb.si/uprava/publikacija2008-2009.pdf>

Zakoni:

Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Ur. List RS, št. 16/2008

Zakon o zakonski zvezi in družinskih prejemkih. Ur.l. RS, št. 69/2004.

Zakon o socialnem varstvu. Ur.l. RS, št. 19/1999.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti. Ur.l. RS, št. 110/2002.

Zakon o zavodih. Ur.l. RS, št. 12/1991.

8. POVZETEK

Vsakemu otroku ni mogoče odraščati v varni in stabilni družini, ki bi mu omogočila zdrav razvoj. Kadar družina ni sposobna poskrbeti za otroka, vstopi center za socialno delo, ki ima javna pooblastila, da otroka namesti v izvendružinsko oskrbo.

Diplomska naloga je študija primera dekleta, ki je bilo 13 let obravnavano v javnih institucijah. Namen naloge je prikazati njeno odraščanje izven matične družine in je prikaz težav vedenja in čustvovanja mladostnice. Predvsem me je zanimalo, kako so dekletova prva izkustva v matični družini vplivala na potek odraščanja v mladinskem domu ter kako so ji pri tem pomagali strokovni delavci.

V raziskavi sem ugotovila, da je na dekletovo vedenje usmerjal odnos staršev do alkohola, drog in spolnosti. Vedenjski vzorci iz matične družine so jo spremljali tudi v mladinskem domu in oteževali njeno mladost. Spremenila jih je s pomočjo strokovnih delavce, ki so ustvarili varen prostor in gradili na odnosu. Njeno odraščanje lahko ocenim kot uspešno, predvsem zaradi udejanjanja strokovnih načel zaposlenih v instituciji.

9. PRILOGE

9.1 Intervju z Luno

S kom si živela pred namestitvijo v mladinski dom?

Jaz, mama, očim, prej pa še stric, po mamini strani smo živeli v enosobnem stanovanju.

Kdaj je umrla mama?

1998, takrat sem bila stara 11. Bila je bolna, nisem vedela, da je bilo tako hudo, da bo umrla. Pač bolna je bila, jemala je veliko tablet. Nihče več ni vedel kaj prav jo boli, sama ni vedela kaj jo boli. Hodila je k zdravnikom po vsa ta zdravila in jih jedla, da ni čutila nič. Vedno je vzela preveč tablet. Sploh ni vedela, kaj jemlje, bilo ji je samo pomembno to, da ni v stiku z realnostjo. Se je znalo tudi zgoditi, da je spala cele dneve, pa da se je pogovarjala kot da je pijana, mislim, da je bila od vseh teh tablet zadeta. Pol proti koncu, pa je že začela halucinirat.

V petem razredu sem bila. Prej je bila v bolnici. Jaz se spomnim, da sem enkrat bila na obisku. Vem, da sem prišla čez vikend domov in je očim reko, da gre na obisk, če grem z njim. Takrat so ravno kolegice prišle na obisk, sem rekla, da ne grem z njim, da bom tu. In potem, ko je on prišel k mami v bolnico, je ona znorela, zakaj nisem prišla, ampak sem imela obisk. Sem tak mislila, da bo prišla domov, kaj bom jaz to nekaj v bolnico hodila. Ne vem, če so v domu vedli, jaz v bistvu sploh nisem vedela zakaj je ona bila takrat v bolnici in zakaj je umrla. Nisem vedla kaj ji je, zakaj točno je v bolnici. Ne vem če so oni vedli, verjetno so.

Kaj si ti počela čez dan, ko je mama ni zmogla poskrbeti zate in je spala?

Nisem bila skoraj nič doma. Bila sem skozi zunaj, z družbo, ki sem jo imela. Skozi sem bila z njimi in pri moji kolegici. Ko jo je poklicala mama na kosilo, sem šla z njo in sem pri njih jedla, z njimi sem bila skoz. So bili dnevi, ko je bila mama ok, ko se je zavedala in je bilo v redu. Takrat me je prišla iskat, ali pa se je drla čez okno. Zelo malo se spomnim časa, ko sem bila doma. Večinoma sem bila zunaj z družbo, ki sem jo takrat imela. Če pa se je mama v redu počutila je tudi kdaj kaj skuhalo ali spekla.

Kaj pa očim?

Očima se v bistvu sploh ne spomnim nekaj veliko, iz otroštva, se mi zdi, ko da je tam nekje okrog 1997 bil pri nama. 1993 je podpisal očetovstvo, 1991 sta z mamo bila že skupaj. Nista pa bila poročena. Bil je v bistvu skoz poleg, sem pa vedela, da je to moj očim, mama mi je skoz govorila, da ni moj pravi oče.

Ali ti je mama povedala kdo je tvoj biološki oče?

Ne, nikoli, kot otrok tudi nisem spraševala.

Kako je bilo urejeno s pogrebom?

Z mano je šla Jasna. Pogreb kot pogreb pač. Jaz se v bistvu nisem zavedala, mi je to bil pač pogreb. Takrat mi je bilo pač tak, saj nisem vedla zakaj se gre, z leti pride to za tabo. Sem bila kar mala.

Kako je potekala namestitvev v dom?

V dom sem že šla preden je mama umrla; 1996 sem šla v dom, 1998 pa je mama umrla. Razlog namestitve so bile neurejene razmere doma. Sicer ne vem kaj je bilo uradno zapisano, ampak to je bilo to. Dve leti preden sem šla v dom so začeli opazovati našo družino in potem so me namestili.

Se pa spomnim, da so mi na centru prvo predlagali, da bi šla v dom, pa nisem hotela. Jaz sem takrat imela eno inštruktorico, eno punco, ki mi je v šoli pomagala, z njo sem hodila tudi na izlete. Ona me je tudi tak nekak usmerjala, da bi jaz šla v dom, vendar sem kar naprej ponavljala, da tega nočem. Potem sem se enkrat doma z nekom skregala in sem šla do te inštruktorice in sem ji rekla, da hočem it v dom. Takoj isti dan sva šli k meni domov, sva vzeli moje stvari, mama sploh ni vedela, bila je v kopalnici in se tuširala, midve pa sva vzeli moje stvari in me je takrat peljala k rejnici. Potem so me po enem tednu namestili v dom.

Te mama ni iskala?

Me je iskala, samo sem bila pri rejnici. Mislim, da ona takrat ni smela prit do rejnice ali nekaj takega.

Ko sem se jaz rodila, sva midve obe bile pri rejniški družini, pri tej gospe, samo jaz se tega ne spomnim. Jaz imam nekje v glavi, da naj bi potem mama dobila stanovanje in ona naj bi sama šla v to stanovanje, jaz pa naj bi še nekaj časa ostala pri rejnici, samo to ne vem, če je res. Ta stanovanja so takrat bila kot neka neprofitna, neko garsionjero je dobila, ne vem preko česa in koga, kako je to takrat šlo.

Potem ste se na centru zmenili za mladinski dom?

Tega se tud ne spomnim. Tisti teden, ko sem bila pri rejnici, mislim, da mame v tistem času nisem videla. Potem smo šli v Maribor pogledat dom in to vse uredit in je bila tudi mama zraven.

Ali se je mama strinjala s tvojo namestitvijo?

Mislim, da se je mama strinjala z namestitvijo. Potem so me namestili, matična je bila Jasna. Na začetku mi ni bilo fajn, potem se pa navadiš. Nekaj časa sem mislila, da bi šla domov. Saj jaz sem v bistvo potem hodila tudi domov med vikendi. Vem, da je bilo večinoma tako, da ko

sem šla domov in mi je mama dala denar, da smo, trije smo bili, ki smo bili v isti enoti iz istega kraja, dokler smo prišli v Maribor, smo mi celi moj denar zapravili in potem sem dobila kazensko in en vikend nisem smela it domov. Potovali smo z avtobusom, po stari cesti. Na poti je avtobus vedno stal pol ure in tam so bili neki avtomati, tam smo igrali, pa za sladkarije smo zapravili. Meni je mama recimo dala osem jurjov pa sem v Maribor prišla brez denarja, mama pa je klicala v dom pa je povedala, da mi je dala osem jurjov.

Nekajkrat sem tudi pobegnila iz doma.. Eden izmed glavnih vzrokov je verjetno bil, da nisem smela domov čez vikend. In sem potem na štop šla do doma ali kaj takega in sem bila doma čez vikend z svojo družbo, verjetno smo tudi pili, kadili travo, ampak se ne spomnim dobro. Ne spomnim se, če sem kdaj šla sama na beg, mislim pa, da sem vedno šla še s kom, ki je bil iz istega kraja.

Začetkov, ko sem prišla v dom, se malo spomnim.

Si kaj pogrešala v domu?

Mamo najbolj.

S čim si bila še posebej zadovoljna?

Ko sem prišla v dom, me je fasciniralo vzdušje domačnosti v skupini, vse je delovalo in je bilo kot ena velika družina.

Kaj si počela čez vikende doma?

Doma sem bila. S to mojo kolegico sva bili zunaj ali pa doma. V bistvu doma, sem bila kar veliko doma, ko ni bilo nobenega ali pa ko sva z mamo bili sami, takrat je bilo vredno. Potem pa če se je začelo stanovanje polnit, pa sem šla ven ali pa me je kdo poklical, naj pridem ven.

Očimovi kolegi so hodili k nam, so tudi karte igrali, pa pilo se je ful. In to v garsionjeri. Mama pa ali je bila zadeta ali pa kaj.

Kako dolgo si bila v tej enoti?

Štiri leta, se mi zdi. Do sredine osmega, potem sem pa šla v Veržej, ker nisem hodila v šolo. Bilo je kar vsega veliko. Sem šolo špricala.

Kaj si počela v tem času, ko nisi šla k pouku?

To meni še zdaj nihče ne verjame. Pri moji osnovni šoli je bil en blok in ta blok je imel taki prehod oz. podhod. In jaz sem vsakič, ko sem špricala, sem sedela v tem prehodu in sem brala knjige. Ful velikokrat, se je pa znalo zgoditi, da sem prišla v šolo in je sošolka rekla, da je sama doma in da gremo špricat in se k njej napit. In smo šli k njej, enih pet nas je bilo iz razreda in smo šli pit, tisto smo pili kar je imela doma. Sem verjetno nekajkrat tudi šla potem pijana v mladinski dom. Spomnim se enega tedna, zdi se mi, da sem bila v šestem ali sedmem razredu, en teden nisem hodila v šolo. Tisti teden sem prišla v šolo in rekla, da sem nekaj bolna in sem šla v ta podhod in brala knjige. Potem, ko je Jasna prišla enkrat v šolo, je znorela in še danes meni Jasna tega ne verjame, ampak jaz sem res bila v tistem podhodu celi teden in sem brala knjige. Pač to mi je bilo fajn, in potem sem šla domov in to je bilo to.

Ni šola mladinski dom obvestila, da te ni?

Ne, na začetku ne, ko me še niso poznali. Na začetku niso.

Kako je bilo s kazenskimi?

Se niti ne spomnim tak, tud če so mi dali kazen, je bilo to, da ne smem it domov. Na začetku mi je bilo hudo, da nisem smela domov, potem pa ko mame več ni bilo, mi je bilo vseeno ali grem domov ali ne grem.

Si kdaj konzumirala nedovoljene droge?

Ja sem kadila ja, kar fajn, že v osnovni. Eksov nisem nikoli, mislim pa, da speed in da je še to bilo v osnovni. To je bilo vse v domačem kraju, ko sem hodila čez vikende domov. Tam je to kar razširjeno.

Kako si preživljala v domu prosti čas? S čim si se ukvarjala?

Ko sem bila v prvi enoti sem hodila v plesno šolo, gimnastiko, judo pač prostočasne dejavnosti ampak ničesar nisem trenirala dolgo. Najraje sem brala knjige. V drugi enoti pa sem trenirala nekaj časa salso, hodila na fitnes.

Si bila kdaj hospitalizirana na pedopsihiatrijo?

Sem bila. Enkrat na črpanju, enkrat zaradi kajenja trave in enkrat neke tablet oziroma ene tablete.

Kakšne izkušnje si imela na pedopsihiatriji?

Mislim, da vse, ki pridejo iz mladinskega doma ni, pomembno zaradi česa, dajo na pedopsihiatrijo. Spomnim sem, da sem imela psihološka testiranja v bolnici, in da sem nekaj časa hodila na nekatere skupine v bolnico, kjer smo se pogovarjali o težavah. In vedno sem mogla pisat življenjepis, ko sem bila v bolnici, pač da so oni potem neke psihološke zaključke delali.

Od kod prihaja oči?

On je tudi iz Bosne. Poznam tudi njegovo sorodstvo. Kontaktov nekaj nimamo, saj tudi s temi po mamini se recimo ne slišimo vsak mesec ali pa kaj, ampak čez počitnice hodim k njim. Z fotrovimi pa ne, pač tudi grem tja, ampak vedno manj, ker mi ni zanimivo tam in ne čutim potrebe nekega stika pa še zelo je oddaljeno od mesta in mi ni všeč. Brezveze mi je tam, kmetija je, nimam kaj tam za delat. Eno poletje sem bila tam dva meseca tam in mi je bilo dovolj. Nimam neke potrebe, da bi hodila tja, če grem zdaj za kaki vikend, grem pač zaradi njega, da mi neha težiti.

Kako sta se po mamini smrti razumela?

Mislim, da ne dobro, mislim, da takrat, ne vem kaj je to bilo, pol tudi domov več nisem hodila. Walda me niso pustili, ker je on ful pil in me zato niso domov pustili. Ne vem pa, če je kaj klical, vem samo, da je nekaj grozil. Ne vem pa zaradi česa je to bilo. Danes imam o mojem odnosu z očimom mnenja, da nimama nikakršnega odnosa. Nikoli nisva imela odnosa oče- hči in za kaj takega je sedaj prepozno. Trudim se biti prijazna, vendar jasno zahtevam od njega kar mi pripada. Ne razume vsakdanjih stvari, lahko celo rečem, da ga ne poznam kot človeka, ne vem kakšen je, kaj ima rad in kaj ne. Enako je z njim, ker ne ve točno koliko sem stara, kaj študiram in take banalne stvari, ki bi jih moral vedeti.

Očima si prijavila spolne zlorabe. Lahko o tem poveš kaj več?

Ne spomnim se, kako je prišlo do tega, da sem spregovorila o spolni zlorabi, verjetno po pogovih z novo vzgojiteljico. Povedala sem prvo tej vzgojiteljici; zelo blizu sem si bila z njo, zelo dosti sva se pogovarjale, si pisale pisma, zelo sem ji zaupala in verjetno tudi zato povedala. Mislim pa, da je prijavila takrat moja matična vzgojiteljica Jasna. Kako je takrat vplivalo na mene ne vem, verjetno se je na nek način kazalo tudi skozi špricanje pouka, pitje, kajenje trave...ne vem. Na nek način sem pozabila, da se mi je to zgodilo, oprostila pa ne vem, če bom lahko kdaj. Ne obremenjujem se z tem, ker mi je jasno, da nisem edina in da obstajajo še hujši primeri od mene in seveda se zavedam, da nisem jaz kriva za to kar se je zgodilo in to se mi zdi zelo pomembno, ker če bi obtoževala sebe za to potem ne verjamem, da bi živela kot živim. V glavnem z pomočjo vzgojiteljev sem predelala to zadevo in se trudim da čisto pozabim na to.

Zakaj si bila nameščena v Veržej?

To, da sem šla v Veržej, se mi je takrat zdelo zelo grozno, sedaj pa gledam na to kot na nekaj, kar sem potrebovala, da sem se spremenila. V Veržeu je zelo strogo, vse je pod nadzorom določene so ure za vse, za nakupovanje, sprehod, vse. O odpustu pa jaz ne vem kaj dosti, ker sem bila zelo vesela, da grem od tam nazaj v dom.

Kaj pa prva ljubezen?

Z enim fantom iz doma sva bila skupaj, nihče ni vedel. Midva sva bila skup, ko nama je bilo. Včasih sva šla kam, včasih pa sva bila tudi v domu, saj kasneje se je to zvedelo. Se je zvedelo in so nama prepovedovali, ampak če sva hotela bit skup, sva še vedno bila skup. V domu je bila tu še ena punca, kateri je bil ta fant všeč, mislim, da sta enkrat tudi bila skup in potem je bilo meni valda butasto, da je bil z njo in nisem več hotela bit z njim. Ne vem, če sva še potem bila kdaj skupaj.

Kako so odreagirali vzgojitelji?

Valda, da so nama vsi prepovedovali, ampak midva sva še vedno bila skup.

In kako se je zadeva s tem fantom odvijala naprej?

On je tak potem šel ven, pa nekaj sva se kregala. V glavnem ni to dolgo trajalo. To je bilo neko obdobje, potem pa je to minilo.

Kdo te je poučil o spolnosti in kontracepciji?

Se sploh ne spomnim. Verjetno so v šoli bila kakšna predavanja in tudi v domu smo se mogoče pogovarjali o tem.

Jedla pa sem kontracepcijske tablete. To je bila cela scena. Jaz sem šla na izlet s planinci, mislim, da za dva dni in tam sem zgubila nedolžnost. Z enim fantom, ki je bil v drugi enoti, jaz sem pa takrat bila že premeščena. No, in preden smo prišli v Maribor, me je že Tanja v kopalnici čakala z nosečniškim testom, je že vse vedela, ker je ta fant pač vsem povedal. In sva naredile test in ni bilo nič, in potem sem začela jest tablete. Še vedno jih jem. No, to da bi zanosila kar tak, to je ena stvar, ki se meni ne more zgoditi.

Si imela v srednji šoli kakšnega fanta?

Ne, no zdaj, proti koncu, v tretjem, četrtem letniku sem bila z enim sošolcem. Pač simpatičen mi je bil, ni bilo nič kaj, malo sva bila skupaj pač. Ni bilo nič iz tega.

Potem sem kar precej začela hoditi v Bosno na počitnice in sem tam imela fanta. Takrat sem se hotela preseliti v Bosno in se poročiti. Bil je malo starejši, hotela sem bit z njim in se z njim poročiti, mislim, da je to bilo konec tretjega letnika. Rekla sem si, da bom naredila zaključne izpite potem pa grem, da ne bom šla več v šolo. Potem je njemu umrl ata, midva sva se skregala in to je bilo to. Takrat mi je bilo kar hudo, ampak danes ko razmišljam, hvala bogu, da se je to tak odvijalo. Takrat sem tudi čez vikende hodila tja, spala sem pri stricu. Po mamini strani so muslimani, ta fant pa je bil pravoslavac. In so bili ful proti, ampak meni je bilo vseeno. No, saj je tudi očim pravoslavac. Dolgo niso vedli, da je pravoslavac. Mene niso v verskem duhu vzgajali, mama ni bila verna. Ena teta je zelo verna, ostali pa niso tak zelo verni.

So te kdaj silili v vero?

Ne, v bistvu s to teto, ona se je nekaj let nazaj pokrila. Ko sem jaz prišla v Bosno, še ni bila zavita. Sicer je vedno bila zelo verna, ampak je rabila od moža dovoljenje, da se lahko zavije, ker ko se je ona zavila, mož ne sme več pit in to vse. Ona me je začela učiti arabsko pisat, pa neke molitve, hotela mi je to vse približati, ampak meni je to bilo tak butasto in nisem imela interesa. Pol sem nekako nehala hoditi z njej in izgubljala stik. Ona je imela neke druge predstave, jaz pa svoje. Njej je čisto nerazumljivo, ko ji rečem, da boga ni. Doma nismo hodili v cerkev. S to rejnico sem hodila, bila je zelo verna. K njej sem hodila čez vikend, pa tudi ko je recimo mama bila v bolnici ali pa kaj sem bila pri njej. Je kar bilo ok tam, taka slovenska družina, skoz se je molilo in hodilo v cerkev, ampak je bilo fajn. Sem kar rada šla z njimi v cerkev, ni mi bilo problema it poleg.

Ja, krstila sem se 2004 si se dala krstit. Kakšni so bili vzroki?

Ne vem, imela sem potrebo po tem. Na živce mi je šlo, foter je pravoslavac, mama je muslimanka in pri obojih sorodnikih so mi drugače govorili in mi je to šlo strašno na živce, ker sem sama hotela nekaj drugega in se sama odločati. Zaradi tega sem se šla krstit. V bistvu sem se iz principa krstila, ta vera mi ni blizu in ne verjamem v to. Noben bog in nič mi ni blizu. Moji sorodniki tudi ne vedo, da sem krščena, važno je moje lastno zadovoljstvo. Na verouku je bilo kar fajn, vse sem naenkrat opravila, boter mi je bil en fant iz mladinskega.

Očima si seznanila s tem?

Sem mu povedala, njemu ja itak vseeno, samo da je križ, ker je pravoslavac.

Kako je potekal sprejem v mladinsko stanovanje? Kaj je to pomenilo za tebe?

Dogovorili smo se, da grem v mladinsko stanovanje in nato to speljali. Na začetku nisem hotela it, nisem si znala predstavljati življenja izven skupine, vendar se po nekaj mesecih v mladinskem stanovanju ne bi več vrnila v skupino. Enostavno sem jo prerasla in bil je pravi čas, da sem šla.

Na začetku mi je bilo zelo hudo, nisem hotela zapustiti skupine, vendar sem se navadila in lahko rečem, da sem se v teh dveh letih dobro pripravila oz. so me pripravili na samostojno življenje. Mislim, da je mladinsko stanovanje lahko ena stopnička više za mladostnika, če gre tja ob pravem času.

Kje se vidiš v prihodnosti?

Nevem. Ne razmišljam dosti o tem, rada bi nadaljevala študij, študirala do 26 leta in v tem času odkrila kar me zanima oz kaj bi rada počela.

Želiš imeti družino?

Ne, družine ne želim imeti. Ne vidim se v vlogi mame, še manj pa v vlogi žene. Mislim, da to ni nič povezano z mojim otroštvom, ker mi je z domom bila predstavljena tudi druga oblika družine, ne samo takšna kot sem jo imela jaz. Sama sebi razlagam to tako, da nisem tip punce, ki bi sanjal o poroki in otrocih.

Kaj meniš kako je mladinski dom vplival na tebe?

Zelo dobro, pozitivno. Veliko so mi dali in veliko me naučili...vedno bom hvaležna za to. Če ne bi bila nameščena v dom ne verjamem, da bi kdaj postal takšna oseba kot sem danes.

Kakšen odnos si imela z vzgojiteljicama?

Jasne se bolj malo spomnim. Verjetno je kar nekaj stvri naredila za mene, mislim pa, da sva bili ravno takrat skupaj, ko je zame bila ena odrasla oseba več, ki mi teži

Tanji pripisujem skoraj vse, kar sem dosegla. Verjetno bi mi brez njene pomoči bilo težje. Rekla bi, da je najin odnos skoraj prijateljski.

9.2 Intervju z go. Jasno

Kakšen je bil razlog namestitve v Mladinski dom?

Luna je k nam prišla v začetku tretjega razreda osnovne šole. V naši enoti je ostala do sedmega razreda. Razlog namestitve je bila mamina vzgojna nemoč in nespodbudne razmere v doma. Mamino psihofizično stanje so na CSD spremljali že med nosečnostjo in presodili, da mamo in dojenčka iz porodnišnice namestijo v rejniško družino, kjer sta nekaj časa živeli. Luna je rejnico imela zelo rada in je imela ves čas bivanja pri nas dokaj redne stike z njo. Stike sem imela z rejnico tudi jaz, jo usmerjala ob občasnih obiskih Lune pri njej, od nje pridobila tudi precej informacij potrebnih za vodenje Lune. Rejnica je bila skrbna, ljubeča do Lune in željna Luninega uspeha. Ker je Luna imela močno težnjo po obvladovanju domačih sta z rejnico imeli tudi težave, dekle je pogosto ni upoštevalo.

Že ob sprejemu Lune sem imela vtis, da Luna vodi mamo. Stara je bila komaj devet let, a je prišla vsa najstniško opravljena, na primer obuta v salonarje s tanko visoko peto in modna najstniška oblačila. V razgovoru je mami sugerirala kaj naj pove in kako naj se z nami dogovori. Luna je mamo zlahka obvladovala, a jo je imela zelo rada.

Kako bi opisali njeno mamo?

Čeprav ni zmogla ustrezne vzgoje je bila izjemno ljubeča mama. Bila je majhne močne postave, videti izčrpana, zabuhla in higiensko zanemarjena. Na vseh naših srečanjih je bila vidno pod vplivom pomirjeval, z zmanjšano sposobnostjo pogovornosti in dojemljivosti. Luna se je mame včasih sramovala, a sta se obe njunega snidenja zelo razveselili, se dolgo objemali in se crkljali. Mamo je srečanje vedno vznemirilo, skrbelo jo je kako je z deklico in kdaj jo dobi domov. Mama se je obremenjevala, da je morala dati deklico v institucijo, skrbelo jo je, da deklica ne bo uspešna. Mama je Luno poklicala ali obiskala ko ji je to dopuščalo zdravstveno stanje, sicer je Luna mamo tedensko poklicala po telefonu.

Lahko opišete pogreb?

V Mladinski dom smo bili obveščeni o mamini hospitalizaciji že dva dni pred smrtjo. Bila sem v kontaktu z lečečimi zdravniki, ki niso dajali več upanja za mamo, bila je v globoki komi. Luno smo počasi pripravljali na tragičen dogodek in bili tudi v stalnem kontaktu s CSD Velenje. Mama je umrla zaradi preobremenitve organizma vsled pomirjeval in odpovedi ledvic. Z Luno sva se primerno pogovorili in se dogovorili o odhodu na pogreb. Vse do prihoda domov Luna ni dajala vtisa, da je dožela dogodek. Njihovo majhno stanovanje (cca 36 kvadratov) je bilo polno sorodnikov in znancev, ki so se med seboj prepirali in celo ruvali. Dojela sem, da gre za medreligijski družinski konflikt med maminimi in očimovimi sorodniki, ki so bili pravoslavne in muslimanske vere in se nikakor niso mogli sporazumeti kakšen pogreb bo mama imela. Razveselili so se Lune, nato pa naju ignorirali. Nemudoma sva odšli k rejnici nato na pokopališče, kjer se je Luna poslovila od mame. Vrnili sva se domov, a je bilo stanje v stanovanju še bolj kaotično, nihče naju ni niti opazil. Bila sem v stiski, zato sem poklicala ravnateljico in sva se dogovorili kako postopati dalje. Odšli sva k sosedom, od tam pa na pogreb. Še na samem poteku pogreba se je slutila napetost med pogrebci. Zmagal, če temu lahko tako rečem, je oči s pravoslavnim potekom pogreba, čeprav je bila mama muslimanske vere in so njeni bratje zahtevali pokop po njihovi navadi. Luna je močno jokala, mamini svojci pa so jo silili, da poljubi mamo na lica, kar pa ni zmogla. Obvarovala sem jo, zato pa sem bila deležna precej grobe in zaničevalne plohe besed s strani nekaterih maminih sorodnikov, ne vseh. Mamini bratje so z Luno na sedmini spregovorili nekaj besed, a le o mami, saj z njo zaradi verskih nesoglasij niso imeli stikov. Niti besede Lune niso vprašali kaj in kako bo z njo ali o tem povprašali mene. Luna jih je bila vesela čeprav nekaterih ni še nikoli videla. Začela se je crkljati v mojem naročju, vidno sva bili izčrpani zato sva odšli v dom. Ko sva zapuščali domač kraj je Luna začela močno jokati, klicati mamo, izčrpana se je pred Mariborom naslonila name in zaspala. Pogreb Lunine mame je bil ob običajno prisotnih čustvih še dodatno nabit z drugimi neprijetnimi občutenji. Še dolgo za tem sem razmišljala o vtisih.

Bi rekli, da je bila mama zasvojena s tabletami?

Težko rečem, to sodi v presojo zdravnikov, vendar na osnovi mojih zapažanj in po Luninem pripovedovanju podrobnosti o dogajanju doma bi lahko rekla, da je mama jemala preveč tablet in predvsem nekontrolirano in mimo zdravniški napotkov. Mama je bila psihičen bolnik, lečeča v Vojniku. Imela je urološke in druge zdravstvene težave in verjetno tudi hude bolečine. Sama ni zmogla pravilnega doziranja tablet, kar je prav gotovo dobila od lečečih zdravnikov, s strani njenega partnerja pa tudi ni bilo moč pričakovati, da ji bo v ustrezno pomoč in dojemljivega vedenja glede resnosti bolezni in zdravljenja. V stanovanju sem tudi dobila vtis, da se oba blago rečeno nezdravo prehranjujeta in higiena okolja ne ustreza niti minimumu. Mama je pod vplivom medikamentov pogosto spala ure in ure.

Kako je prišlo do premestitve v drugo enoto?

Luna se je po mamini smrti začela vesti precej samozadostno, najine dogovore je samovoljno spreminjala in v pogovorih ni tvorno sodelovala. Poskušala je nadvladovati okolje na vse načine. Spretno se je začela izmikati kontroli in obveznostim tako v domu kot v šoli. Izhodi so postali samovoljni z družbo deklet, ki so brez kontrole posedala za živo mejo, kadile, se pogovarjale o spolnih zlorabah, kar je bila aktualna vsebina v tistem obdobju. ipd. Odločno je odklonila prostočasne dejavnosti, zanemarila šolske obveznosti ter delo in druženje znotraj bivalne skupine. Odnos do mene ni bil več tako topel, za pogovore sem jo morala nekajkrat klicati ipd. Začela je govoriti, da je nekaj, kar jo zelo teži, a ne more povedat. Čez nekaj časa pove, da jo je očim v alkoholiziranem stanju spolno zlorabil. Opisovala je situacijo z neverjetno natančnostjo in ob enem z neko neprizadetostjo. Sama sem k vsaki izpovedi otroka resno pristopila, tudi Lunini, a sem imela slutnjo, da v Lunini izpovedi nekaj manjka, pomislila sem, da se Luna gre neko igro. Luna je zaslutila, da ji ne verjamem povsem in je navezala tesnejši stik na našo mlado sodelavko, novinko v sosednji skupini. Njej je zaupala še nekaj detailov zgodbe, nato sta skupaj z ravnateljico naredili načrt pomoči Luni. Bila je podana prijava. Luna je še naprej popuščala v šoli, v enoti ni nikogar več prav upoštevala samo prosila je, da bi šla v enoto dve k tej mladi vzgojiteljici. Prepoznali smo, da izsiljuje in ni prav, da je še dalje v naši enoti in v stiku z družbo izven doma. Premestili smo jo v drugo enoto. Bila je nezadovoljna in je z neodgovornim vedenjem in različnimi izsiljevanji nadaljevala vse do namestitve v VIZ Veržej.

Kako to, da ni bila v rejništvu?

CSD je prepoznal, da je deklici nujno potrebno odraščanje s pomočjo strokovno usposobljenega osebja in tudi geografska menjava okolja. Deklica se je ob ogledu strinjala z namestitvijo, mama, ki ji je želela najbolje je tudi soglašala, čeprav je ob tem kazala veliko emotivno stisko.

Kako bi opisala očima?

Očim kaže znižane intelektualne sposobnosti, neizobražen z nekaj razredi OŠ šole. Je alkoholik, kar mu je povzročalo težave stvari videti realno. Vsakodnevno je vabil v stanovanje na popivanje in kartanje svoje prijatelje, zato so izostajali v stanovanju red, higiena prostorov in osebna higiena, primerno prehranjevanje in še marsikaj. Bil je zelo naiven, zato so ga prijatelji izkoriščali in ga goljufali. CSD je bil precej nemočen, ker je očim vsako pomoč kmalu izničil. Mislim, da je imel Luno zelo rad, kakor tudi njeno mamo.

Kakšno zvezo sta imela mama in očim?

To je težko povedati, bila sta dve odrasli nerodi, drug drugemu par. Težko si predstavljam njuno vsakdanje partnersko življenje. Mama v glavnem pod vplivom pomirjeval, partner alkoholiziran, družinske obveznosti in navade pa so bile bolj v smislu temu ustrezne folklore. Mama stikov s svojimi sorodniki ni imela, so jo izločili zaradi partnerjeve pravoslavne vere. Luna mi je po mamini smrti, ko je postajala nevodljiva rekla, da so očim in njegovi prijatelji mamo omamljali in jo je očim omamljeno in spečo ponujal prijateljem za spolne užitke. Težko rečem, kaj je od tega res, res pa je, da si je očim znal na vse načine kupovati prijateljstva. Luna je bila zelo jezna na očima, da ni bolje pazil na mamo. Prezirala ga je, bila besna na njega in ga zelo zaničevala. Prepričana je bila, da mama kljub resni bolezni z ustreznim nego še ne bi umrla.

Kako menite, da je ta spolna zloraba vplivala na Lunin odnos do moških?

Mislim, da spolne zlorabe ni bilo, se pa je prav gotovo kot otok nagledala v stanovanju golih moških in še česa ob tem. Tam so pogosto spali očimovi prijatelji, v stanovanju pa so bili Luniin polkavč in zakonska postelja tik drug ob drugem. Znala je omenjati, kaj je videla in takšne slike pri Luni lahko puščajo trajne posledice v odnosu do moških.

Kakšen odnos je Luna imela do dovoljenih in nedovoljenih drog?

Že kmalu po sprejemu smo opazili, da Luna skriva kadi cigarete. V času po mamini smrti, ko je po pouku pohajkovala in se je začela več družiti z prijateljicami iz šole in okolja smo posumili, da je morda pokadila joint, vendar smo ustrezno ukrepali in kolikor vem, je doslej ostala le pri kajenju cigaret. Zanimivo je bilo, da v naši enoti ni rada sodelovala v pogovoru o drogah in ni bila udeležena v družbi mladostnikov s katero smo se ukvarjali s preprečevanjem uporabe drog. Vem tudi, da se je izogibala alkoholu.

Kakšne obrambne mehanizme je Luna razvila?

V času bivanja v naši enoti in ko je mama še živela je bilo moč opaziti le poskuse manipulacije, laganja in samozadostnosti. Po mamini smrti je pospeševala neodgovornost do okolja, obveznosti in dela, ignoriranje nasvetov in zahtev odraslih. Menila je, da je dovolj samostojna in, ker mame ni več ni nikomur odgovorna. Do premestitve je vse omenjeno samo še stopnjevala. Imela je sicer jasno zastavljen cilj biti izobražena in uspešna v življenju, a je v tem obdobju delala vse v nasprotju z zastavljenimi cilji. Počasi je spoznavala, da jo vedenje ne pelje do željenih ciljev. Mladinski dom ji je vendarle veliko pomenil, zato je bila sposobna tudi stvari spremeniti. Po vrnitvi iz VIZ Veržej v

Mladinski dom in vstopu v srednjo šolo pa je svoje vedenje začela spreminjat. Čeprav v omenjenem obdobju nisem imela z njo stalnih kontaktov sem prepoznala, da Luna ni več tako družabna, deluje resno in odraslo, minimalizira stike z vrstniki, ter se zapira vase.

Kakšen je bil Lunin odnos do hrane?

Izbirčna pri hrani nikoli ni bila. Hranila se je primerno, razen v obdobju, ko je po mamini smrti pohajkovala po pouku. Takrat je z družbo deklet hodila v Mc Donalds in se vračala v dom sita. Z odpravo tega sva imeli velike težave, saj se je s tem, ko se je vračala sita, izogibala zdravi prehrani v domu. V tem obdobju so bila usta mladostnikov polna bulimije in anoreksije. Poslužila se je tudi te teme in nam ponujala, kako se je najedla in koliko je izbruhala, a smo to igro kmalu uspešno zaključili. Menim, da je nekaj Luninega vedenja kriva situacija mamine smrti, nekaj pa tudi značilnega prehodnega adolescentnega vedenja.

Ali je očim po mamini smrti iskal z Luno kontakt?

Očim je Luno v Mladinskem domu redno obiskoval, kolikor je le zmožel. V tem času je zmanjšal popivanje in je skrbno preurejal stanovanje, da bi Luni bilo lepše. Meni je izražal bojazen, da bi mu CSD Luno vzel. Pogosto sta drug drugega poklicala po telefonu. Luna po mamini smrti ni dolgo šla domov k očimu, dokler nismo dobro presodili, da za Luno odhod domov ni ogrožajoč. Kontakt sta imela tudi kasneje, ko je Luna očima prijavila za spolno zlorabo. Očim je bil glede prijave zelo potr in ji je večkrat ponavljal vprašanje zakaj mu to dela, če dobro ve, da ji ni ničesar storil in jo ima zelo rad. Bila je do njega zelo žaljiva in vulgarna. Zatrjeval ji je, da ji takega vedenja ne zameri, ker ve, da je ona izgubila mamo. Vem še to, da se je kasneje, ko je Luna preklicala prijavo njun odnos izboljšal.

Je bila kdaj fizično zlorabljen?

Te informacije nimam in tudi nisem tega zaslutila. Zagotovo je kdaj trpela zaradi tega, ker zanjo v družini ni bilo osnovno poskrbljeno in slike, ki jih je vsakodnevno spremljala v družini za njen razvoj niso bile spodbudne, nikoli pa ni govorila, da bi jo kdo tepel.

Kako je navezovala stike z vrstniki?

V začetku se je zelo posvečala novincem, se z njimi povezovala, a je kmalu nekaj našla, da druženje več ni bilo zanimivo. Trajalo je običajno tako dolgo dokler ni uspela narediti posnetka ali lahko še kaj dobi zase, potem se je nenadoma umaknila. Tudi v šoli in izven nje je podobno funkcionirala. To njeno vedenje je bilo vezano predvsem na pridobitev materialnih dobrin. Prijateljevanja, tolerance in iskrenosti v odnosu z vrstniki je bilo zanemarljivo malo. Kasneje, ko se je nekako tudi sama uredila, je izločila potrebo po materializmu, a je močno zmanjšala tudi potrebo po druženju.

Ali imate kakšne informacije, kako je bilo v VIZ Veržej?

Zelo malo, sama je povedala, da se je osamila, strmela je le za učni uspeh in vrnitev v Mladinski dom. Večje težave je imela z vzgojnim osebjem le zaradi kajenja cigaret. Imela naj bi tudi neke stiske, o katerih pa ne vem nič, to verjetno pozna njena matična vzgojiteljica v drugi enoti.

Kako je doživljala prvo ljubezen?

V času bivanja v naši enoti je bila osnovnošolka in težko govorim o ljubezni. Sama tovrstnih pogovorov ni želela. Znana mi je bila ena večja zagledanost Lune do srednješolca v skupini, ki pa ni dolgo trajala. Vem, da je dovolila otipavanje, čeprav sem imela občutek, da za fante nekako ni bila niti zanimiva. Nedolžnost naj bi izgubila nekje pred odhodom v Veržej. To in še nekaj informacij sem izvedela šele, ko je prišla iz Veržeja, ter tako sestavila drobce v sluteno sliko. Odgovora na vprašanje v resnici ne poznam.

9.3 Intervju z go. Tanjo

Kdaj so Luno namestili k vam?

Novembra 2000 je prišla k nam. Decembra 2001 je šla v Veržej. Junija 2002 je prišla nazaj v mladinski dom.

Kakšen je bil razlog premestitve?

Neobiskovanje pouka, potepanje, srečevanje z drogo in alkoholom ter kraje. Že v osnovni šoli je špricala pouk in se je potepala, vedno je koga našla s kom se je lahko potepala. Kadar se pa ni potepala naokrog, je pa brala knjige.

S kom je pred prihodom v Mladinski dom živel?

Živel je z mamo in očimom v garsonjeri, nekaj časa je tam živel tudi stric.

Za čem je umrla njena mama?

Njena mama je bila psihiatrična bolnica. Imela je levkemijo, odpovedale so ji ledvice..

Kako bi opisali njenega očima?

Očima poznam zelo dobro. Zelo primitiven moški, nerazgledan človek.

Ali je bil kdaj nasilen do Mire?

Ne, nasilen v fizičnem smislu, da bi jo pretepal, ni bil, meni je včasih grozil.

Kakšen odnos je imel do Lune?

On njo jemlje kot svojo, zelo poudarja, da je ona njegova, ona je njemu vse in prva na svetu. Zanimivo je, da ga Luna kliče ata šele nekaj let, tako ga pa je začela klicati odkar je ona predelala stvari v odnosu z njim.

Proti njemu je bila z Lunine strani vložena ovadba zaradi spolne zlorabe. Lani je prišlo iz sodišča, da bi Luna morala pričati. Prva vloga je bila podana leto po namestitvi v dom, obravnava pa bi se naj vršila lani spomladi. Luna se je odločila, da bo umaknila prijavo, saj ni želela več obujati spominov po tolikih letih. Očimov prijatelj, ki je bil sosterilec je umrl. očim pa je večinoma časa v Bosni.

Kakšen odnos je imela Luna z očimom?

Luna se ga je najprej sramovala, nikoli ni želela, da se pojavi v Mladinskem domu, sovražila ga je, jezna je bila na njega. Ko sva prvič šli v stanovanje po mnogih letih, je tako pobirala stvari, kot da bi kradla, kot ena sraka. Vse kar se ji je zdelo, da njemu ne pripada, da je samo njeno in od njene mame, je pobrala. Vse kar se ji je zdelo, da mu ne pripada in da tudi ona ne želi imeti, ker ni navezana, je vrgla v smeti.

Kako je očim reagiral na to?

Ni ga bilo doma takrat. Nič ni bilo posebne reakcije. Ko je prišel v stanovanje, je ugotovil, da nekaj stvari manjka. Rekel je, naj jih prinese nazaj, ker bi jih on imel zato pa zato, da bi imel mamino sliko zato pa zato, in mamino bluzo, je rekla ne. Ona je naredila po svoje.

Kdo je bil tisti, ki je Luno vzgajal, jo poučil o določenih stvareh?

Veliko sva se midve pogovarjali. V bistvu Luna ni imela nič od doma. Luna po mamini smrti dolgo ni hodila domov. Prvič po dolgem sva šli domov, ko smo se na CSD-ju dobili, da je očim podpisat, da dovoli Luni, da gre čez počitnice v Bosno in v Nemčijo na dopust k mamini sestri ali bratu. Ker je on podpisal, da je oče in je moral tudi na CSD-ju dovoliti, da Luna potuje. Takrat sem se z njim dobila in po tem je tudi on v bistvu začel sodelovati. Vedno je poudaril, da dovoli, da gre Luna v Bosno, če pa se ne vrne in ostane tam, bo meni nekaj naredil. V Bosno je potovala tako, da sem jo vozila v Zagreb, do Zagreba so prišli sorodniki, enkrat teta, enkrat stric, nekajkrat bratranec, na avtobusno postajo, potem smo se tam dobili in Luno predali, predala sem jim denar, sorodniki so podpisali, nato so šli na avtobus v Bosno.

Kakšno je bilo vaše sodelovanje s sorodniki v Bosni?

S temi sorodniki sem imela krasne izkušnje. Velikokrat so poklicali, smo se po telefonu dogovarjali za počitnice, dolgo smo jo tako spravljali na počitnice, štiri, petkrat. Kasneje, ko je bila samostojnejša, sem jo vozila v Ljubljano in je iz Ljubljane potovala v Bosno, kjer je preživela cele počitnice. Vmes se je tudi nekajkrat oglasila, ogromno sem govorila tudi s teto. So me zelo lepo sprejeli, tudi povabili so me v BIH. Luno je pri tej mamini sestri motilo to, da je postala zelo verna in jo je začela siliti, da se mora pokrit in molit k Alahu, česar Luna ni želela. Spomnim se, ko je prišel bratranec, ker je bil veren, v Zagreb po Luno in ko sta čakala na avtobus oz. vlak sta šla vmes v džamijo molit in pri tem je Luna trpela.

Kako so sorodniki sprejeli to, da je bila nameščena v Mladinski dom?

Zelo lepo so sprejeli dejstvo, da je pri nas. Ta teta mislim, da je enkrat bila v domu. Zelo so hvaležni, da smo skrbeli in še skrbimo za Luno.

Luna je v Bosni spoznala eno sestrično, ki je živel v Nemčiji in njenega moža in je začela še v Nemčijo potovati. Potem sem jo vozila v Šentilj in tam jo je sestričin mož z enim kolegom pobral in je v Nemčijo potovala z njima. Luna je taki nemirni duh, vedno se nekje išče.

Kako je bilo s pitjem alkohola? Vam je ostal še kakšen dogodek v spominu?

Enkrat pa se spomnim, ko smo jo dali v bolnico na čiščenje in na črpanje.

Spomnim se, da se je v šoli enkrat tako napila, da so klicali, da moram priti po njo, ker je v kritičnem stanju, da ni pri zavesti. In sem priletela po njo v šolo in je bila čisto normalna. Želela je vzbuditi pozornost.

Kakšen odnos ima njena družina do alkohola?

Tudi njen oči m pije, rekla bi, da je alkoholik, čeprav je baje malo prenehal pit, ampak zdaj naj bi spet začel.

Menite, da je tudi to vplivalo na njen odnos do alkohola?

Verjetno, sigurno je tudi to vplivalo, saj je v tem odraščala. V tistem obdobju, ko je mama bila še živa, se je veliko pilo. Tudi očimovi kolegi so večkrat zahajali tja in so pili, Luna je bila poleg in je to gledala, saj so živeli v enosobnem stanovanju.

Kakšne izkušnje je imela Luna z drogami?

Kadila je travo, za drugo jaz ne vem. Imela je nekaj prijateljev iz druge enote, s katerimi je skupaj kadila travo.

Vam je ostal kakšen dogodek v spominu?

Spomnim se enega primera, v času poletnih počitnic, ko je bila nakajena. Takrat bi morala iti v trgovino, naši gospodinji kupiti maslo, tisti denar pa je zapravila, se napila in nakadila. Ko se je brez tega denarja pozno vrnila v dom, je bila nemogoča po vedenju, videlo se je, da je nakajena. Poklicali smo rešilca in jo hospitalizirali v bolnico, vendar je bolnica odklanjala sodelovanje. Ker Luna ni želela sodelovati in se ni pustila pregledat, je takratna ravnateljica rekla, da bo morala ena druga punca, ki jo je Luna poznala in sta se skupaj potepali, oditi iz doma. Luno smo v bolnišnici dolgo prepričevali, vendar se nismo uspeli pogoditi. Pogodili smo se nato tako, da sva z takratno ravnateljico odšli v dom in tej punci rekli, naj gre k Luni, ter ji pove, da v primeru, da se ne bo pustila pregledati, izčrpati in bolnišničnemu osebju presoditi v kakem stanju je, bo moralo to dekle na zahtevo ravnateljice zapustiti dom, da ju ločimo zaradi njune varnosti in lažjega nadzora. Luna je pristala in je morala ostati v bolnici. Zjutraj so me ob sedmih poklicali iz bolnice, da je Luna bolnico samovoljno zapustila in pet minut po klicu, je bila Luna že v STS. Nato sem obvestila policijo in bolnico. Prišli so po njo in jo odpeljali nazaj v bolnico ter opravili odpust, kot je moral biti.

Kako ste se lotili težave s pitjem alkohola?

Brez kakršnih koli posebnih prijemov. Z veliko pogovorov, gradili sva najin odnos. V bistvu se pitje še popolnoma prenehalo v osnovni šoli, vmes je bila nameščena še v Veržej. Naš odprti sistem dela in življenja mladostnikov ne omogoča stalnega nadzora nad mladostnikom izven hiše.

Kako je prišlo do te namestitve?

Po tistem dogodku, ko se je v šoli napila in sem morala po njo, smo se odločili, da bomo v STS imeli še pogovor z njo. Luna je odreagirala verbalno agresivno, drla se je in zaposlene zmerjala z žaljivkami. Takratna ravnateljica se je odločila, da gre Luna v zavod. V bistvu je ta odločitev bila za Luno velika streznitev. Namestili smo jo z obljubo takratne ravnateljice, da se lahko vrne, če se bo spremenila in postala pozitivna. Odpusti iz doma je stekel hitro, že v naslednjih dneh.

Kako je potekal odpustom iz Veržeja?

Z Veržeja nam niso pošiljali nobenega poročila. Z Veržeja so samo mene obveščali po Luninem naročilu; ko so svojce obveščali o učnem uspehu in jih klicali na kakršnekoli obveznosti, so to pošiljali meni. Luna je konec decembra odšla, mi pa smo jo povabili še na zaključno zabavo ob Novem letu, potem se pa nismo več videli do odpusta iz Veržeja. Kontakta nismo imeli, včasih po telefonu smo se slišali, vendar nič kaj dosti. Odpust iz Veržeja je potekal tako, da so me povabili na zaključno prireditve osnovnošolcev v VIZ Veržej. Vabilo sem dobila jaz osebno, ne mladinski dom kot ustanova, ampak osebno jaz. Po posvetu s takratno ravnateljico, je ta rekla, naj grem. Ko sem prišla tja, me je že čakala in ko me je videla, je bilo kot v filmu: je pritekla v copatih in je rekla: »jaz grem domov«. Nato smo imeli z delavci VIZ Veržeja sestanek: starši so bili seznanjeni z uspehom, kam so otroci vpisani, skratka nobene prireditve ni bilo, ampak so samo starši prišli po otroke. Jaz sem povedala, da Lune ne morem vzeti v MD, ker ni bila uradno odpuščena in da mora CSD povedat kam bo šla. V Veržeju se niso ubadali s tem kaj naj jaz naredim, oni so vedeli samo to, da Luna odhaja, ker je osnovno šolo končala. Povedali so, da je vpisana na Srednjo ekonomsko šolo v Mariboru, da je vpis urejen, da gre v Mariboru. Skratka jaz sem bila v dilemi, kaj narediti, ker deklice po zakonu ne bi smela odpeljati, saj CSD ni potrdil ponovne namestitve v mladinski dom, skratka ni bila izdana nobena odločba o odpustu in namestitvi. Potem sem jo odpeljala v STS, saj je Luna imela že vse pospravljeno in spakirano. V Veržeju so si odpust pribeležili, skratka so jo meni vrnili kot da je last MD, Luna pa je vztrajala, da gre domov (v mladinski dom). In zanjo ni bilo variante, da ne bi šla v MD, ker se je odločila, da gre domov in ker smo ji obljubili, da se lahko vrne, če bo pridna. Tako sem jo odpeljala v Maribor, obvestila takratno ravnateljico o postopku odhoda iz VIZ Veržej. S takratno ravnateljico sva začeli razmišljati kako smo mi zdaj njo dobili, če je ona bila odpuščena ali ni bila, ker za to potrebujemo odločbo. Nakar je ravnateljica poklicala CSD in predstavila zadevo. Na CSD-ju so bili zelo ogorčeni in jezni in so zahtevali sestanek, kateremu sem morala prisostvovati tudi jaz, zelo jezni so bili tudi na mene, ker sem jo odpeljala. Na CSD-ju jim sploh ni bilo jasno kako se je lahko to zgodilo. Ravnateljica je vztrajala na timu CSD, MD jaz pa sem zahtevala, da je prisoten tudi nekdo iz Veržeja.

Ko smo se mi dobili s CSD-jem v Mariboru, so iz Veržeja poslali psihologinjo. Skupaj smo ugotovili, da je potrebno pravno formalno urediti odpust iz Veržeja in ponovno namestitve v Mladinski dom. Z Luno sem potem šla na ekonomsko šolo, kjer smo ugotovili, da ona sploh ni sprejeta. Nato sva skupaj šli k poklicni svetovalki na pogovor, kjer smo ugotovili, da ima poslovna šola podoben program. Nato smo jo vpisali na Srednjo poslovno šolo.

Kakšno izkušnjo je imela Luna z Veržejem?

Po odpustu je v času počitnic poklicala v Veržej in se predstavila in se je niso spomnili. Na podlagi tega si je ustvarila mnenje o tem. Junija je bila iz VIZ Veržeja odpuščena, avgusta pa so jo že pozabili, kar je večkrat kje povedala.

Kako je Luna preživela srednjo šolo?

V prvem letniku se je zblizala z dvema sošolkama, karakterni problematičnima, se je navezala, jih je sicer predstavila. Potem se je začelo spet pohajkovanje naokoli, popivanje in potepanje. Punci sta tu pred nami igrali čisto drugo vlogo, skrbnih dijakinj, čeprav sta mi bili že hitro sumljivi, nisem pa mogla nič ukrepat, ker nisem imela nobenega dokaza in vpliva zunaj STS. Nek vikend je Luna prosila za izhod, če lahko gre ven. Šli so v mestni park z polno nakupljene pijače. Takrat je bila Luna še toliko pri sebi, da je slišala, kako so se fantje pogovarjali, kako si bodo podelili punce. Nato so se nekam peljali. In ker jih je bilo toliko, mislim, da so celo deklice v prtljažniku vozili. Nato so se nekje ustavili. Luna je prišla toliko k sebi, da je ugotovila, da pa vinjeni fantje imajo čistih namenov in se je odločila, da odide. Luna je šla od tam domov. Sama ne ve od kje, sama ni znala ocenit in je šla, šla, šla in šla in prišla do ceste, mislim, da je celo tam nekega taksista zaštopala, ki jo je pripeljal nazaj v dom. Šla je v sobo, vzela telefon in me poklicala, jokala je, da moram takoj prit, da mi more nekaj povedat in da če mi zdaj ne bo, ne bo nikoli povedala, da se ji je nekaj grozljivega skoraj zgodilo. Jaz sem res takrat prišla od doma, deklica je jokala in jokala huje kot toča. Nato mi je ta dogodek opisala in prišli sva do zaključka, da se izogne tema sošolkama, da se z njimi več ne bo družila, ker to ni dobro zanjo, in da je lahko prišla nazaj v dom pod pogojem, da se bo držala reda in navodil. Potem se je sama povezala z drugo sošolko in razredničarko in po tem dogodku je Luna začela živeti čisto drugače.

Kaj je ta dogodek pomenil za njo?

Po tem dogodku je bilo pri Luni kot da bi odrezal, začela je drugače živeti in se truditi. Mislim, da se je takrat zelo ustrašila, sploh če pomislimo, na to kar se ji je dogajalo z očetom. Recimo bilo je zanimivo, pri sodni izvedenki, me je sodna izvedenka vprašala koliko ji jaz verjamem, da je res glede obtožb proti očimu in njegovemu prijatelju. Jaz nisem mogla takrat nič reči, ker v tistem času Lune nisem obravnavala. Nikoli nisem videla njenega izvedeniškega, rekla pa mi je da, če je bilo to res, je Luna sedaj izredno trdna osebnost, da je to predelala ali potlačila. Takrat je Luna delovala zelo močno, imela je predelan problem.

Po tistem dogodku je začela delati za šolo in je postala tako ambiciozna, da je želela vedno več in je hotela biti najboljša. zelo hitro je tudi zablestela v razredu. Ni se dala, da bi ona bila manj.

Kako bi ocenili vašo sodelovanje s šolo?

Odločno, zelo dobro smo vseskozi sodelovali in nismo imeli težav.

Kako je Luna doživljala in sprejemala ljubezen?

Prvo ljubezen, to ti bo prej Jasna vedela povedat. Jaz se spomnim samo še tega iz otroštva, da je očim je imel prepoved stikov z njo in je zelo pogosto grozil, da nas bo postrelal, če mu je ne damo na telefon in mu je tudi nismo dali, ker je bila popolna prepoved.

Ja, imela je simpatije v skupini, kar je bilo vedenje proti pravilom. Izbirala si je vedno simpatične fante, zaželene pri dekletih.

V srednji šoli je imela simpatijo do dveh dečkov. Tudi ni bila samo simpatija, ampak so si to jasno izražali, tudi na skrivaj. Kršenje pravil je bilo, vendar nikoli nismo videli konkretno ali ujeli ob kršitvi, zato smo tudi želeli pustiti, da se to prerese.

Lahko rečem, nikoli ni težila k starejšim moškim, ampak k sebi enakim, vrstnikom in še zdaj, ona ne išče starejšega moškega. Išče primerne starosti, ampak sebi enakega.

V drugem letniku je bila na praksi pri enem podjetju, kjer je bila zelo dobro sprejeta, ker je bila zelo spretna, sposobna, zgovorna, komunikativna, odprta, taka kot je. Je celo dobila plačano tisto prakso. Tam je spoznala enega varnostnika, ki se je kar oprl na njo in začel iskati stike. Najprej je zelo delovala odprta in sprejemljiva, hodil je po njo in sta hodila ven, tudi spoznali smo ga, izredno simpatični fant, v bistvu je tudi njegove starše spoznala, njegova mama je delala v istem podjetju. Nekajkrat sta šla ven, enkrat je bila tudi pri njem, potem pa je zadevo zaključila. Ampak je on še dolgo hodil k njej in po njo, ji pisal in jo kontaktriral. Potem je pa Luna prekinila, ko jo je povabil v svojo družbo. Zaprla se je, tako se je zaprla, da sta šla včasih ven, pa jo je čez 10 minut nazaj pripeljal, ker je verjetno postala neugodna, ker

ko njej nekaj ni, postane zelo neugodna. Ona se je tako dolgo veselila, dokler se ni pripeljal do Kamnice pripeljal, potem pa njej več ni bilo za it, potem je v bistvu šla na silo, ker smo jo pregovorili. Kar fajn fant je bil navidez no, koliko pač lahko presodiš tak na zunaj.

Imela še je pa eno veliko ljubezen. Ko je hodila k teti v Bosno, je spoznala fanta in se je v tega fanta zaljubila. Tista ljubezen je bila tako močna, da je bila pripravljena vse tu pustiti in iti v Bosno in živeti po njihovih načelih. Ne bom rekla, da po načelih vere, ampak po načelih vloge ženske v vlogi družine, biti gospodinja, strežnica moškemu. In ta fant jo je razočaral, ker je v bistvu nekak zasledila in opazila, da se spogleduje z drugo, z bolj seksipilno žensko. Luna bi bila takrat pripravljena narediti vse, vendar ko je ugotovila, da on gleda drugo in zakaj jo gleda, je z njim končala. To je bilo v srednji šoli.

Je pa imela še eno vezo. Zelo rada je šla v Bosno, kjer je nihče ni videl, kjer je šla ven, vedeli so, da gre ven z nekom, z nekim znancem. Tam je zelo je izstopala v moški družbi, saj tam punce ne hodijo tako modno urejene okrog, vedno je bila urejena in je bila taka slovenska dama, ki je prišla tja.

Pa še dve vezi, mislim, da sta bili v Nemčiji, ko je šla k sestrični. Ena veza nikoli ni bila tako močna ali obetavna. Za eno vezo mi je bilo čudno, da je sploh nastala, ker se mi človek kot tak niti slučajno ni zdaj njen tip človeka.

Pri drugi je bilo tako, ko se je z njim nekajkrat dobila in se je zelo veselila enega srečanja, ko bi on prišel v Maribor, je celo s tem spregovorila z mano, zelo odkrito sva se pripravljali in urejali, kje se bosta dobila v Mariboru, kje bosta preživela vikend, cenovno vse, potem pa on ni prišel. Zelo se je pripravljala na tega moškega.

Menite, da je k takšnemu vedenju pripomogla tudi izkušnja s spolno zlorabo?

Možno, na nek način. Jaz nikoli nisem to videla kot glavno pri njej. Vzrok je v njeni zakompleksanosti, je zelo nezadovoljna sama s sabo, s svojo podobo. Luna je morala kot otrok gledat kar se doma dogaja, kaj moški počnejo z njeno mamo, Luna se ni v tistem trenutku zavedala.

Kako je s kajenjem?

Kdaj točno je začela kaditi, ne vem, menda že skozi odkar je tu. Zdravniki so ji rekli, da bi morala nehati kaditi že pred nekaj leti, ker ji pljuča ne funkcionirajo kot bi morala, nikoli nismo dobili prave diagnoze. Ko so ji rekli, da mora opustiti kajenje, je Luna opustila te preglede.

Kakšen odnos je imela Luna do hrane?

Ona je zelo rada jedla, je uživala v hrani.

Kako Luna obvladuje negativna čustva?

Kadar je jezna, izbruhne vedno v jok, verbalno reagira, preklinja. Luna ima zelo močne obrambne mehanizme. Veliko se ne spomni, ker je bila premajhna, veliko je tudi verjetno zavestno potlačila. Ima zelo močne obrambne mehanizme. Je pa res, da je bila majhna, mala, ko so se te stvari doma dogajale, je bila prisotna, saj so živeli v enosobnem stanovanju. Ko je to gledala, je na nek način spala in je gledala, poslušala kaj se je dogajalo. Saj kot otrok si ne predstavljaš prav, kaj se dogaja. Gledala je kak je mama zdravila vzela, kako so popivali in kako so jo potem moški izrabljali.

Luna se je pri 18. letih dala krstit. Kakšni so bili vzroki?

Luna je sama prišla s to željo. Šla je sama enkrat v cerkve, ne vem zakaj že in ji je bilo všeč, ne maša in ti verski obredi, bolj princip proti veri mame, očima in sorodnikov. Imela je željo živeti drugače. Sama se je odločila za krst in za birmo, predvsem zato, ker je bilo to nekaj posebnega, nekaj imenitnega, da naredi nekaj zanimivega, ker bi ona rada, da se nekaj zgodi. Drugič zato, ker je resnično rekla, da se niti slučajno ne čuti, da bi pripadala h komu v Bosno, da bi bila musliman ali pravoslavac in da ona živi in odrašča tu in je tudi v tem duhu vzgajana, tudi rejnica je bila zelo pobožna. Tretjič pa zato, ker mislim, da je zelo dobro vedela, da lahko iz tega potegne nekaj simpatičnega in prijetnega za sebe. Boter ji je bil en fant iz mladinskega doma. V tem je našla tudi neko potrditev zase.

Kako to, da ni bila nikoli v rejništvu?

Saj je bila, z mamo. Kasneje je CSD vztrajal, da je pri nas in da je to zanjo boljše, kot pa da jo dajo v rejniško družino. Tu nihče ni računal, da bo mama umrla, računalo se je na to, da bo deklica v mladinskem domu in na vikendih doma. Potem k mami ni mogla hoditi, ker so ugotovili, da je mama hudo bolna in je z njo bilo vedno hujše, zato je ostala deklica tu.

Kako ste delali z njo?

To je težko določiti, tu ni nekega recepta, nekega pravilnika. Vedno delam z otroci na odnosu. Skušam vsakega mladostnika razumeti, sprejeti takšnega kot je, ga spoštovati kot človeka, z osebnostnimi lastnostmi. Zelo razvijam odnos, zaupanje in premostitev tistega strogo formalnega.

Tudi nimam strogo določene meje kdaj sem doma in kdaj sem v službi. Jaz si vedno zastavim tiste cilje, ki delajo za dobro otroka. Vedno postavim neke pogoje in pri tem vztrajam. Mnogokrat je bila tudi Luna na mene jezna, zelo jezna, ampak se mi zdi, da je to premostila, očitno ji je odgovarjalo. Zdi se mi zelo pomembno, da mora otrok začutiti, da je v resnici sprejet, da to ni samo formalna dolžnost vzgojitelja. Začutiti mora ta naravni občutek, da ga mam rada. Ker če je to igrano, mladostniki čutijo. Če je ta odnos pristen, v smislu jaz te imam rada, skrbi me za tebe, začutijo tudi to. Delam z naklonjenostjo, s skrbjo, z vestnostjo, z pripravljenostjo, z mojo dostopnostjo. Lunino življenje je postalo tudi del mojega. Je prisotna v mojem življenju, v življenju moje družine, mojih najožjih. Vsi vedo kdo je in ona me zelo pozna. Zdi se mi, da tu zdaj ni več tako profesionalnega odnosa, jaz sem še vedno jasna, cilj sem si zastavila in sem tudi zastavljeno vedno izpeljala. Ko otrok to spozna, začne slediti, Luna to ve in tudi ve, da mi lahko reče karkoli, če se ne strinja in bova predebatirali, jaz bom svojo stran povedala in vztrajala ona pri svojem, imava pa še vedno lep odnos.

9.4 Lunine izjave

9.4.1 Lunino pismo dedku Mrazu

Zdravo dragi Mraz!

Na začetku pisma te prav lepo in srčno pozdravljam.
Pred kratkim je bil Miklavž, in sem si poželela
nekaj, kar žal nisem dobila. Zato bi te prosila
Dragi dedek mraz in upam da mi boš ti uresni-
čil to željo. In ta želja je: **NES** hloče, ki si
jih že dolgo želim, ter upo da se bom lažje zbudila.
A, nasmeh pozaliti na sladkarije!

VESELE BOŽIČNE PRAZNIKE TER

SREČNO in

ZDRAVO

NOVO LETO 1998

9.4.2 Izjava o begu

Trjuna?

Že dva tedna preden sem šla sem razmisljala o begu iz M.D.M. Razmisljala sem kaj je najlažje za mene in odločila sem se, da potrebujem moloko in spremembo v moji življenju. Presimila me je misel, da se odpravim v _____, kar sem storila v petek zjutraj. V moji enoti se nisem počutila dobro nisem imela osebe, ki bi ji razpala moji težave. Počutila sem se utrujeno, obrati pa sem mislila da sem sama na svetu in, da nobenemu ni mar zame. V pobegu sem hotela, da bi končno razumeli mene in moje težave, ki me pestijo. Tolo sem spicala nato, ker nisem prenesla pritiska strani soli in doma, hotela sem v miru razmisliti kaj je najlažje zame. Obrati pa tudi nisem imela volje do soli. Je sama se sprašujem kaj se tako slabo počutim v enoti, a se zdaj nisem našla odgovora. Čeprav vem, da lahko vzgajateljem razumem, rabilim je prijateljico mojih let. Zdi se mi, da se drugi v mano ne razumejo dobro, da gram vsen na tise in da se me hočejo rdeliti. Deklato se tudi sama ne počuti dobro med njimi, ker se mi zdi, da imajo vsi nekaj proti meni. Rada bi dobila voljo do soli in učenja, a se nekele ne morem prisiliti k temu. Doja prva želja je sola in da bi se dobro razumela z gojenci in vzgajatelji, ter da bi končno našli skupen jirik.

9.4.3 Oktober 2000: Opis bega

8.10.00

Trjerna!

Že dolgo časa sem razmišljala o begu iz mladiškega doma. Zadnje čase sem se zelo slabo počutila v domu, v enoti? Gojetro. Sem prosila če mi prodi 2000 SIT, nisem ji povedala kaj rabim, zato sem v petek rjetroj odšla na vlak 9¹⁵ ra 6, ko sem prišla v C sem tvoj dobila vlak ra v. Sem bila ob 11¹⁵. Zato sem šla v "Lino", ker se mi je zdela, da bo a in tam, in se nisem bil. Kerla sem mu ra, šjice in šladomor. Ker hato to je prišel a in domor in mi rekel da gre v Bosno, kerla sem mu, da bom jaz celi vikend v, dal mi je 1000 SIT ra hrano čez vikend, rekel mi je tudi da pri nji stanije neki 9. 9 in da pride obli 3⁰⁰ domor iz šlirke. Potem sem šla ven z črno in črno in obli 7⁰⁰ prišla domor! Zato je policija in I F kerhali na vratih pa nisem odšla? Hicalame je tudi 9. Potem celo na nistem spala, Gaspel hi stanije pri nap je rekel da ne gre v šlirke, potem sem roget šla ven z čr in čr in prišla obli 2⁰⁰ šla spat? Gpaka do 7⁰⁰ zbudilo me je tukanje, 9 je bila odšla sem pobrila stvari in me je I rreter pripeljala v nato.

Levite

9.4.4 November 2000: Razmišljanje ob premestitvi v drugo enoto MD

Ophod:

3.11.00

Pred počitnicami mi je bilo še vseeno če grem v drugo enoto? Vseeno mi je bilo, da bom spreminila okolje, da bom odšla med nove ljudi, da bom došla novega matičnega vzgojitelja... A, danes ko sem, da grem čez dva dni, moram oditi. V bistvu splah ne vem kaj sem hotela oditi? Danes sem komaj začela razmišljati če res hočem oditi in kaj? Dogaja mi je šlo na črto to, da so mi ljudje dali mene hoteli pomagati? Pa so me hoteli postaviti na pravo pot, na pot, ki je najboljša za mene. Zdi se mi, da ne morem biti zadovoljna z vsemi ostalimi, če nisem sama s sabo. Proč moram postati zadovoljna sama s sabo, da bom potem lažje z ostalimi. Rada bi ostala tu kjer sem začela, moram oditi, ker ne vem kaj naj rečem gojencem in sam, kaj hočem oditi, ~~se~~ se sama ne vem kaj sem hotela oditi. Vem, da mi opravičila za moje napake, ampak nekje v meni je še vedno hancel upanja, da lahko upnem. Včasih splah ne vem kaj se dogaja z mano, včasih se mi rdi, da jaz splah nisem jaz. Vem le to, da bi rada ostala tukaj kjer sem. Prosim vas: dajte mi še eno možnost, radnja; in če mi ne ustre maredite, kar mislite, da je najbolje za mene. In če mi tokrat ne ustre, še sama ne vem kaj bom z sabo?

Prosim vas!!!

9.4.5 November 2000: Pismo matični vzgojiteljici go. Jasni

3.11.00

J ?

Hogče se čudite, da vam pišem, ampak se mi zdi, da vam morem napisati neke stvari. Najprej bi se vam rada zahvalila za 4 letni trudi in potrpljenje. Vem, da vam ni bilo lahko, ker nekemu ne bi bilo če bi mi bil maticini.

Tova upam, da se imam kakšno možnost, ker bi rada, da mi ostane maticini? Želi se mi brežve, da bi po tem, kar sta skupaj doživeli, da bi to ravno. Spremljali ste me ob hudih in prav tako ob veselih urah. Vedno ste mi stali ob strani, in mi pomagali če sem našo pončo sprejela. Rada bi ostala tu z vami in celo skupino ker se borila naprej in izšla. Vete se sama ne vem kaj sem hotela v drugo enoto, mimam takega razloga, da bi zdaj res odšla. Vem, da sem vam že 1000.000 obljubila: da bom hodila v šolo, da bom ubogala, da se bom držala dogovorov. Ampak takrat obljubiš radujče in resnično se bom držala tega. Te se slučajno ne bo mogla prisiliti, da bi vse izpolnila, kar moram, v tem primeru pa ne vem kaj bom naredila. Obupana sem sama nad sabo, sama sebe sovražim, ne vem več kaj se dogaja z mano. Želi se mi, da mi problem v skupini, temveč v meni sami.

So ure ko bi najraje umrla, in te ure me spremljajo zdaj, ko ne vem če bom še ostala v enoti ali bom morala oditi. Visto stvar morda tako nepremisljeno.

Pes, resnično vas prosim če bi mi še bili naprej maticini?

RADA BI OSTALA TU V ENOTI

Rada vas imam
Adijo!

9.4.6 November 2000: Zastavljeni cilji po premestitvi v drugo enoto MD

8.11.00

V tem istem letu sem se odločila, da ne bom
več neopravičeno izostajala od pouka.

Da bom vedno pri pouku in vse ure,

Vedno se bom držala dogovorov s izvajatelji.

Upoštevala bom hišni red enote 4.

Kada bi hodila na treninge kosarke na šolo in
samo izpolnjevala energije. Z T. se bom

dogovarjala za izhate in če si bom hotela kupiti
katrino stvari. Sprati se bom učila in bom
pozitivna. To je vse za ta mesec.

Pridna bom.

9.4.7 Januar 2001: Obiskovanje šole

1 mesec sem redno hodila k pouku in nisem 15.1.01
nič manjkala. Potem pa moraletni učiteljica
pa sem manjkala nekaj ur. Prva sem se
dogovorila z vzgojitelji ~~pa~~ samo ne redno.
~~Prva sem se~~ Upoštevam hišni red E.
~~Pa nisem~~ Za naprej: V šolo bom redno hodila
in se spravi učila. Že
se bom dogovorila za izhodišče in vse ostalo, in
to, kar se bo bremele tega se bom DRŽALA.
Potrudila se bom
da bom čim bolj prična . . .

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana TINA KMETEC,

vpisana na Fakulteto za socialno delo v študijskem letu 2004/2005 kot redna študentka izjavljam, da sem diplomsko delo z naslovom

ODRAŠČANJE V USTANOVI - ŠTUDIJA PRIMERA

napisala samostojno, s korektnim navajanjem virov in ob pomoči mentorja doc. dr. Sreča Dragoša in somentorja as. dr. Milka Postraka.

Datum: 15.10.2009

Podpis: